Ion Gavrilă Ogoranu

brazii se frâng, dar nu se îndoiesc

vol. I

MARINEASA

Coperta - Cornel Pituț

ISBN 973-95729-4-4

ION GAVRILĂ-OGORANU

BRAZII SE FRÂNG, DAR NU SE ÎNDOIESC

Din rezistența anticomunistă în Munții Făgăraș

Volumul I

Editura **MARINEASA**
Timișoara, 1993

© Editura MARINEASA, 1993

Str. Mureș nr. 34, Timișoara - România

MEMORIEI LUI TRAIAN TRIFAN

Bădie Traian,

Cu mulți ani în urmă, niște adolescenți, încă aproape copii, aflându-se la o răscruce de viață, v-au cerut să le scrieți pe o carte de rugăciuni un cuvânt călăuzitor. Și ne-ați scris: "BRAZII SE FRÂNG, DAR NU SE ÎNDOIESC". Și ați desenat dedesubt o cruce și un steag dac, simbolizând pe Dumnezeu și neamul nostru.

Dumneata ai trăit, ai luptat și ai închis ochii așa cum ai scris.

După 50 de ani, unul dintre acei copii, azi la rându-i bătrân, îți depune pe mormânt această carte, în care e cuprinsă viața, lupta și moartea tinerilor de atunci și a altora ca ei.

Nu ne-am ridicat totdeauna la înălțimea devizei, dar am năzuit mereu spre aceasta.

CUVÂNT ÎNAINTE

Am scris aceste rânduri în amintirea celor care au luptat și au murit în acei ani, 1948-1957, în rezistența armată anticomunistă făgărășană și care nu au nici mormânt, nici cruce.

Am scris pentru a lăsa mărturie că acest colț de țară nu și-a plecat capul de bunăvoie în fața comunismului. Să se știe că au existat oameni care, cu sângele lor, au spălat fața României, pătată de lașități și trădări. Copiilor și nepoților să nu le fie rușine să se numească români.

Orice întâmplare din carte e o mărturie istorică. Desigur, după mai bine de patruzeci de ani, unele amănunte le-am uitat. Altele nu le-am știut nici atunci; au fost acțiuni la care nu am luat parte personal, iar cei ce le-au îndeplinit au dus cu ei secretul în pământ.

Pentru a scrie o istorie a Rezistenței făgărășene ar trebui cercetate și arhivele securității cu dosarele noastre, cu procesele Tribunalelor militare, cu piesele-mărturie ajunse de la noi în mâinile lor, cu procesele-verbale ale ședințelor de lucru, cu ordinele de zi și cu planurile de acțiune ale unităților militare securiste ce au acționat opt ani împotriva noastră, cu fotografiile ce le-au făcut; ar trebui consemnate și mărturiile celor ce au participat la această luptă, fie de-o parte, fie de alta.

În atâția ani s-au întâmplat mai multe decât cele povestite. Pentru a nu îngreuna lectura, am omis întâmplările nesemnificative (ca, bunăoară, micile incidente cu securitatea) sau care s-au repetat cu mici variațiuni, păstrând doar pe cele care au avut urmări decisive asupra destinului nostru.

Cineva mi-a băgat de vină că-s prea multe personaje și că pun astfel la încercare memoria cititorului. Nu sunt personaje, dragă cititorule, sunt oameni vii, care au trăit cu adevărat, care au jertfit mult și care nu mai au pe lumea asta decât cele câteva rânduri scrise în volumul de față. La sfârșitul cărții voi alcătui un pomelnic al tuturor celor de care îmi voi aduce aminte, fiecare cu o mică biografie.

Am scris mereu cu gândul la cei ce azi au vârsta pe care o aveam noi atunci și care nu ne cunosc decât din cărțile și filmele comuniste, unde am fost prezentați ca niște criminali înrăiți, avizi de bunuri materiale, capabili de orice mârșăvie. Răspund acestor calomnii cu siguranța că nu se va putea găsi în lupta noastră nici o acțiune, nici o faptă, nici o vorbă, care să nu se poată încadra în legile onoarei și în morala creștină.

Unora nu le place culoarea ochilor celor ce au luptat în munți. Le răspund că munții României au fost exact unde sunt și astăzi, în mod egal, pentru toți tinerii de atunci ai țării. Dacă numai unii dintre ei au luat arma în mână și au intrat în hățișurile lor, istoria va trebui să țină seama de ei așa cum au fost: buni sau răi.

Mulțumesc celor ce m-au ajutat să-mi completez amintirile și îi rog pe toți cei ce pot aduce noutăți la cele scrise de mine să o facă, pentru a se putea scrie cândva o Istorie a Rezistenței făgărășene anticomuniste.

"Până aici democrația, De-aici Mănăștiul."

Deschiderea noului an universitar 1945-1946 la Facultatea de Agronomie din Cluj s-a făcut după vechea tradiție de dinainte de război, cu slujbă religioasă oficiată de către un preot din Mănăștur și în prezența unor invitați de onoare. Au participat la festivitate ambii episcopi români, Iuliu Hossu și Nicolae Colan, generalul Atanasiu, consulul englez și o mulțime de locuitori, țărani și târgoveți din Mănăștiul românesc, din care simțeam că făceam și noi, studenții, parte. Era o însuflețire generală. Facultatea se întorcea după cinci ani de refugiu de la Timișoara, unde trăise tot timpul cu dorul întoarcerii la vechea matcă. A vorbit decanul, a vorbit un student, a vorbit apoi un țăran mănăștiurean cu vorbe puține, pe care le reținși acum: "Bine-ați venit, dragii mei, că ne-a fost urât fără voi !". S-a cântat, s-a intonat de vreo trei ori Imnul regal. Era atâta înălțare sufletească, atâta duioșie pornită de la toate cadrele universitare (profesori, asistenți, laboranți), cu ochii strălucind de lacrimi și de emoție, ce ne cuprindea treptat și pe noi, studenții, care nu fusesem niciodată la Cluj. Luați de avântul momentului, uitasem că mai exista pe lume un guvern Groza, că numai la câteva sute de metri se aflau unități ale armatei roșii și că întreg Clujul era condus și administrat de "Partidul Comunist din România" și că, de la primii pași făcuți în Cluj, am fost primiți cu dușmănie. Gândurile ni se îndreptau spre viitor, spre un viitor luminos pentru România, ai cărei copii ne simțeam a fi.

Eram prima unitate de învățământ superior, ce se întorcea acasă, mai mult cu sufletul. Aparatura laboratoarelor, mobilierul, nu puteau fi aduse încă. Sălile de cursuri erau pline de moloz, geamurile sparte , curtea murdară. Am pus cu toții mâna pe unelte și am făcut curățenie. Studenții dormeau pe paie în cămin, unde ne înghesuisem cu toții. Profesorii nu-și putuseră găsi locuință în oraș și se așezară cum putură în

clădirile din jurul facultății, cu familiile lor. Asistenții necăsătoriți se aciuiră în mansardele de deasupra clădirii principale. Severii profesori, cum îi cunoscusem la Timișoara, se transformaseră în prieteni și părinți, cu care te întâlneai zi de zi, ceas de ceas, la cursuri, la masă (mâncau și ei la cantina noastră), la lucrări practice și la discuții și povești în serile calde pe băncile din parcul din curtea facultății. Se crease o adevărată atmosferă de familie, care mai dăinuia încă în anul 1948, la dezmembrarea facultății. Așa se explică de ce doi dintre profesori, Martinovici (de economie agrară), cel care-și împărțea leafa studenților, așa ca să nu se știe, motivând că el e singur și bătrân, și Mihail Șerban (de economie politică), fost ministru în Consiliul dirigent de la Alba-Iulia, cel care până în ultima zi de curs nu pregeta să atace de la catedră totalitarismul comunist, care, dacă se va instaura în țara noastră, va aduce aceeași noapte ca și în Rusia, ambii murind, au lăsat cu limbă de moarte să fie îngropați în grădina facultății, să rămână pe veci în mijlocul studenților.

Și era nevoie de această atmosferă, pentru a putea face față valului de ură, cu care ne înconjurau autoritățile din Cluj. Aici, după îndepărtarea frontului, toate bandele de zdrențăroși care își făcuseră de cap sub stăpânirea lui Horthy se vopsiseră peste noapte în cei mai înflăcărați comuniști, socialiști și madosiști; puseră mâna pe toată viața economică (economatele de tristă amintire), politică și socială din oraș, se purtau dușmănos și arogant, încurajați de autoritățile de ocupație sovietică din localitate. Mai ales în poliție își găsiseră acești declasați locul - de la șefi până la ultimul polițai. Șeful guvernului, Petru Groza, venit la Cluj, a consfințit această situație și, de la vizita lui, starea a devenit și mai încordată. Până la venirea noastră, rezistența românească era dusă de mănăștureni, care nu puteau pricepe cum, acum când Ardealul era eliberat, să mai fie siliți să îndure aceleași umilințe ca sub horthiști. Uneori, pe Calea Moților se dădeau adevărate bătălii de stradă între polițiști (ajutați de niște indivizi dubioși) și mănăștureni (ajutați de studenții noștri). Cu vremea se stabilise un echilibru de forțe chiar în fața porților de fier ale facultății noastre. Singur sau în grupuri mici, nu puteai îndrăzni să mergi în oraș, mai ales seara, dar nici picior de polițai nu îndrăznea să intre în Mănăștur. În

aceste condiții a apărut pe zidurile clădirii istorice, unde în 1437 s-a făcut armistițiul dintre răsculații țărani și nobilii maghiari, inscripția: "Până aici <<democrația>>, de-aici Mănăsturul", inscripție prin care oamenii acestui colț de țară băgau în aceeași oală guvern, comuniști, polițai, armată străină de ocupație și toate minciunile și relele, cu care Dumnezeu avea să ne pedepsească pe noi românii, cine știe pentru cât timp. Astăzi, în 1989, Mănăsturul nu mai există. Gospodăriile și căsuțele cu grădini și pomi au fost distruse de buldozere.

Oamenii au fost împrăștiați cu ură în blocurile de beton cenușiu ale orașului. Preoții și călugării de la mănăstirea "Calvaria" au fost arestați și duși cine știe unde. Singură biserica mănăstirii mai străjuiește pe un dâmb cu râpi galbene, gata-gata să se prăvale, ca un Crist răstignit și învechit de vânturi și ploi, imagine simbol al unui întreg popor batjocorit și uitat.

VIZITE PRIETENEȘTI

În acest timp, Facultatea a fost vizitată de oaspeți străini. Primul a fost academicianul sovietic Tîțîn, cel care reușise, se spunea să creeze un hibrid între grâu și pir. Tîțîn semăna extraordinar cu Stalin. A vorbit despre hibridul lui cu rădăcini ca pirul și spic ca grîul, care, odată semănat, dădea producții nemaipomenite, fără să mai fie nevoie a-l mai semăna an de an. Prezicea că, atunci când cultura lui va fi extinsă în Uniunea Sovietică și în țările "frățești", belșugul de pâine nu va cunoaște margini. Ne miram numai că nu adusese cu el vreo câteva spice să le vedem și noi cum arată. Rămânea deci să-l credem pe cuvânt și, până una alta, fiind vremea mesei, l-am invitat să prânzească cu noi, lucru ce l-a primit bucuros. Și-a ales singur locul la masă între două studente, s-a servit fără mofturi din sărăcăcioasa noastră mâncare. Ne-a lăudat foarte mult berea (singura băutură, de care făcusem rost cu mare greutate) și, ca dovadă că spune adevărul, a băut

vreo câteva sticle și, înfierbântându-se, a poftit să-i cântăm ceva. I-am cântat cântecele studențești și populare care ne-au venit în minte. L-am rugat la rându-ne să ne cânte și dânsul, lucru ce l-a făcut fără multe rugăminți. A cântat un cîntec popular rusesc, frumos, dar atât de tare că vibrau geamurile. Ne-a mărturisit că se simte întinerit între noi, a strâns mîna celor din jur, a sărutat studentele și, în urările noastre, a plecat să cultive mai departe hibridul peren, cu rădăcini de pir și spic de grâu, spre fericirea omenirii înfometate.

În timp ce noi petreceam cu academicianul Tîțîn în sala de mese, afară se petrecu un incident neașteptat. Pe fațadele principalelor clădiri ale Facultății apăruseră ca din senin vreo șapte drapele maghiare. Fluturau în vânt, în timp ce în curtea Facultății se plimbau cu bastoanele de cauciuc vreo zece polițai. Primul care le văzu a fost profesorul de chimie, Bodea. Ca să nu producă zarvă, a venit în sala de mese și calm a rugat să iasă zece studenți. Crezând că-i vorba de ceva de ridicat ieșiră cam zece ce se credeau mai solizi. "Luați cozile acestea de mătură și veniți după mine!" La ieșire așteptau polițiștii cu bastoanele în mână poruncind să nu iasă nimeni afară, sub motiv că ei au misiunea de a-l proteja pe Tîțîn. Când zăriră și studenții steagurile, năvăliră afară orbește și în câteva minute curtea fu golită de nepoftiți. A urmat doborârea steagurilor, lucru greu, căci ușile erau încuiate și mânerele zarurilor erau legate la curentul electric. A trebuit oprit curentul și ușile scoase din țâțâni. Steagul de pe poarta principală a fost doborât încă în timpul încăierării de profesorul Bodea. "Cădeți, domnule profesor!" i-a strigat un student. "Vreau să-l dobor cu mâna mea", a răspuns profesorul. De câte ori am privit poarta masivă de fier, n-am înțeles cum firavul profesor a reușit să se cațere prin împletiturile de fier forjat. După cum am aflat ușor mai târziu, isprava era făcută de câțiva din puținii colegi maghiari. A trebuit să le recunoaștem și o oarecare istețime. Se urmărea ca steagurile să fie văzute de Tîțîn când va pleca. Dar, în situația în care era Tîțîn la ora aceea, mă îndoiesc că mai era în stare să observe că drapelele erau maghiare și nu românești, de cumva va fi știut sau l-ar fi interesat ce culori avea drapelul românesc sau maghiar.

După plecarea lui Tîțîn, când s-a aflat povestea cu steagurile și cine erau vinovații, studenții s-au umplut de

mânie. Nu știu ce se putea întâmpla, dacă am fi fost lăsați de capul nostru să dăm frâu indignării. Dar au venit decanul Buia, profesorul de matematică Curea, Martinovici și Bodea și ne-au convins că cea mai mare răzbunare a unor oameni superiori, cum trebuie să fim noi, e să nici nu amintim acest incident. "Purtați-vă ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic. Căutați să-i înțelegeți și voi pe ei. Arătați-le dimpotrivă prietenie." Nu ne-au lăsat până nu le-am promis că așa vom proceda. Ni s-au adresat mai ales nouă, din anul II, de unde erau studenții maghiari cu pricina și mă bucur și acum că le-am ascultat sfatul, cu toții, fără nici o excepție.

Pe colegii maghiari îi găsisem la Cluj, rămași din fosta agronomie maghiară, în număr de 10-12. N-aș putea spune că ne priveam la început cu dușmănie, dar nici departe de acest sentiment nu eram. Și ei ne priveau la fel.Ne atribuiam unii altora cele mai rele intenții. Erau între noi, românii, unii care suferiseră, copii fiind, sub stăpânirea horthistă, cele mai mari umiliri, de-și luaseră lumea în cap și trecuseră noaptea prin păduri în România. Trăiseră ani de zile fără părinți și familie, înstrăinați de tot ce aveau mai drag. Și asta n-o puteau uita ușor. De la o confruntare aproape deschisă s-a trecut apoi la o indiferență totală. Ei își aveau locul lor în sala de cursuri, noi pe al nostru. În pauze ei se strângeau între ei, noi ne adunam între noi. Cam în această situație a apărut incidentul cu steagurile. Au urmat apropieri singuratice; un curs împrumutat, o explicație la un desen, o mână dată la trecerea unui șanț în excursiile ce le făceam, un ajutor la practica agricolă, un râs comun la o glumă aruncată, fie dintr-o parte, fie din alta. Într-o zi îi împrumuți unei colege maghiare un curs și fata ți-l înapoiază cu ochii plini de lumină. "Și eu am aceeași deviză în viață, ca și cea scrisă de tine pe curs" ("Ora et labora") și constați că și ea se roagă aceluiași Dumnezeu ca și tine. Înțelegerea și prietenia au venit prin cunoaștere, cu tot ce e bun sau mai puțin bun în fiecare dintre noi. Pe la finele anului III, eram colegi ca toți colegii. Viața și noaptea celor patruzeci de ani de asuprire comună din partea unui regim, care într-adevăr ținea să împartă teroarea fără deosebire de origine etnică și naționalitate, avea să rotunjească ultimele asperități ale sufletului. Astăzi, când ne întâlnim la treizeci-patruzeci de ani de la terminarea facultății, tot mai puțini, ne îmbrățișăm

cu drag și ne depănăm cu duioșie amintirile de pe vremea visului vieții studențești de altădată, încât de-abia ne mai putem despărți.

Se vorbește acum de existența a două universități la Cluj: română și maghiară. Două universități ar fi două prilejuri de îndepărtare, de necunoaștere, de bănuială reciprocă de rele intenții, de alunecare pe panta șovinismului și a tuturor relelor ce ar decurge de aici. E nevoie de o singură universitate cu două limbi de predare: română și maghiară. Studenții, ca de altfel și profesorii, trebuie să trăiască și să muncească alături unii de alții, să se cunoască și să se prețuiască. Armonia nu poate veni prin separare și dezbinare, ci prin unire, în prețuire și înțelegere. Dacă în revoluție am reușit să fim solidari în suferință, luptă și moarte comună, de ce nu am putea să fim solidari în prietenie și libertate?

Cam tot pe atunci am fost vizitați de ministrul agriculturii din S.U.A. Dacă pentru Tîtîn n-am arborat nici un steag românesc, să nu fim siliți să-l arborăm și pe cel sovietic, americanului i-am făcut o primire cu atât mai călduroasă, cu cât era pe deplin sinceră. Era pe vremea când se discuta la Moscova de către aliați legitimitatea guvernului Groza. L-am întrebat pe american ce părere are despre acest fapt la sfârșitul conferinței. Ne-a răspuns destul de rece că problema era de competența titularului Departamentului de Stat. Și-a ținut prelegerea despre agricultura americană, ne-a împărțit niște pliante, ne-a salutat și a plecat, lăsându-ne cu un gust amar, pe care avea să-l simtă în curând întregul popor român, când se va afla rezultatul conferinței de la Moscova, unde eram definitiv părăsiți în ghearele comunismului de la Răsărit. Vorbeam de părăsiți pentru a nu pronunța cuvântul "vânduți", pentru a nu umbri imaginea angelică de "binefăcători ai omenirii", ce ne-o făcusem întregul popor român despre anglo-americani.

Și pentru a fi siliți și mai mult a gusta din paharul cu fiere, a trebuit să ascultăm o conferință a unui ofițer politic "moldovean" din armata roșie. Era destul de tânăr, între 30-40 ani, avea nume românesc, vorbea într-o frumoasă limbă a lui Neculce, dar nu ne credeam urechilor ceea ce auzeam. După ce invocase nașterea poporului moldovean de la Traian și Dragoș Vodă, zugrăvi gloria acestui popor sub Alexandru

cel Bun, Ștefan cel Mare, și ajunse la 1812, când cu mare bucurie o parte din acest popor s-a dezrobit și s-a unit pe veci cu marele popor rus. N-avea cuvinte mai grele pentru a înfiera pe "imperialiștii români", care în 1918 au cotropit pământurile Moldovei, înrobind și exploatând crunt poporul moldovean până în 1940, când Moldova a fost din nou dezrobită și s-a unit din nou cu glorioasele popoare sovietice. Prefigura pe viitor o și mai mare fericire, când toți moldovenii vor înainta împreună victorioși pe drumul socialismului și comunismului sub glorioasa conducere a marelui I.V. Stalin. A terminat cu câteva urale, dintre care ultima mi-o aduc aminte acum: "Slavă genialului strateg, conducător de oști, generalisimul I.V. Stalin". Și noi, săracii, știusem până atunci că slavă i se poate aduce numai lui Dumnezeu. Am rămas ca întunecați de un nor greu. Nu eram în stare să judecăm tot ce auzisem, dar presimțeam că ceva groaznic are să se întâmple cu noi, românii, cât de curând.

"Trăiască Petru Bumbac, care a adus groaza în țară."

Eram de vreo 12-13 ani, în clasa a II-a sau a III-a la liceul "Radu Negru" din Făgăraș. Locuiam în gazdă cu Costică Roșca, un elev mai mare ca mine cu un an, pe Ulița Olarilor. Costică, fecior de plugar ca și mine, de loc dintr-un sat vecin, Râușor, avea o soră măritată după un bogătan plugar pe Ulița Iazului, aproape de moara cu apă. Îl chema Bălcăceanu. Costică mergea des pe la sora lui și câteodată mă lua și pe mine. Acolo am văzut pentru prima dată ce însemna o gazdă mare. Bălcăceanu era cam la 40-45 ani, îmbrăcat jumătate plugar-jumătate domn, totdeauna curat, veșnic poruncind la două sau trei slugi. În curtea aceea parcă nu era nici ziuă, nici noapte, nici duminică, nici sărbătoare. Șura, grajdurile, cocinile porcilor arătau altfel de cum le văzusem eu la gazdele din sat de la noi. Costică mi-a povestit povestea cumnatului lui. Plecase în America de tânăr, câștigase dolari, se întoarse

acasă și cumpărase pământ în marginea Făgărașului. Zidise grajduri și șuri, se însurase cu sora cea mai mare a lui Costică. Copii nu aveau. Familia lui Costică nu prea avea ce căuta acolo, decât cel mult când era ceva de făcut, ca bunăoară în toamna aceea, când ne-am dus la desfăcut cucuruz. Bălcăceanu nu era acasă. În șură era un munte de știuleți. Sora schimbase câteva vorbe cu noi la început, apoi se cufundase din nou în tăcerea ei din totdeauna. Rupeam foile și ascultam huruitul înfundat al morii din apropiere. Mă uitam la sora lui Costică, era tânără, frumoasă, de mă sfiam să-i întâlnesc privirea. În hainele negre părea veșnic la priveghi. N-am lucrat mult și în stradă, la poartă, s-a oprit un automobil. Sora a ieșit, dar s-a întors repede la noi: "Costică, du-te în țigănie și caută-l pe cumnatul tău ! Spune-i că a venit domnul lui. Ionele, tu vino cu mine și să nu te duci nicăieri, și dacă te mână undeva." O slugă a deschis poarta, automobilul a intrat în curte, șoferul a deschis ușa și din mașină a coborât un domn mare, elegant, cu un pardesiu pe mână, care se apropie de soră glumind că-i tot mai frumoasă și-i sărută mâna. Drept răspuns femeia îi spuse: "Soțul meu e dus după oameni, trebuie să sosească curând. Poftiți în casă." Domnul mai făcu câteva glume, râzând singur, o felicită că și-a luat și un înger păzitor. Sora nu răspunse, ci mecanic se apucă să aprindă focul, lucru la care domnul întrebă de ce nu are o servitoare. " Îmi place, în casa mea să fiu și stăpână și servitoare !" Între timp pe poartă a intrat Bălcăceanu însoțit de 10-15 țigani. Unul dintre ei se opri în mijlocul curții și strigă cât putu: "Trăiască doftorul Petru Groza, președintele Frontului țăranilor !". "Plugarilor", corectă domnul din pragul casei. Așa l-am cunoscut pe cel care avea să fie peste 10 ani coada toporului ce va ciopârți pădurea României.

L-am văzut apoi pe Petru Groza la mănăstirea Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus în vara anului 1946. Era lume multă adunată din toată Țara Oltului și chiar de mai departe, majoritatea femei, intelectuali mărunți, studenți, elevi. Se terminase slujba vecerniei; predicase un călugăr. În liniștea pădurii unde era așezat altarul, sub cerul liber, părea că se așternuse o atmosferă de comuniune sufletească, de credință, pace și dragoste. Din păcate numai părea a fi. A fost destul ca să sosească câteva automobile, pentru ca toată vraja

să se spulbere. Din unul coborâse jovial și surâzător, salutând în dreapta și în stânga, dr. Petru Groza, urmat de o adevărată suită; unii încruntați și fălcoși și care aruncau priviri de Irod spre preoții de la altar. În urma lor un grup de tineri ce păreau studenți ziariști și poeți, căci își luau notițe. Desigur niște "copii de pricopseală" la curtea ciocoiului, stânjeniți de hainele luxoase în care erau îmbrăcați. Se vedea că erau de la sate. Se citea pe fața lor, râzând când acesta râdea și aplaudând cu toții ca la o comandă. Privindu-i, mi-aduc și azi aminte că mă chinuia adevărul rostit de un rege al Prusiei: "Dacă ai bani și putere, de două categorii de oameni nu duci lipsă: de curve și de poeți". Așa și-au făcut aceștia ucenicia, pentru ca, atunci când ciocoiului i s-au tocit dinții, să treacă în slujba altor stăpâni mai puternici, ca scriitori angajați. Vârful pixului ar dori să dea și nume, căci l-am recunoscut printre tineri pe un student, dar mi-e silă să-l spun, căci, se pare că spre bătrânețe a început să-i fie silă și lui de ce-a făcut atunci. Mai erau în suită câțiva țărani, între ei fiind și Bălcăceanu, acum candidat de deputat al Frontului plugarilor. Era îmbrăcat numai țăran, nu și domn, ca să facă impresie bună țăranilor, după cum, tot pentru bună impresie, pe casa lui din Făgăraș fâlfâia drapelul roșu cu secera și ciocanul. Vroia să fie luat în seamă de tovarășii comuniști. Cu șerpar lat sub burta lăbărțată, grași și plini de sine, cu zâmbetul lor tâmp, arătau așa cum numai peste câțiva ani aveau să arate caricaturile cu care vor fi batjocoriți chiaburii în ziarele Partidului Comunist și a căror soartă aveau s-o împărtășească cu toții. Până atunci, ca o turmă de boi, care habar n-au că sunt mânați la tăiere, își urmau idolul cu credincioșie și viclenie, cam în felul cum Sancho îl urma pe Don Quijote pe drumurile Spaniei. Și ce ochi plini de spaimă vor fi făcut când și-au dat seama că idolul i-a părăsit, atunci când vor ajunge în beciurile securității și la Canal. Deocamdată, ședeau plini de sine cu mânile pe șerpar, visând la onorurile și averile de care vor avea în curând parte.

Între timp, Groza vorbea. Trebuie recunoscut că nu era lipsit de o anumită istețime șireată. Amestecă la început câteva vorbe cu iz religios, amintind că și el era fecior de popă și-atunci privi la la preoții de la altar. Nu uită să amintească de Goga, ca lumea să știe că au fost prieteni buni. "I-am zis lui Tavi, când era ministru: <<Tavi, de ce nu faci tu cutare sau

cutare lucru ?>>" și atunci se uită spre intelectualii care se țineau rezervați de o parte. Recită, privind grupul nostru de studenți, niște versuri de Aron Cotruș, bănuind, poate, că pribeagul poet își avea un loc în sufletul nostru. Se adresă apoi țăranilor cu vorbe atrăgătoare, amintindu-le că le-a dat pământ și, fiindcă nu au urmat urale, căci în regiunea noastră nimeni n-a primit pământ, își încercă norocul adresându-se femeilor, spunând că, dacă va fi votat, va aduce lucruri care să le facă mai frumoase. "Să ne-aduci bumbac, domnule", strigă o femeie și toate celelalte s-au luat după ea, încât glasul lor acoperi pe al oratorului. "V-aduc, numai să mă votați." "Te votăm, domnule, numai să te ții de vorbă !" "Ziceți, tu hă, să trăiască domnul Groza că ne aduce bumbac !" Își termină discursul zicând: "Trăiască victoria în alegeri a F.N.D.-ului", în uralele femeilor care-l cicăleau întruna să nu uite să le-aducă bumbac și care s-au ținut de el până s-a urcat în automobil. În urmă o bătrână făcându-și cruce: "Să-ți ajute Dumnezeu și sfânta zi de azi. Să izbândești și să ne aduci o țâră de bumbac !" De pe sprînceana podului, pe care era altarul, starețul mănăstirii, părintele Arsenie Boca se uita la credincioasele sale, care se depărtau de altar uitând de Dumnezeu pentr-o făgăduială de bumbac. Părea o cloșcă pe malul apei privind cu deznădejde cum puii de rață se îndepărtează pe lac, fără să se mai uite înapoi.

Și fiindcă suntem încă la vizita lui Groza la mănăstire să amintesc un episod petrecut un an mai târziu. Reproduc cuvintele unui fiu de preot, elev de liceu, care tocmai se întorcea de la sfințirea ca episcop, parcă de Maramureș țin eu minte, a tatălui său: "Norocul tatei a fost că l-a întâlnit la mănăstire pe domnul Petru Groza. Tata îl cunoștea dinainte. Din vorbă în vorbă, tata i-a spus că e văduv. Domnul Groza a stat un pic pe gânduri, apoi i-a spus tatei: <<Nu vrei să te faci episcop ? E vacantă o episcopie și caut un om potrivit. Dacă primești, vino la mine.>> Tata s-a gândit că n-ar fi rău și s-a dus. Și domnul Groza s-a ținut de cuvânt. Acum mă întorc de la sfințire. A fost foarte frumos. Domnul Groza n-a putut veni, dar se va duce tata să-i mulțumească." Tânărul vorbea atât de nevinovat și cu atâta convingere că așa și numai așa trebuia să se înalțe în scaun episcopii în Țara Românească.

VIAȚA UNIVERSITARĂ

Revenirea la sfârșitului anului 1945 a Universității la Cluj din Sibiu și din Timișoara, unde se refugiase în 1940, a schimbat total raportul de forțe dintre autorități și studenții din oraș. Poliția parcă nici nu mai era, străzile răsunau de pașii voioși ai tinereții până seara târziu. În orele amiezii practic nu mai puteai înainta pe străzile din jurul Universității. Din când în când se făceau coridoare lungi, prin care treceau surâzând nume bine cunoscute ale științei și culturii românești: Emil Racoviță, Iuliu Hațegan, Lucian Blaga, Alexandru Borza, Ioan Lupaș, Nicolae Mărgineanu și alții. O dată cu sosirea Universității își luă cursul și viața culturală a Clujului. Se țineau conferințe, ca bunăoară a lui Lucian Blaga despre Dimitrie Cantemir. Teatrul Național și-a deschis stagiunea cu "Trandafirii roșii" având în rolul principal pe însuși autorul, Zaharia Bârsan. La această viață culturală luam parte și noi, cei circa 200 de studenți ai Facultății de Agronomie, coborând în Cluj din Mănăștur pentru a ne contopi în masa celor câtorva mii de studenți ai Universității, cu al căror destin ne simțeam solidari. Ne întorceam seara târziu în marș forțat, veseli și gălăgioși. Sub pașii noștri, Calea Moților răsuna ca sub pasul unei coloane militare, biruitoare. Ne simțeam tineri și fericiți.

Din punct de vedere politic studenții clujeni erau net și total împotriva comunismului, împotriva guvernului Groza, împotriva Uniunii Sovietice, cu simpatie față de țările apusene, cu credință și dragoste față de regele Mihai. Majoritatea nu făcuseră parte din vreo organizație politică, în regimul antonescian neexistând una oficială, nici în licee, nici în universități. Elevul și studentul trebuia să învețe și să asculte de superiori. Dar el, de capul lui, cu propria lui voință nu trebuia să întreprindă nimic politic, nici măcar sub îndrumarea unui profesor de liceu sau cadru universitar. Și acum, studenții se

treziseră într-o viață nouă pentru România. Erau plini de credință, de dragoste pentru țară, nu trebuia să li se explice răul ce însemna pentru România comunismul, dar nu știau ce să facă. Și nu prea era cine să le spună ce să facă și cum să se organizeze. Erau mai mult individualități decît o unitate de forțe orientate într-un scop precis. Și nu-i de mirare că energia se manifesta și se consuma destul de haotic. Se purta portretul regelui la butonieră, se lua parte cu entuziasm la manifestații cu ocazia sărbătorilor naționale. Când zăreai coloanele lungi cât străzile cântând și fluturând drapelele Societății "Petru Maior", când agronomii apăreau călări în costume naționale, când tot Mănăștur și Feleacul erau încolonate după studenți, când apoi întreaga coloană scanda în pas de defilare "Re-ge-le !", simțeai în acele momente sentimentul de forță. Micile grupuri de fenediști ce apăreau și încercau cu "studențimea și poporul" sau "trăiască partidul cumunist rumun" dispăreau repede înspăimântați de neputința lor. Dar manifestația se termina, studenții își reluau viața de toate zilele. Ciocnirile cu fenediștii se mutaseră la periferia Clujului; câte unii din studenți mai aveau de furcă cu poliția, de multe ori din vina lor, dar chiar și în aceste cazuri tot poliția era aceea care bătea în retragere. Guvernul lui Groza nu era luat în serios. Nu inspira frică, ci mai mult compătimire. Dacă s-ar aduna toate glumele ce se făceau despre diverșii membrii ai acestei adunături, cu predilecție asupra ministrului agriculturii, Zăroni, s-ar putea scrie o carte numai cu materialul de la Cluj. Majoritatea studenților înclinau spre național-țărăniști. Iuliu Maniu era, în întregul Ardeal, un simbol. Era un steag pentru orice român, chiar și pentru cei ce nu-i împărtășeau în totalitate opiniile politice. El era Ardealul. Restul înclinau spre liberali. Dacă vor fi fost și din cei care din convingere sau din interes jinduiau spre socialism și comunism, n-ar fi îndrăznit să-și arate fățiș convingerile. Ceea ce nu au făcut conducerile acestor două partide e că nu au urmărit organizarea acestui val de adeziune ce bătea la porțile lor și, ceea ce era și mai de neînțeles, că nici nu socoteau necesar acest lucru. În cluburile lor de tineret intra cine voia, fără legitimație, se discuta, se critica guvernul Groza, se da drept sigur sprijinul total al puterilor apusene, care vor pune piciorul în prag lui Stalin imediat după alegeri, care vor fi câștigate cu o majori-

tate zdrobitoare de partidele istorice. Se țineau și conferințe. La o astfel de conferință am fost la liberali unde asistentul de la Agronomie, Neagoe, a prezentat un proiect de organizare a agriculturii românești, în care un rol important urma să-l aibă "trustul agricol". Nu știu dacă denumirea de trust din agricultura comunistă avea vreo legătură cu conferința de atunci. Și, bun înțeles, se spuneau ultimele glume pline de haz la adresa F.N.D.-ului. Exprimându-mi odată surprinderea față de un fruntaș intelectual țărănist că există o prea mică activitate organizată în mijlocul tineretului, mi-a replicat râzând: "La ce bun, dragul meu ? Nu avem toată țara cu noi? Pe cine să mai convingem ? Și chiar fără activitate nu suntem. Nu se colindă în întregul Cluj: << Și Maniu venea / Groza se ducea / Pe calea ferată >>? Nu a apărut în ziare epigrama: << Camarade, nu fi trist / Garda merge înainte / Prin partidul comunist >> prin care discreditățm și pe unii și pe alții ?" "Chiar și pe Horațiu Comanici ?" "Nu, el e de-al nostru." "Nu-i o tactică greșită ?" "Când ești tare ca noi nu te temi ! Zici că p.c.r.-ul e organizat militărește ? Bine ! Ai auzit de *Sumanele negre* ? Ai auzit șoptindu-se, dar nu cunoști pe nimeni. Normal. Există secrete care nu trebuiesc numaidecât știute de toată lumea. Vom vorbi după alegeri." N-am mai vorbit după alegeri. I-am întâlnit după zeci de ani numele într-o revistă obscură sub o recenzie a unei cărți, de-abia în câteva rânduri. Desigur, după ce a avut parte de pușcăria reglementară, canal, umilințe și suferințe, trebuia să scrie pentru a-și câștiga pâinea cea de toate zilele. Partidele istorice n-au fost pregătite pentru lupta împotriva comunismului. Nu-l cunoșteau cu adevărat. I-au subestimat puterea potențială și n-au pregătit mijloace potrivite de apărare. Ne mângâiem, dacă poate fi o mângâiere în asta, că nici alții mult mai mari și mai puternici ca noi, ca Roosvelt, Churchill și Truman n-au fost imuni la viclenia comunistă. I-au dus de nas și astfel și-a impus voința un semidoct cu câteva clase de școală de popie. Deosebirea a fost în aceea numai că plata naivității și prostiei lor am plătit-o numai noi, românii și alții ca noi, din această parte oropsită a lumii, ce se va chema "Estul Europei". Dar se va zice, pe bună dreptate, că, chiar dacă ar fi fost mai multă activitate, că dacă toți românii am fi pus mâna pe armă împotriva comuniștilor, tot am fi fost

zdrobiți de armata roșie. Soarta ne era pecetluită la Ialta, ca un destin de la care nu te poți sustrage. Totuși, dacă se făcea ceva mai mult atunci, ar fi rămas o experiență bună pentru mult mai tîrziu, în lunga mlaștină a deznădejdii în care ne zbatem azi.

Erau printre studenți și un număr destul de mare dintre ei cu experiență politică, provenind din "Frățiile de cruce" din aproape toate liceele din țară.

"Frăția de Cruce" a fost creată în 1924 de fruntașii mișcării studențești din 1922, ca organizație de educație creștină și naționalistă a elevilor români. Statutele și conducerea au aparținut mai bine de zece ani lui Ion I. Moța, cel care în 1937, împreună cu Vasile Marin, avea să-și dea viața în războiul civil spaniol, luptând în forțele naționaliste. Era cel care își motivase hotărârea de a pleca să lupte astfel: "Se trăgea cu mitraliera în obrazul lui Hristos. Se clătina așezarea creștină a lumii. Puteam eu să stau nepăsător ? Eu așa am înțeles datoria vieții mele: am iubit pe Hristos și am mers fericit la moarte pentru El." Baza educației în Frăție era credința în Dumnezeu și morala creștină. Era o datorie de a merge în fiecare duminică la biserică.

Ședințele începeau și se terminau cu o rugăciune. În decursul ședinței se citea un text din Sf. Scriptură. Trebuia să duci o luptă continuă împotriva tuturor păcatelor precum și o strădanie continuă pentru însușirea virtuților creștinești. Trebuia să cunoști și să citești Biblia și cărți religioase, atît de autori români, cât și de străini. În ultimul timp, cărți de căpătâi au fost scrierile tânărului episcop unit Ioan Suciu: "Eroism", "Tinerețe" și "Mama".

În ce privește educația naționalistă, se preconiza dragostea totală față de patrie și neamul românesc. În formula de legământ se spunea: "Dreptul meu cel mai sfânt față de neamul românesc este să muncesc, să lupt și să mă jerfesc pentru el". Trebuia să-ți formezi un cult față de pământul românesc, pe care trebuia să-l străbați cu piciorul, oprindu-te să te închini la altarele neamului: la mormântul lui Ștefan cel Mare, a lui Mihai Viteazul, a lui Avram Iancu, la locul de execuție al lui Horia, la Sarmizegetusa, Războieni, Călugăreni și Mărășești. Trebuia să cunoști și să ai un cult față de limba și literatura română. Trebuiau citite, știute și cântate

poeziile lui Alecsandri, Coșbuc, Goga, Aron Cotruș, Nichifor Crainic, Radu Gyr. Trebuia să iubești cântecul românesc. Cântecul trăit urma să te însoțească în toate ocaziile vieții. Se cânta mult în serile de tabără, adunați în jurul focului, în munți și în păduri.

Trebuia să crești în spiritul dragostei de muncă, dezinteresate, pentru patrie: "Răsplata muncii tale să-ți fie nu câștigul, ci mulțumirea că ai depus o cărămidă la zidirea României". La școală trebuia să înveți bine nu pentru notă, ci pentru ca să știi. Dacă rămâneai repetent din vina ta, trebuia să părăsești organizația. Trebuia să crești în spiritul onoarei, în învingerea greutăților, luându-le pieptiș și nu pe ocolite: "Mergi numai pe căile indicate de onoare, luptă și nu fii niciodată mișel. Decât să învingi printr-o mișelie, mai bine să cazi luptând pe căile onoarei."

Trebuia să crești în cultivarea prieteniei între frați, a dragostei față de toți frații de cruce. Bucuriile unuia erau bucuriile tuturor, durerea unuia trebuia să fie și durerea ta. Ajutorarea materială și spirituală a fratelui de lângă tine era o datorie principală. Egoiștii și individualiștii n-aveau ce căuta aici și nici certăreții. Dacă doi se certau, cel vinovat trebuia să părăsească organizația. Dacă amândoi erau vinovați și nu se puteau împăca, plecau amândoi.

Trădarea și vânzarea fraților era socotită ca cea mai mare crimă. Cele mai mari nenorociri ale poporului nostru au avut drept cauză vânzarea țării de către unii dintr-ai noștri. Prin vânzare a căzut Ion Vodă, prin vânzare a căzut capul lui Brâncoveanu și al lui Tudor, prin vânzare a fost prins Horia. Puteai pleca oricând din organizație, dar nu puteai niciodată trăda.

Comunismul era socotit cel mai mare dușman al poporului român și trebuia luptat pe viață și pe moarte împotriva lui, pentru că urmărea distrugerea statului românesc, a credinței în Dumnezeu, a familiei, a culturii și uciderea celor mai buni fii ai neamului pentru a rămâne numai o turmă dresată și mânată din urmă cu biciul, ca în Rusia.

După o educație în mănunchiul de prieteni și după ce dădeai dovadă că ți-ai însușit toate calitățile ce ți se cereau urma legământul în fața crucii, a drapelului și a săculețului de pământ adus din locurile istorice colindate împreună.

Când s-a înființat Mișcarea Legionară în 1927, Frățiile de Cruce au devenit organizația de tineret a ei. Începând cu anul 1938-1940 a urmat o opresiune sălbatică împotriva lor. Era destul să fii bănuit, pentru a fi aruncat în închisoare sau în lagăr sau ucis la Siguranță ori în piețele publice. Și cu toate acestea, în toate liceele din țară existau Frății activând sub nasul și în ciuda siguranței.

În 1940, în timpul guvernării legionare, Frățiile s-au înmulțit cuprinzând și tineret muncitoresc și sătesc. După 21 ianuarie 1941, ele au continuat să existe tot atât de numeroase și puternice, în ciuda represiunii tot mai necruțătoare. Valuri de sute și mii de tineri din toată țara au fost aruncați de către Curțile Marțiale în închisorile din Aiud, Alba-Iulia, Deva, Ocnele Mari, Pitești, Vaslui, Suceava, Cetatea Albă și Odesa. În locul lor continuau alții.

În închisori, "frații de cruce" proveneau din toate regiunile țării, din întregul spațiu românesc, din Maramureșul cehoslovac până în Munții Pindului în Grecia și din Moldova de peste Nistru până în Banatul sârbesc. Conducerea închisorilor o avea pe atunci colonelul Alexandru Petrescu, cel care a trecut apoi la comuniști ajungând general magistrat, în care calitate a condamnat la moarte și la mii de ani închisoare sute de anticomuniști, între care și pe mareșalul Ion Antonescu și pe Iuliu Maniu.

În lupta cu conducerea închisorilor, care voia cu tot dinadinsul să-i îngenuncheze cu foamea, frigul, izolarea și bătaia, acești tineri între 11-20 ani s-au maturizat de timpuriu (Curțile Marțiale au condamnat mulți copii de 11-15 ani, băieți și fete, la mai mulți ani închisoare decît vârsta lor). Activitatea de educație a continuat și în închisori, în condiții mult mai bune decât afară în libertate.

Între timp, războiul își continua cursul. Făcând parte din generația născută și crescută în România Mare și pentru care imaginea de medalie rotundă a țării era o icoană sfântă, acești tineri vedeau războiul de răsărit ca o datorie de luptă împotriva acelor ce au smuls din trupul țării Basarabia și Bucovina nordică. În repetate rânduri, în închisoare, au făcut cerere de trimitere pe front ca voluntari, lucru ce li s-a refuzat mult timp. De-abia în 1943 s-a admis ca o parte din ei să plece pe front, fiind introduși în batalioane disciplinare, luând

parte la luptele din Moldova unde au murit mulți. În primăvara anului 1944, în sfârșit, ca urmare a unei vizite a generalului Picky Vasiliu, ministrul de interne, la închisoarea din Alba-Iulia, s-a emis un decret de grațiere, dar care cuprindea atâtea condiții, încât mulți au rămas în închisoare în continuare. Se cerea de exemplu adeziunea școlii la care elevul studiase, ca și a primăriei și a preotului localității unde era născut. Or, cum puteau obține aceste adeziuni cei născuți în nordul Ardealului, în Basarabia ocupată sau în Macedonia ? Așa s-a făcut că acești tineri au fost dați ca zestre de regimul antonescian celui comunist, stingându-se apoi în închisorile comuniste din anii de după 1948, alături de valurile de tineri ce vor intra după acest an în închisoare.

Cei ieșiți în libertate au fost încorporați imediat în armată și o parte dintre ei și-au lăsat oasele pe frontul de apus sau au rămas schilodiți pe viață. O parte din cei scăpați de la moarte de pe fronturi au fost prea tineri pentru a fi încorporați și, terminându-și liceul, erau acum studenți în anul întâi și doi. Între ei au venit și "frații de cruce" din școlile din Ardealul ocupat de maghiari, ca cei de la Frăția "Virtus romana rediviva" din Năsăud. Toți aceștia, al căror număr se ridica la sute, socoteau o datorie de la sine înțeleasă de a se înrola în lupta contra comunismului. Un număr mare dintre noi, studenții, erau ofițeri "deblocați" din armată. Erau oameni în toată firea, făcuseră războiul, unii având răni încă nedeplin vindecate și purtând pecetea unei maturități și seriozități politice. Pentru cei ce făcuseră închisoare sau front sau trăiseră sub stăpânire străină politica nu mai era o joacă veselă de strigat lozinci la manifestații și de a vota, ci o obligație morală, totală și dureroasă, de la care vedeau bine că nu se pot eschiva. Ei nu luau regimul Groza în derâdere, ci judecau că în fața pericolului comunist era nevoie de mai mult. Încă nu era nimic realizat, dar în masa studenților începeau să se cristalizeze primele centre de rezistență. Dar, cu toată seriozitatea și maturitatea, erau foarte departe de conștiința prăpastiei pe marginea căreia stăteau împreună cu întregul neam românesc. La acea dată, cred că nu era student, nu era fruntaș politic la noi, care să prevadă ce se va întâmpla peste un an sau doi. Nimeni nu putea bănui în afară, poate, de călăii care pregăteau lanțurile și-și ascuteau pumnalele.

Nici o organizație religioasă nu-i grupa într-un fel pe studenți în așa măsură ca să reprezinte o forță de rezistență. Ortodocșii, după câte știu, nu aveau la Cluj vreo organizație. Uniții aveau A.S.T.R.U. (Asociația Studenților Români Uniți). "Astrul" avea un imn foarte frumos (de care ne vom aminti peste câțiva ani la munte, însușindu-ni-l), o insignă și o revistă cu teme religioase. În unele dumineci țineau consfătuiri și conferințe, ascultau muzică religioasă, dar în restul timpului erau străini unul față de altul.

O excepție fericită am cunoscut-o la Cluj: era mănunchiul de câteva zeci de seminariști uniți de pe lângă episcopie. Îi întâlneam în podul catedralei de unde dădeau răspunsurile la liturghie. Mă impresiona pietatea neafectată din timpul slujbei religioase și mai ales frățietatea dintre ei. Nu era de mirare, căci trăiseră ani de zile sub stăpânire străină, suferind umilințe și asupriri. Dar grupul lor era destul de mic, și influența lor se oprea la poarta seminarului. Peste doi ani vor fi ținta celei mai groaznice prigoane. Vor lua calea închisorilor, vor fi torturați, uciși sau urmăriți ca fiarele prin orașele, satele și pădurile Transilvaniei. Dar acelora dintre ei cărora le va fi dat să supraviețuiască vor forma osatura bisericii unite.

În magaziile Universității zăceau la vremea aceea niște steaguri prăfuite și uitate. Și doar sub faldurile lor se purtaseră lupte naționale înainte de unire. Au fost de față la manifestațiile de solidaritate cu "memorandiștii" în 1894, ca și la Alba-Iulia în 1918. Erau steagurile societății studențești "Petru Maior" de la Budapesta, dinainte de unire. Odată descoperite steagurile, ca și istoria lor, la toate facultățile s-au constituit secții studențești, s-au ales conducători, au început să se țină ședințe. Tot ce s-a făcut apoi în Cluj în 1946 'Petru Maior le-a făcut".

La Agronomie, steagul prăfuit a fost adus de profesorul Mihail Șerban, care a evocat istoria lui. L-am preluat cu emoție și, după îngălbenitele statute, a înviat "Petru Maior" al nostru. Țineam comunicări științifice, șezători literare și s-a pregătit sub supravegherea profesorilor bătrâni "Agapa", masa comună la care luau parte profesorii cu familiile lor, oaspeți de onoare și toți studenții. Vechile cântece studențești, triste și vesele în același timp, răzbăteau până departe în noapte:

"O vis al vieții studențești
Din vremuri dispărute
De ce nu vii să înfloreşti
Simțiri ce azi stau mute ?
O erum, erum, erum
O que mutatio rerum."

O LECȚIE DATĂ STUDENȚILOR

O dată cu primăvara lui 1946 în conducerea Universității se produseră schimbări. Rector ajunse Petrovici, istoricul C. Daicovici - decan, la fel - Kernbach - la medicină și Roșca - la filozofie și litere; nu-mi aduc aminte dacă la intervenția guvernului sau din proprie inițiativă a Senatului Universitar. Se socotea, probabil, că e bine să se dea totuși ceva concesii Cezarului, punându-se înainte câțiva înroșiți la repezeală, pentru ca Universitatea să aibă liniște și să-și urmeze mersul ei tradițional. Interesant că schimbările n-au alertat atunci pe studenți. Mi-aduc aminte că un student de la istorie îl prezenta pe Daicovici ca pe un martir, gata să-și sacrifice reputația pentru liniștea Universității. Și-l credeam. Sfântă naivitate ! Blânzii voluntari, gata să se sacrifice pe altarul patriei, doar peste doi ani vor alunga pe Blaga și Hațeganu de la catedră, vor trimite la închisoare pe Ghibu, Lupaș, Mărgineanu, Popovici. Împreună cu securitatea vor mâna sute de studenți la moarte sigură în închisorile comuniste. Din fericire, la Agronomie n-am avut astfel de inși. S-a schimbat decanul, Alexandru Buia, cu profesorul Eugen Rădulescu, dar nici unul dintre profesori nu s-a făcut unealtă a stăpânirii cât am fost la Cluj, până în 1948. Din contră, nu țin minte precis când, venind o decizie ministerială de reducere de catedre și asistenți sub motiv de "economie bugetară", Consiliul profesoral a luat frumoasa hotărâre de a nu îndepărta nici un profesor și nici un asistent, plătindu-li-se salariul din al celorlalți, rămași pe posturi.

Între timp, se simțea că poliția se întărise, iar în Cluj unitățile militare se schimbaseră. Generalul Atanasiu fusese înlocuit cu un altul, al cărui nume nu-l reținem. Dacă primul a venit de multe ori între noi și ne-a vorbit atât de frumos, terminând discursul cu: "Trăiască regele", pe cel de-al doilea nu l-am văzut niciodată. În aceste condiții a avut loc demonstrația studențească din 10 mai 1946. Alături de studenți și mănăștureni au venit mii de oameni din satele din jur, moți, în costumele lor din Munții Apuseni, săteni de prin părțile Dejului precum și aproape toată populația Clujului. Câteva grupuri de fenediști au fost măturați cu steagurile subsuoară, încât nu-i de mirare că în ura lor neîmpăcată și neputincioasă a încolțit planul acelei răzbunări idioate.

Era sâmbătă seara după cină. Majoritatea studenților de la cămin erau plecați în oraș. Puținii rămași, care nu prea aveam cu ce ne îmbrăca, ne urcarăm în "Careul trandafirilor" (o grădină de câțiva ari de trandafiri înalți cât omul și înfloriți ca în piesa "Trandafirii roșii", piesă pe care n-o puteam uita). Ne-am așezat pe bancă și am fi cântat melodiile dragi până seara târziu, când dintr-o dată, dinspre oraș începură urletele sinistre ale sirenelor. Făceam fel de fel de presupuneri când sunetului sirenelor i se adăugă un zgomot surd și prelungit de geamuri sparte și lovituri înfundate. Alergarăm la telefonul facultății, dar telefonul nu funcționa. Ne îndreptarăm spre poartă, când sosi în goană o trăsură din oraș cu un grup de studenți cu planul gata făcut: să baricadăm poarta ! Auziseră că a fost atacată Universitatea și se așteptau să fim atacați și noi. Am încuiat poarta de fier și am cărat în spatele ei tot ce ne cădea la îndemână: bănci, trunchiuri de lemn, pietre scoase din pârâu. Ne înarmasem cu pari, șipci, îngrămădisem o movilă de pietre să le avem la îndemână. Un asistent de la Agronomie venise cu sondele de teren. Am stat de pază până noaptea târziu, dar n-a venit nimeni. Între timp am aflat ce se întâmplase în oraș. La căminul studențesc "Avram Iancu", spre sfârșitul cinei, au sosit niște tineri cu zvonul că la capătul străzii Horia sunt bătuți studenții de poliție și de fenediști. La repezeală, nu s-a întrebat nimeni cine erau acei străini. Studenții au sărit de la masă pornind în fugă spre strada Horia. Între timp, în sunetul sirenelor din oraș, vreo zece camioane pline, cică cu muncitori, au intrat și s-au oprit

înaintea ferestrelor căminului și au început să arunce cu pietre în ferestre. Puținii studenți ce se aflau în cămin, sosiți după plecarea grăbită a celorlalți, văzând pericolul, au încuiat ușa ce ducea spre dormitoarele de la etaj, baricadând-o cu paturile de fier scoase din cameră, apoi au început să arunce de la etajul doi cu taburete în capul celor din camioane și să întoarcă pietrele ce intrau pe geamuri. Atacatorii au intrat în cămin cu topoarele și s-au repezit în sala de mese stricând tot ce le cădea în cale. Au trecut apoi în bucătărie, unde n-au găsit decât pe bătrânul bucătar, pe care l-au bătut crunt, fetele de la bucătărie reușind să fugă pe o ușă din dos și să se ascundă. După ce au distrus vesela și cazanele, au încercat să se urce în dormitoare fără să reușească. S-au retras apoi în grabă, pentru că-i claxonau cei din camioane, s-au urcat și au plecat. Studenții din oraș, auzind sirenele și zgomotul de geamuri sparte, s-au grăbit spre cămin, dar au fost opriți de un cordon puternic de ostași români, înarmați cu baioneta la armă, ce blocaseră intrările spre cămine cât timp intraseră camioanele. Zgomotul a încetat, camioanele s-au retras pe alte străzi decât pe cele ce au venit, armata s-a înapoiat și ea în cazarmă, iar studenții întorși în cămine stăteau înmărmuriți de uimire și umilință. A doua zi, în ziarele de limbă maghiară ale partidelor comunist și socialist apărea, cu litere mari, titlul: "O lecție dată studenților".

În zori întreaga suflare studențească se afla în fața căminului devastat, într-o tăcere de mormânt. Conducerea societății "Petru Maior", după o scurtă ședință în care a fost ales ca președinte medicinistul călugăr Valeriu Anania, a hotărât să propună studenților greva generală. La adunarea din sala Casei Studențești greva a fost votată în unanimitate. Decanul, Constantin Daicovici, a încercat zadarnic să ia cuvântul. Nu a reușit și a trebuit să plece huiduit. N-a avut mai mult succes nici profesorul Ștefănescu-Goangă. Comitetul de grevă s-a prezentat la rectorat și a anunțat greva, până când cei vinovați de vandalism nu vor fi demascați și pedepsiți. Drept răspuns, a doua zi a apărut somația rectorului, prin care studenții erau obligați să depună carnetele de student la rectorat și să se prezinte la cursuri. În caz contrar vor fi exmatriculați. Din șase mii de studenți doar patrusprezece și-au prezentat carnetele. În zilele următoare, în semn de

solidaritate cu studenții din Cluj, au declarat grevă studenții din Timișoara, Brașov, Iași și Politehnica din București. La rândul lor, studenții din Cehoslovacia au declarat o grevă de solidaritate cu studenții români. Greva a luat sfârșit cam după zece zile, dacă îmi amintesc bine, la stăruința lui Iuliu Maniu și Dinu Brătianu și a lui Lucrețiu Pătrășcanu. Toți motivau că la Conferința de pace de la Paris, ce urma să înceapă în curând, drepturile României ar fi avut de suferit dacă la Cluj ar fi fost tulburări. Iuliu Maniu și Dinu Brătianu ne-au trimis scrisori, iar Lucrețiu Pătrășcanu a venit personal. N-ar fi fost lăsat să vorbească dacă n-ar fi început dintr-o dată cu: "Mai întâi sunt român și apoi sunt comunist." A continuat cu argumentele cunoscute și a accentuat că nu va pleca la Paris până nu se va asigura că în Cluj va fi liniște. S-a făcut mult caz de această declarație de-a lui Lucrețiu Pătrășcanu, mergând până la a-l socoti erou. Cred că i se atribuie mai multe merite decât a avut în realitate. La urma urmei, el a fost ministrul justiției pe timpul proceselor mareșalului Antonescu și al lui Iuliu Maniu, el a fost imediat după 23 august de acord ca vinovații de război să fie trimiși în Siberia, fiind vorba de mii de români. Noroc că s-a opus Ana Pauker, care-și avea planurile ei de întemeiere a Siberiei în România. Dacă Lucrețiu Pătrășcanu a fost o victimă a propriilor lui tovarăși, asta nu-l poate scuti de participarea la crimele ce s-au făcut cu aprobarea lui. Dacă el ar fi fost în locul lui Gheorghiu-Dej nu cred că România ar fi fost mai fericită.

LECȚII DE COMUNISM

Dacă îmi amintesc bine, despre comunism am auzit de copil mic, în serile lungi de iarnă, când veneau prietenii tatii la povești la noi și când eu, luptându-mă cu somnul, le urmăream vorbele. Unii fuseseră prizonieri în Rusia și povesteau despre grozăviile din timpul revoluției: jafuri, crime, alungări din casă și câte și mai câte. Tot pe atunci într-un

"călindar" am văzut și mi-a rămas întipărită în minte o caricatură: un țăran zdrențuros cu șapca întinsă a pomană stă în fața unui domn înalt, slab, cu barbă cioc, care cu o mână se scotocește în buzunare și cu cealaltă mână oferă cu zgârcenie cerșetorului un ban cu un desen șod pe el. Mare mi-a fost mirarea când în 1989, răscolind prin podul casei părintești, am găsit acel calendar. Era al *Foii poporului* de la Sibiu, pe anul 1928. Nu mă pot opri să nu fac legătura între cele două date istorice. În 1928 ca și în 1989 Uniunea Sovietică se afla în aceeași situație de sărac zdrențuros întinzând șapca înaintea aceluiași zgârcit unchi Sam.

Îmi vine apoi în minte o altă întâmplare din copilărie. Într-o seară de iarnă un prieten al tatii, din satul vecin, Breaza, a rămas troienit cu sania în drum și a fost nevoit să înnopteze la noi. Omul fusese prizonier în Rusia, unde se și însurase, trăise mulți ani acolo și acum povestea oamenilor adunați la noi întâmplări groaznice ce s-ar fi petrecut pe-acolo pe la ruși. Vorbea de plugari cărora li se luau toate bucatele, de grămezi de morți de foame, oameni mari și copii aruncați și înghețați la marginea satului, de biserici închise și făcute magazii și cum pe o furtună el și ai lui s-au suit într-o luntre și s-au lăsat în voia lui Dumnezeu, care i-a dus mai întâi la turci și apoi acasă în România.

Îmi amintesc apoi cum comentau oamenii când Ana Pauker a încercat să răscoale găgăuzii din Basarabia. Revăd indignarea oamenilor contra celei care a îndrăznit să ridice mâna împotriva țării.

Îmi aduc aminte de discuțiile purtate în șoaptă de tata și de fratele mamei cel mic, Vasile, care făcuse armata la grăniceri și făcuse parte din unitatea care a tras la Grivița în 1933. Feciorul vesel ce se juca cu mine la plecarea în armată și-n permisii era acum un om abătut ce nu mai știa râde: "Erau înrăiți, cumnate. Strigau de parcă erau nebuni; eu n-am tras, mulțumesc lui Dumnezeu, decât în ziduri, dar ce-am văzut acolo, Doamne păzește, să nu mai vadă om pe lumea asta".

Am fost dat apoi la 11 ani la liceu și m-am trezit dintr-o dată într-o lume străină celei în care crescusem. Înspăimântat, o priveam și nu o înțelegeam. M-am tras în sinea mea ca într-o carapace, ferindu-mă de lumea din jur, ce

mi se părea ostilă, apărându-mi luminița plăpândă din inimă cu care venisem din sat.

Am fost prin clasa a II-a de liceu, la un pas de a fi comunist. Ședeam în gazdă pe Ulița Olarilor din Făgăraș. În vecini locuia și-și avea atelierul un cizmar ungur care, în timp ce-mi peticea bocancii și eu rămâneam desculț în atelier, îmi vorbea întruna despre dreptate, despre bogați și săraci, despre o luptă a săracilor din toată lumea împotriva celor bogați. Reușise chiar să mă impresioneze, căci vorbea sincer. Mi-a arătat chiar o carte veche cu chipul lui Marx pe copertă. După chip părea un bătrân cumsecade, cum mai văzusem eu în cărți. M-a lăsat chiar să citesc din ea, dar n-am înțeles decât o mulțime de vorbe încâlcite. Ceea ce m-a făcut să dau repede înapoi au fost două lucruri: bătrânul era ateu și era împotriva României Mari.

Mai târziu aceleași lucruri, spuse mai limpede, le-am auzit în discuțiile dintre cei șapte-opt colegi evrei și maghiari din clasă. De la ei auzeam vorbindu-se de "materialism dialectic", "materialism istoric", "orânduiri sociale". Mi-aduc aminte că un coleg evreu a vorbit la asociația de lectură a elevilor despre materialismul lui Feuerbach. Într-un fel îi invidiam de câte știau și nu bănuiam dè unde le învățaseră. Faptul că urau și disprețuiau România m-a făcut să nu am în nici un fel de a face cu ei. Pe pereții liceului nu era lucru mare să apară în câte-o dimineață scris: "Jos România" sau să fie desenată cu roșu emblema cu secera și ciocanul. Când eram în clasele mai mari era știut de toți că aceștia aveau o organizație comunistă în liceu. Recrutaseră și câțiva colegi români. Prin 1937, la un 1 mai, într-un Zăvoi din jurul Făgărașului am auzit cântându-se melodia pe care mai târziu am recunoscut-o ca fiind Internaționala și am văzut grupul celor ce o cântau. Pe lângă colegii mei de liceu evrei și maghiari, vedeam cu mirare și multe fețe cunoscute din Făgăraș, câțiva negustori evrei, meseriași maghiari, jucători de fotbal la echipa locală, români maghiarizați. Și mi-aduc aminte că nu văzusem în acel grup vesel nici un pericol pentru țară. Nu vor trece decât 7 ani și, din figurile de acolo, se vor ridica cei ce vor tăia și spânzura și vor teroriza întreaga Țară a Făgărașului. Unii, ca ofițeri de securitate, vor comanda unități de ostași români ce vor căuta să ne omoare prin munți

și prin sate. Alții, ca Godra Zoltan și Mendel, vor chinui țăranii, luându-le toată recolta și vor conduce comerțul socialist sau vor ajunge asesori la judecătorii.

Nu s-au prins de mine și de nici un elev român ideile marxiste și datorită faptului că am avut la liceu profesori buni, ce ne iubeau. Așa ne-am însușit valorile morale și naționale ce aveau să ne călăuzească viața de mai târziu. Cinstesc memoria acestor oameni, citându-le numele: Procopie Bentia - de desen, Valer Literat - de franceză, Ermil Roșală - de gimnastică, Mihai Novac - de matematică, Florescu Octavian - de chimie și fizică, Nicolae Tașcă - de științe naturale, Nica, Pariza și Costache - de geografie, dar mai ales pe cei doi profesori de religie - Octavian Popa și Tonceanu. Ei ne-au descris și ne-au explicat filozofia marxistă, deschizându-ne ochii asupra celor ce se petreceau lângă noi în Uniunea Sovietică, în Spania și ne atrăgeau atenția de ce-ar însemna comunismul pentru România.

Am cunoscut în împrejurări grele, în timpul guvernării antonesciene, pe un naționalist ucrainean, Hrehorovici, care trăise de copil sub comunism, care luptase acolo și fusese condamnat la moarte, dar reușise să fugă. Din păcate, ajuns în România, Curțile Marțiale românești s-au purtat foarte urât cu acest tânăr, condamnându-l la zece ani muncă silnică, pentru simplul motiv că făcuse un memoriu către guvernul român ca, în Transnistria, limba oficială să fie alături de limba română cea ucraineană și nu cea rusă. Tânăr inteligent, absolvent a două universități din apus, povestea cu ochii înlăcrimați despre nenorocirile țării lui, despre milioane de deportați, despre lagăre, morți, poliție secretă atotputernică, dar și despre eroism și sacrificiu al unei mâini de oameni gata să moară pentru patria lor și pentru credința creștină. Nici nu ne puteam închipui că peste câțiva ani aceste povestiri vor fi realități crude la noi în țară.

Din dorința de a cunoaște comunismul la fața locului mă duceam la Cluj împreună cu colegul și prietenul de suferință Popa Dorin, din Sebeș, la sediul partidului socialist din Cluj din palatul Banfy. Ne așezam într-un colț al sălii și ascultam ce se vorbea și chiar intram în discuții, căci pretutindeni se discuta. Un student îmbătrânit, cu chică mare, se confrunta cu altul folosindu-se de vreo zece cărți din care scoteau citate

subliniate cu roșu. Unii au ținut discursuri pro și contra unirii cu partidul comunist, alții pierdeau pur și simplu vremea, neștiind ce vor și ce căutau acolo, într-un nor de fum de țigară să-l tai cu cuțitul. Venise și un oaspete de la partidul comunist român și a fost înconjurat cu atenție deosebită. Odată am nimerit și-n biroul în care lucra profesorul Victor Papilian. Mă gândeam cum se simțea omul acesta, pe care îl respectam, acolo în atmosfera aceea pestriță. Ca să spunem ceva, l-am întrebat care-i atitudinea domnului în problema unirii celor două partide. Ne-a răspuns că este pentru independența partidului social-democrat. Dacă unii vor să se unească, treaba lor ! După plecarea acestora ne vom urma țelurile noastre până la victorie. Era prin 1947 ! Omul acesta, atât de inteligent, cu o cultură universală imensă, n-a fost în stare să prevadă ce se va petrece numai peste un an cu partidul lui și cu țara întreagă.

Pe scările palatului întâlnim o studentă cu insigna "Astru" la butonieră, cu cruce. O oprește Dorin cu o voce disprețuitoare: "Ce cauți aici, dragă colegă ?" "Ce căutați și dumneavoastră, răspunse surprinsă fata. Vreau să-mi găsesc o cale în viață." "Atunci aruncă insigna cu crucea că aici nu-i loc pentru Dumnezeu."

În tot acest timp citeam toate cărțile editate de partidul comunist, ca să înțeleg și să cunosc comunismul, ceea ce l-a făcut pe răposatul doctor Maga Mihai, mai în glumă mai în serios, să mă poreclească "socialistul". Eram de părere însă că pentru a învinge un dușman e neapărată nevoie să-l cunoști. Cred și acum că multă suferință de mai târziu ar fi putut fi evitată, dacă s-ar fi citit cărțile lui Lenin și Stalin, că era scris în ele negru pe alb tot ce avea să se întâmple peste câțiva ani la noi.

ALEGERILE DIN 1946

Sesiunea de examene din toamna lui 1946 a început prin octombrie. Noua conducere comunistă a Universității a

aranjat astfel data examenelor ca să nu fie niciodată un număr mare de studenți în Cluj. Între timp, nou înființata organizație studențească procomunistă U.N.S.R. începea să se înfiripe. Conducerea Universității le dăduse căminele și cantinele pe mână. Toate lichelele, toți restanțierii fără speranță, oportuniștii de toate gradele au mirosit că se află în fața unei mari șanse și s-au grăbit să profite de ocazie. Voiai să te înscrii la cămin ? "Da, dar cu condiția să te înscrii în U.N.S.R., îți răspundea un coleg de-al tău vândut." La cantină se petrecea același lucru. Era în anul foametei 1946. Studentul își număra banii din buzunar și vedea ce puțini sunt. Mulți nici nu aveau ce număra. Așa s-a făcut că mulți s-au înscris în U.N.S.R. Toți vedeau însă în asta o simplă formalitate. "Las' că vin toți studenții ș-apoi vedem noi." A fost însă primul deget ce l-ai dat Satanei. După sesiune studenții s-au risipit iar în țară, cursurile urmând să se deschidă după alegeri, prin noiembrie 1946. Cum s-au desfășurat aceste alegeri ? Voi spune cum s-au petrecut lucrurile în județul Făgăraș, mai bine zis la un centru de vot: Breaza, la care am votat și eu. În circumscripția electorală Făgăraș candidau câteva forțe: Partidul Național Țărănesc (Maniu), Partidul Național Țărănesc trecut la comuniști și Frontul Plugarilor. Mai erau și altele, printre care și partidul comunist, care se ținea în umbră, în cadrul fenedeului. P.N.Ț. avea drept cap de listă pe Octavian Popa din Ludișor, medic. F.N.D. avea pe profesorul Șerban Cornilă și pe Bălcăceanu, despre care am mai pomenit.

O figură frumoasă au făcut fruntașii țărăniști din județ, între care doctorul Giurca, profesorul Romulus Ursu, țăranul Aron, avocatul Cosgarea, care și-au lăsat orice ambiții personale la o parte, punând în frunte pe doctorul Popa, acceptat și voit de întregul tineret din județ. O tristă figură a lăsat profesorul de la liceul din Făgăraș, Șerban Cornilă. Îl avusesem ca profesor cu câțiva ani în urmă. Om în pragul pensionării, fără copii, inteligent și cu veleități literare, trece la comuniști din ambiție că nu a fost el cel desemnat de candidat pentru alegeri. În afara câtorva rudenii din sat nu l-a votat nimeni. S-a mâniat atunci pe sat, zicând la o adunare o vorbă rămasă celebră în regiune: "Țăranul nu știe altceva decât să vadă o mămăligă mare pe masă." Replica a primit-o câțiva ani mai târziu la canal, când aștepta să-și primească porția de

terci, de la unul din consătenii săi aflat și el acolo: "Ei, domnule profesor, ce bună ar fi acum o mămăligă mare !"

În ziua alegerilor ordinea trebuia supravegheată de două grupe de soldați, conduși de un căpitan. Cu respectul ce-l poartă lumea de la sate uniformei militare, nimănui nu i-a trecut prin cap că sub haina militară se ascundeau de fapt niște comuniști de la Brăila și "căpitanul" nu era decât un activist al partidului comunist. Alegerile s-au desfășurat în liniște. Oamenii din satele vecine veneau voioși. Nu se rostea decât un singur semn: "Ochiul". Votarea s-a terminat seara târziu. Reprezentant al P.N.Ț.-ului era preotul militar, pensionar, Coriolan Buracu. Îl cunoșteam pe părinte de mult. Întâlnindu-l pe o vreme urâtă, într-o căruță, bolnav, m-am mirat că s-a angajat la un așa de greu lucru: "Dragul meu, dacă nu câștigăm aceste alegeri România e pierdută." Voturile s-au numărat corect. După cum se aștepta, pentru candidații P.N.Ț. votaseră 90% din alegători. Președintele comisiei de votare, doctorul Negrea, alcătuia procesul verbal. Părintele Buracu ieșise afară să anunțe rezultatul numărătorii voturilor sutelor de oameni ce nu se lăsau duși acasă și care așteptau gata să nu se producă vreo hoție, de care se temeau. Lumea a izbucnit în aplauze și s-au îndreptat în grupuri spre satele și casele lor. În sală, procesul verbal fu iscălit de toți, președintele îi dădu un exemplar părintelui Buracu; reprezentantul F.N.D., un chip de brută ce stătuse tot timpul ca un buboi încruntat, se apropie de preot cu mâna întinsă, chipurile, să-l felicite. Dar mâna se transformă în pumn care izbi drept în obrazul preotului. I se luă procesul verbal și urmară alte lovituri date de militarii de față. Și omul bătrân, care, ca preot, ținuse flacăra credinței în Hristos și neamul românesc în Mehadia înainte de primul război mondial, care cunoscuse temnițele Seghedinului și Vatzului patru ani în timpul războiului, care a semnat la Alba-Iulia actul unirii în 1918, fost deputat și senator în parlamentul României Mari, tată a opt copii, dintre care cel mai mare murise pe front, care însuși în calitate de preot colonel făcuse războiul și în răsărit și în apus, devenise o minge sub loviturile pumnilor și paturilor de armă. E cules de oameni și ascuns, căci în zilele următoare au venit să-l caute și să-l aresteze. Hăituit câțiva ani prin satele Țării Făgărașului, e prins în sfârșit și băgat la închisoare.

Acasă preoteasa Maria cu cinci copii încă mici își pierde mințile de durere și de revoltă, terorizată zilnic de comuniști. Am vizitat-o în primăvara anului 1947. "Murim de foame și ne omoară tâlharii !" S-a prăpădit în același an, iar copiii s-au risipit ca potârnichile în toate părțile, urmăriți de securitate și vârâți și ei în închisori la rândul lor. Azi, în 1990, când scriu aceste rânduri, nimeni nu-și mai amintește de această familie cu care s-a început teroarea comunistă din Făgăraș.

Lucrurile s-au petrecut la fel și în alte centre de vot. În câteva însă, ca în Șercaia, sătenii nu s-au lăsat amăgiți și s-au răcorit pedepsindu-i pe nelegiuiți. Fiind urmăriți apoi, i-am întâlnit peste trei ani, apărându-și cu arma în mână libertatea prin Munții Perșanilor și terminând ca și noi în vreo groapă fără cruce și fără amintire, pentru că iată, după 44 de ani, nu-mi mai aduc aminte nici eu cum îi chema. Nu știu dacă această bătaie a fost prima faptă a activistului de partid Stoica, dar stilul de lucru al ofițerilor de securitate cu numele Stoica, căci au fost mai mulți la securitatea din Făgăraș, acesta a fost. N-au făcut decât să-l perfecționeze o dată cu anii.

Rezultatul alegerilor, dat în ziare și la radio, avea să arate exact invers decât adevărul. Erau declarați aleși cei doi candidați ai fenedeului Bălcăceanu și Cornilă. N-au putut împiedica totuși să fie declarat ales doctorul Popa. Și cam așa s-au petrecut lucrurile în întreaga țară. În jurul lui Iuliu Maniu s-a strâns din instinct de apărare întreaga suflare românească. Dar cei ce aveau puterea și cu spatele acoperit de forța oarbă a Uniunii Sovietice au dictat altfel. Aceste siluite alegeri au constituit primul act de legitimitate al guvernării comuniste. Puterile apusene au reacționat anemic, protestul lor fiind mai mult o încurajare decât o frână. Târgul de la Ialta își spunea cuvântul: o țară nevinovată, creștină, ce iubea valorile europene ca pe un bun propriu, încrezătoare în Apus până la naivitate; era dată, legată de mâini și de picioare, ursului roșu să facă din ea ce vrea. Și cu țara noastră odată întreaga Europă răsăriteană.

Două gânduri mă frământau și-mi aduc aminte, atunci după alegerile pierdute prin silnicie. Cum a fost posibil să se găsească atâtea cozi de topor în sânul poporului nostru și care să facă jocul comuniștilor, căci fără aceștia comunismul n-ar

fi reprezentat nimic ? Ce i-a determinat pe Tătărăscu, Alexandrescu și pe atâția alții mai mari sau mai mici de la orașe și sate să se asocieze cu comuniștii ? Vedeau în acest pas o trambulină politică ? Au fost vreunii sinceri ? Vroiau să-și salveze propria piele ? Ce l-a determinat pe Iuda să-l vândă pe Isus ? Au fost oare și unii naivi ? E în firea poporului nostru, suntem noi românii blestemați ca în clipele cele mai grele să apară ca o necesitate vânzarea de frate și de țară ? E în firea omenească păcătoasă aplecarea ca din 12 ucenici unul să fie neapărat vânzător ? Era obligatoriu ca Horia să fie vândut pe bani chiar de vecinul de peste drum, Trif ? Eu unul n-am putut găs răspunsul.

O altă întrebare de atunci: cum era posibil ca un partic cu atâția aderenți, cu un conducător venerat de toți românii, să cadă pradă, neputându-se apăra de un partid pitic cu foarte puțini aderenți și pe deasupra urât de întreg poporul românesc ? Răspunsul era și că acest partid era organizat. Deși puțini, orientându-și forțele spre același scop criminal, erau mult mai puternici decât o mare masă dezorganizată. Voturile creează opțiuni, dar nu și putere efectivă. Concluzia ? Tineretul României trebuia să se organizeze să lupte cu armele cu care era atacat. Comunismul ataca cu putere militară ? Era nevoie de putere militară, care să lupte împotriva lui. Și, fiindcă întregul popor era ostil regimului comunist, organizațiile ce trebuiau create trebuiau să fie reprezentante ale întregului popor român. Cu aceste gânduri plecam la Cluj în 1946. Am observat repede că erau gândurile tuturor ce simțeau românește în acele vremuri. Pretutindeni se acționa și încă foarte repede. În câteva zile a fost alcătuită organizația județului Făgăraș, unde am rămas câteva zile, crezând că pot fi de folos în vreun fel. În fruntea organizației trecuse fostul meu coleg de liceu Gheorghe Toader, inginer chimist. Mi-amintesc, de asemenea, de funcționarul Vâjeu, tâmplarul Niciu Nicolae, croitorii Maier și Marhau, profesorul Procopie Benția, studentul Nelu Munteanu, fost elev la liceul militar, preotul Comșa, țăranii Dan din Mândra, Strâmbu din Vad, Ieronim din Bărcut, Gheorghe Arsu din Râușor. Cei mai mulți erau foști legionari, dar și țărăniști sau care nu făcuseră politică. Păstrau legătura permanent cu avocatul Virgil Mateiaș. Tot în acest timp am luat legătura cu orga-

nizația de rezistență anticomunistă a militarilor din Făgăraș prin căpitanul Sabin Mare, pe care l-am pus în legătură cu ing. Gheorghe Toader. Am păstrat tot timpul legătura cu Frăția de la Liceul "Radu Negru", care era destul de puternică. Am cunoscut chiar câțiva elevi printre care și pe Gelu Novac, fiul profesorului de matematică, cu care ne vom întâlni în munți peste doi ani.

"Să ardem ca o flacără,
măcar, dacă nu putem învinge."
"Să nu murim cu o zi înainte
de-a fi nevoie de noi."

Când am sosit la Cluj, organizația de la Agronomie era formată. Mi-amintesc de numele câtorva dintre ei: Mircea Bucur, Emil Mărcuș, Manole Vlad, Ritiu și Bucin, Poenaru și Marușca din anii mai mari, Popa Dorin, Ilieș, Alexa și Gotea, Hașu Laurean, Bucurenciu, Valer Lungu și Gheja Gherasim, majoritatea "frați de cruce" din anii mai mici. Organizația se voia a fi politică, cu tendința de a se transforma în militară în eventualitatea unei ciocniri cu puterea comunistă într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat. De asemenea, organizația se voia secretă și selectivă. Primirea unui nou membru se făcea numai cu consimțământul celor vechi. Drept garanție era caracterul moral al celui ce voia să intre în organizație și prietenia față de cei vechi. Fiecare trebuia să aibă un cerc de colegi asupra cărora să aibă influență pentru a nu-i lăsa sub înrâurirea comunistă sau în descurajare. Era nevoie de această organizație pentru că toate evenimentele politice arătau încotro merge România. Arestarea și condamnarea lui Iuliu Maniu și Ion Mihalache, întărirea organelor de represiune, schimbarea cadrelor în armată nu erau evenimente care să producă optimism.

Prin foștii colegi de liceu am intrat în legătură cu organizația Universității. Procedaseră și ei cam în același fel ca noi. Ca mod de organizare erau puse în discuție două căi:

organizarea pe facultăți sau proveniența județeană a studenților (făgărășeni, maramureșeni etc). Se presupunea că în acest fel, studenții, cunoscându-se, vor acționa mai bine și intrarea agenților între noi va fi eliminată. Ședințele ar fi fost mai puțin bătătoare la ochi. Eu m-am opus cât am putut acestui stil de lucru și am făcut rău. Judecam după situația locală de la Agronomie, unde eram studenți puțini și ne cunoșteam bine. În facultățile cu mulți studenți cunoașterea reciprocă era mai greu de realizat, pericolul de a recruta oameni nesiguri sau spioni era mai mare. Evenimentele din 1948 vor arăta că s-a acceptat organizarea pe facultăți. Alături de noi acționau, având sau neavând legătură cu noi, alte organizații secrete cum erau: "Spic", organizația "T" și altele . Sigur, existau și la Cluj organizații militare anticomuniste. Se propunea să avem și noi un nume mai sonor, dar s-a renunțat (și pe bună dreptate), pentru că folosind un nume, am fi fost descoperiți mai ușor.

Societatea "Petru Maior" a fost interzisă de autoritățile universitare numite de guvern. Majoritatea studenților se încriseră în U.N.S.R., nu din convingere, ci din nevoie. Fără înscriere nu aveai bursă, cămin, cantină și cartelă pentru haine. Câteva evenimente au făcut să mai pâlpâie entuziasmul din primăvară, ca bunăoară ziua de Sfinții Arhangheli, 8 noiembrie 1947 și 24 ianuarie 1948, dar focul din sala de festivități n-a trecut în stradă. Între studenți au apărut oportuniștii, lichelele, care vedeau bine încotro se îndreaptă corabia lumii și voiau să profite de ocazie. Aveau atâtea avantaje că mirarea era cum nu se găseau mai mulți să le poftească. O grevă nu mai era posibilă; inițiatorii ei ar fi fost arestați în faza de pregătire.

O dată cu acest an a apărut un element nou la admiterea în facultăți, se dăduse în toamnă examenul de admitere, dar lista era numai orientativă și ajungea la U.N.S.R. Aici candidații reușiți și nereușiți erau întrebați: "Te înscrii în partidul comunist ?" "Nu !" "Atunci ești respins." În felul acesta s-a ajuns ca studenții din anul I să fie în totalitate membri de partid. Și trebuiau să se supună și în continuare, căci eliminarea din partid coincidea cu eliminarea din facultate. S-au făcut atâtea abuzuri, s-au manipulat atâtea sume de bani de care au profitat conducătorii U.N.S.R. și toți membri de

partid, încât ridicarea în funcții U.N.S.R. coincidea cu o viață de huzur și destrăbălare. Or, din rândurile acestora s-au recrutat apoi cadrele universitare, specialiștii de toate felurile, academicienii de bătut din palme de mai târziu. De altfel lichelismul începea să fie produs încă din liceu. Prețuirea, notele și recomandările pentru facultate nu se obțineau decât pe criterii politice. Așa a apărut era lătrătorilor din ședințe, a declamatorilor de la montajele literar- artistice în care era slăvit partidul, generalisimul Stalin, precum și treimea conducătorilor iubiți: Pauker-Luca-Gheorghiu Dej.

O dată cu începerea anului universitar la Agronomie, în căminul studențesc de băieți, într-o cameră, se instală un personaj caracteristic acelor vremuri: tovarășa Ella, secretara organizației de partid. Era o fostă studentă, ce absolvise facultatea cu ani în urmă, fără a avea examenele din anul I și II luate. Acum, cu de la sine putere, se instala picior peste picior în decanat, luând parte la toate hotărârile, terorizând și amenințând pe profesori. Obține de la minister o sesiune extraordinară pentru toți restanțierii în frunte cu ea și cu porunca de la partid de a-i trece cu orice preț. Figură frumoasă au făcut profesorii care i-au trecut în bloc fără a-i mai asculta.

-Nu-i așa, domnișoară, că problema cutare se prezintă astfel ?

-Da ! răspunse tovarășa Ella.

-Frumos, foarte bine, dați carnetul.

O distracție obișnuită o avea de a chema studenții la ea în cameră, seara la interogatoriu, aruncându-le cele mai grele insulte, încercând să-i umilească. Cu cei mai slabi de înger reușise. Avea și un pretext oficial - tot cu de la sine putere se erijase în administrator al căminului și al cantinei. Încasa taxe, da și nu prea da chitanțe, vindea cartele pentru masă. Dacă studenții din anii mari refuzau să se prezinte la chemare, se prezenta ea în camere de multe ori beată, sumar îmbrăcată și se așeza picior peste picior cu țigara în gură, de obicei la ore foarte târzii. Scoasă afară din camere, a plecat înjurând și amenințând. S-a prezentat la decanat cu o listă de studenți, între care eram și eu, care trebuiau imediat exmatriculați. A fost refuzată, ba mai mult, într-o ceremonie, la o ședință de comunicări științifice au fost premiați studenții propuși pentru exmatriculare. Și-a adus o soră identică cu ea în toate

privințele. Indivizi dubioși dormeau la ele, chefurile se țineau seară de seară. Din păcate apăruseră și între studenți spinări încovoiate ce i se închinau mieroși și lipicioși cu zâmbet servil. Odată, când m-am dus să-mi plătesc căminul, tovarășa Ella m-a întrebat așa ca din senin:"Ce știi despre Spic ?" I-am răspuns ironic cu definiția științifică de la botanică. "Să vedem dacă vei răspunde tot așa la cei de pe strada Regală !" Pe strada asta era poliția. Dacă asupra studenților mai mari nu avea autoritate, era în schimb stăpâna absolută a celor din anul I. Ținea cu ei zilnic ședințe, studiind cursul scurt al partidului comunist bolșevic. Prin ferestrele deschise ale sălii de ședințe răsunau minute întregi aclamații: Ella!Ella!Ella noastră!..., întrerupte de aplauze prelungite, apoi urmau urletele tovarășei care amenința totul: pe rege, burghezie, elemente subversive, dușmanii poporului. Se scanda prelungit sloganul zilei "Ana-Luca-Gheorghiu Dej, bagă spaima în burghezi" și se termina cu "Lui Stalin slavă-i cântăm, lui Stalin imn înălțăm".

Priveam cu tristețe cum acești copii se robotizau pe zi ce trecea și se fereau de a avea legături cu noi iar mai târziu dintre ei se vor recruta agenți zeloși ai poliției, de ne urmăreau fiecare pas. La un moment dat toată lumea se miră că Oțoi Nicolae, colegul nostru cel care se ținea cel mai bogat dintre noi și nu uita să sublinieze acest lucru, când vorbea despre ferma tatălui său (avea un teren agricol de 50 de iugăre între Alba-Iulia și Bărăbanț) se duce la ședințele comuniste ale lui Ella Orzescu. Îl întreb direct ce caută acolo? "Nu văd altă cale de a păstra ferma tatii." A început a se feri de colegi, mai apoi prin a ne sfătui să încetăm cu reacțiunea, a trecut repede la amenințări și a terminat facultatea însoțind organele de poliție și arătându-le studenții ce trebuiau arestați. Între timp - dă o lovitură de teatru: o demască pe tovarășa Ella pentru frauda unei sume mari de bani, și Ella, puternica Ella, cade în dizgrație și pleacă. Oțoi rămâne secretar de partid, în timp ce Ella primește aceeași funcție în altă parte. A făcut ulterior o căsătorie cu un evreu și a plecat în Israel. Dau două exemple de fondatori ai U.N.S.R. Cluj: Streza Ion, după ce duce lumea albă în ultimii ani ai Facultății de Medicină ajunge medic ginecolog la Timișoara, fiind cel mai neprețuit ajutor frumuseților orașului, scăpându-le de neplăcerile sarcinii,

învârtindu-se în cele mai înalte cercuri ale protipendadei comuniste. Fuge pe neașteptate în străinătate și n-ar fi exclus să apară într-o zi, dându-ne lecții de democrație. Nu știu de ce doctorul Morcovan n-a prea înaintat pe scară ierarhică, pentru că servicii le-a făcut destule atunci, de a ajuns la bătrânețe medic de circă. Într-o seară de iarnă mă aflam la un pahar de vin cu mai mulți cunoscuți, când a intrat și doctorul Morcovan. A început repede să povestească ce a văzut prin Austria și ce băuturi selecte a băut pe acolo. L-am recunoscut după voce, cu toate că nu-l văzusem de 48 de ani. N-am ce lucra decât să zic: "Dar cum se face, domnule doctor, că în tinerețe vă plăcea numai votca." A rămas cu mâna crispată pe pahar, de parcă vinul s-a transformat în vitriol, când mi-a recunoscut vocea. Mă privește de parcă ar fi întâlnit un strigoi și de-abia reușește să spună: "Asta așa a fost pe-atunci." Mi-a părut rău că nu am tăcut.

În mod normal ar fi trebuit să nu cunosc organizația de la Universitatea din Cluj, și nici nu-i cunoșteam structura, dar aveam o mulțime de colegi de liceu și prieteni cu amintiri comune, încât era ca și când aș fi cunoscut-o. Ar fi trebuit să ne prefacem că nu ne cunoaștem când ne întâlneam, dar nu puteam respecta această măsură de prevedere. Lucrurile se petreceau mai ales duminica după ce ieșeam de la biserică. Se făcea pe băncile din fața statuii lui Matei Corvin, întâi un cerc de trei-patru cunoscuți, apoi se opreau alții și alții, până cercul se forma prea mare pentru a nu fi suspect. Nu se discuta nimic politic, nici măcar bancuri la modă, nu se depănau nici amintiri, se vorbea mai degrabă despre un eveniment cultural sau pur și simplu se povesteau întâmplări hazlii din viața studențească. Parcă-l văd pe Eugen Pintea, feciorul popii dintr-un sat de pe Mureș, numai râs și numai glumă, pe Pop Cornel și pe Pop Grigore de la Blaj, pe Ovidiu Cotruș și pe alții. Nu era important ce vorbeam. Importantă era conștiința unei sfinte frății în slujba unui ideal comun, pentru care eram în stare să facem orice sacrificiu. Nu era bine ce făceam, am fost și mustrați pentru asta, puteam fi bănuiți, se pare c-am fost și fotografiați. Tactica revoluționară va fi avut de suferit, dar aceste clipe de fericire au rămas ca niște mătănii, pe care mulți din cei de acolo le-au depănat apoi în lungi ani de închisori și prigoană, care pentru cei mai mulți s-au terminat cu

mormântul. Ne strângeam apoi pe la gazdele unora dintre noi. Un astfel de loc de întâlnire și discuții era locuința studenților Pavel Mârza, Mihai Maga și Ion Chiujdea. Veneau aici medicinistii Petru Săbăduș, Ion Golea, Mija, Berlovan, Muntean și rămâneau până noaptea târziu.

Ca student (în paralel) la Academia Comercială Brașov am cunoscut și organizația de aici. Ei, băieți și fete, alcătuiau o mare familie și se întâlneau destul de des la munte. S-au cimentat acolo prietenii și iubiri ce au dus la întemeierea de căsătorii mai durabile decât închisorile (în care au intrat cu toții) și mai tari decât moartea. Amintirea acelor Ane, Mării, Ilene și Vetuțe le-am purtat cu mine apoi în viață și azi, când le întâlnesc bunicuțe, îmi sunt la fel de dragi ca și atunci.

Așa cum era la Cluj și Brașov era și la București, Timișoara și Iași. Studențimea română nu s-a lăsat fără luptă să fie înjugată la carul comunist, fără a face tot ce s-a putut pentru a i se împotrivi.

În vara anului 1947 s-a ținut în Munții Apuseni un congres al organizațiilor de luptă studențești. Nu am luat parte la ea, dar am aflat mai târziu că problema cheie era - nu dacă să se treacă la acțiune sau nu, ci când să se treacă. Părerile erau împărțite. Cei mai mulți și cei mai mici cereau o acțiune imediată: "Dacă vom porni, întregul popor ni se va alătura nouă. Armata va fi cu noi." "Și rușii ?... Îi vom învinge ?" Aici era peretele roșu care ne tăia orice perspectivă de viitor, orice rezistență armată ar fi fost distrusă cu cruzime de armata roșie. "Și-atunci ce facem ?" Redau cuvintele medicinistului Ion Golea, pe care le repeta și la Cluj: "Să ardem ca o flacără vie dacă nu putem învinge. Dacă nu putem birui ca la Podul-Înalt să ne jertfim măcar ca la Valea Albă." Forurile politice anticomuniste căutau să calmeze pe cei mai aprinși: "Să nu murim cu o zi înainte de a fi nevoie de noi." Pe ce se bazau conducerile partidelor anticomuniste, eu nu știu. Avut-au niște promisiuni mincinoase din partea puterilor apusene, se bazau pe faptul că apusenii vor fi siliți să acționeze la o intervenție sovietică ? Se dădeau încă lupte între armata greacă și partizanii comuniști susținuți din Bulgaria și Yugoslavia.

Așa cum s-au petrecut evenimentele, judecând azi cum era mai bine de acționat, cred că nu e nimeni din cei ce au mai

rămas care să nu fie de prima părere. Nu cred că există unul care să nu fi preferat să lupte și să moară cu arma în mână, decât să facă ani fără număr de închisoare și umilință. Decât un glonte în spate, mai bine unul în piept. N-am făcut atunci acest lucru ? A rămas să-l facem peste un an sau doi, însă cu forțe de zece ori mai mici și cu rezultate pe măsura forțelor. N-am murit odată într-o revoltă glorioasă, ci ne-am stins pe rând neștiuți, în munți, dar foarte mulți în întunecimile închisorilor comuniste. Aceasta a fost tragedia luptei generației noastre.

ÎNTOARCEREA ÎN FRĂȚII

Cam prin martie 1947 am fost chemat de șeful Centrului Studențesc Cluj, maramureșeanul Ion Bohoțici, la internatul Școlii Normale de băieți, unde era pedagog. Îl cunoșteam mai mult din vedere și nu știam că el este șeful Centrului. Fără nici o introducere mă întreabă: "Vrei să lucrezi în Frății ? E vorba de regionala Ardeal. Cei ce au lucrat până acum sunt urmăriți de poliție și trebuie să fie înlocuiți. Cineva te-a propus pe tine." Întrebarea a căzut ca un trăznet pe liniștea mea de până atunci. Eu îmi cam făcusem un plan de integrare în lupta anticomunistă: voi fi o cătană obișnuită, nici mai bună, nici mai rea decât oricare luptător. Mă cunoșteam destul de bine și eram convins că atât îmi erau posibilitățile. Ion Bohotici a văzut surprinderea mea:

-Crezi că e mai periculos în Frății ?

-Nu-i vorba de pericol, am răspuns. E la fel peste tot, ba poate e mai mare la studenți. E vorba de altceva. Eu nu sunt pregătit sufletește. Frăția e o școală de educație și în educație cea mai bună metodă, dacă nu singura, e exemplul personal. Pe tineri nu-i poți minți. Trebuie să ai curajul moral de a le spune: Purtați-vă ca mine, fiți ca mine.

-Dar cum trebuie să fii, știi ?

-Vezi bine că știu, cine nu știe, dar între știință și realizare e drum lung.

-Atunci trebuie să te porți așa cum știi că trebuie să fii. Dragul meu (și-i văd și acum zâmbetul) și eu mă aflu aici ca pedagog în aceeași situație. Și aici există o Frăție. Vei face și tu ca mine. Să ne străduim să fim mai buni. Dacă nu reușim să fim sinceri să nu ne-ascundem slăbiciunile. Să nu mințim. Dacă vrei, ia-ți un timp de gândire.

-Ce să mă mai gândesc, că tot aici ajung. Primesc.

Bohotici zâmbi din nou:

-Ce să facem, Ioane, trebuie să ne supunem destinului generației noastre. Pentru noi, personal, puțin mai rămâne. Aranjează o întâlnire cu Pop Cornel. El îți va da toate lămuririle și consemnele. Trebuie să ai o întâlnire cu șeful Frăților. Te anunț eu unde și cum.

Ne-am luat rămas bun și am plecat. Mai mult, nu voi sta de vorbă cu el decât peste 42 de ani, după Revoluție, la Prefectura din Cluj.

Am plecat cu gândurile răvășite. Să calci pe urmele lui Ion I. Moța și Gheorghe Istrate, bădița Istrate cum îi ziceam noi copiii, nu era lucru ușor. Cunoșteam mulți șefi de Frății, știam ce calități sufletești dobândiseră. Îmi veneau în minte chipurile lui Ion Agapie și Gheorghe Apostolescu din Brașov, ale lui Valeriu Gafencu și Ion Ianolide și-mi venea greu să mă gândesc că voi fi pus să calc pe urmele lor. Am aranjat o întâlnire cu Pop Cornel. A venit însoțit de alți doi studenți, pe care nu-i cunoșteam până atunci: Iuga, cel ce va sfârși împușcat la graniță în Yugoslavia (în 1949) și Balanișcu, ce va fi ucis de Țurcanu la Pitești, amândoi bucovineni. Lucraseră împreună și mi-au relatat situația în amănunțime. Regionala Ardeal cuprindea tot Ardealul fără Banat, Bihor și Hunedoara. Mi-a spus numele șefilor de grup de Frății, consemnele, cum a observat că sunt urmăriți, mi-au urat succes și ne-am despărțit. Peste câteva zile m-am întâlnit cu Constantin Oprișan, șeful Frăților pe țară. Nu-l cunoscusem până atunci. Era un tânăr subțire cu ochi expresivi, nu prea înalt, cu vocea domoală și sigură a omului care știe ce vrea. I-am observat imediat inteligența și cultura superioară mie, pe care o avea. Am stat de vorbă, seara, cam o oră pe bancă în parc, i-am explicat cum mă gândisem eu să lucrez. Mi-a lăsat toată libertatea. Ne-am despărțit ca doi prieteni. Îl voi reîntâlni în vară, în Munții Apuseni, la Scărișoara.

Primul pas a fost de a vizita pe rând Frățiile din Ardeal. Deplasările din Cluj le aveam destul de bine motivate, pentru a nu da de bănuit celor din jur. Ca student și la Academia Comercială din Brașov aveam motiv ca să merg într-acolo, ca și în Făgăraș acasă. Pe tren foloseam o legitimație de călătorie a colegului Roman Mureșan cu o fotografie ce semăna cu toată lumea. Cu nordul Ardealului- motivul era comerțul. Pe vremea aceea mulți studenți făceau comerț ambulant prin satele dimprejurul Clujului și mai departe. Specialitatea mea era drojdia de bere (ilejd, cum i se spunea pe acolo) pe care o procuram "en gros" de la Arad și o vindeam "en detail", pe ouă, prin satele Sălajului, ouă pe care le valorificam apoi în piețele Clujului sau în cofetării. Reușeam astfel să mă maschez și să-mi plătesc drumurile, pentru că aproape toți frații de cruce erau săraci și cotizațiile lor nu reprezentau mare lucru. Uneori dormeam pe la oameni prin sate, doritor de a afla gândurile lor adevărate. Îmi creasem un "vad comercial" în satele din jurul Jiboului. Când se da semnalul că am sosit în sat, îndată se îngrămădeau copiii și femeile.

-Hai, mamă, c-o venit ștudentu cu ilejd !

Întâi am luat legătura cu medicinistul Nicoară, șeful grupului Cluj. Existau Frății la toate liceele din Cluj. Nu știu dacă, întâmplător sau anume, el coborâse vârsta de pregătire în Frății la 13-14 ani. În câteva rânduri m-am întâlnit cu o parte din acești copii superiori în cunoștințe și seriozitate vârstei lor.

Am trecut apoi la Baia Mare la Școala de Subingineri. Aici era Dumitru Oniga, bucovinean din Solca, pe care îl cunoșteam dinainte. În Frăția școlii erau elevi de vârste diferite; unii aproape copii, iar alții cu armata făcută. Am fost de părere amândoi să se formeze un grup universitar cu cei mai mari dintre ei și să ia legătura cu centrul Cluj, iar restul să rămână în Frății alături de cei din liceul din localitate. Am trecut apoi la Satu-Mare unde conducea Murgu, bănățean, urmaș de-al lui Eftimie Murgu. Am ajuns la Sighet și aici am cunoscut pe minunatul profesor de chimie Ion Vișovan și, în laboratorul liceului, am stat de vorbă o seară întreagă cu elevii din frăție. Am rămas și a doua zi. Ei avuseseră și sub stăpânirea horthistă o Frăție. Erau tineri, serioși și gravi.

La Bistrița Năsăud nu am fost. Tocmai ieșise din închi-

soare studentul Nicolae Trifoi și a luat această muncă el, muncă pe care o făcuse înainte copilul cu ochi negri strălucitori, poetul Dale, cel ce va muri în închisoare peste câțiva ani. Și la Năsăud se păstrase sub stăpânire horthistă Frăția "Virtus romana rediviva". Studenții Ilieș, Alexa și Gotea de la Agronomie, ce vor muri în închisoare, proveneau din această Frăție.

La Brașov am luat legătura cu studentul Muntean Alexandru. Îl cunoșteam, dar nu știam că se ocupă cu Frățiile. Și el era pedagog la un cămin de ucenici. Avea Frății la liceele din Brașov. Aici existau organizații de tineret muncitoresc conduse de muncitorii anticomuniști de la Astra și I.A.R. Am cunoscut câțiva dintre ei, băieți și fete. Mă gândeam să-i separ de vârstnici, dar m-a oprit un muncitor bătrân:

-Lăsați-i la noi ! Noi îi cunoaștem, noi îi alegem, noi îi creștem și tot cu noi vor munci în fabrică. I-am dat dreptate.

La Făgăraș am găsit ca șef de Frăție pe elevul Victor Roșca și am asistat la o ședință de-a lor și le-am evocat amintiri de la aceeași Frăție cu 10 ani în urmă. La Sibiu, șef de grup era elevul Victor Florea. Mai târziu va deveni studentul Alexandru Munteanu care va trece de la Brașov la Teologie la Sibiu. La Blaj, Frăția era îndrumată de studentul Spătăceanu. La Aiud era Popa Ștefan, cel care va muri în luptă cu securitatea în Munții Apuseni, peste doi ani.

În Alba-Iulia, de Frăție se ocupa studentul Goția Constantin. La Târgu-Mureș Frățiile activau în cadrul organizației anticomuniste de aici. Am aflat despre existența unor Frății la Mediaș, Sighișoara, Târnăveni și Odorhei, dar n-am putut lua legătura cu ele. Aceasta era situația pe care am găsit-o. Recrutările nu erau greu de făcut. Copiii veneau de acasă cu un bagaj de convingeri bune și bine fixate, școala încă le mai consolida. Noi urma să le întărim aceste bunuri sufletești și să-i unim într-o sfântă frăție. Începuseră să apară însă oportuniști între profesori și elevi, unii copii fiind îndemnați chiar de părinții lor să intre în organizațiile comuniste, convinși fiind că în felul acesta copiii vor reuși mai ușor în viață. Frăția trebuia să lupte și împotriva acestora. Din păcate apăruseră între elevi agenții poliției.

Lucrurile păreau a merge bine. Frățiile creșteau. Ceva tot mai lipsea. E în firea lucrurilor ca o organizație pentru a

putea supraviețui și crește trebuie să lupte în vreun fel. Să dea tuturor membrilor ei satisfacția unei activități: biruință sau măcar înfrângere. Noi eram puși în situația de a ne pregăti în vederea unei ore "H". Să fim gata pentru ora mântuirii neamului românesc. Dar când va fi această oră ? Când vor veni americanii ? Unii credeau în acestă minune, de altfel logică. Era în interesul lor să intervină, să nu lase timp lagărului socialist să se întărească. Dacă m-aș fi întâlnit cu președintele Statelor Unite i-aș fi spus: "Veniți acum, vă dorim ca prieteni; de nu, cine știe, vom fi siliți să venim noi la voi, dar comuniști. Vom fi târâți împotriva voastră."

Ca să fiu cinstit cu mine și cu alții, pentru a nu da speranțe zadarnice, am procedat la fel. Le-am mărturisit sincer tot zbuciumul meu sufletesc. Le-am arătat și eventualitatea unei lungi nopți comuniste, în care să nu se întrevadă nici o lumină încotrova. Întocmai ca peștii din adâncul oceanelor, care, lipsiți de lumina soarelui, și-au creat propria lor lumină fosforescentă pentru a se putea orienta în întuneric. Această lumină este credința în Dumnezeu. Să ne lipim de Dumnezeu avându-i învățătura drept călăuză. Și biserica a trăit veacuri în catacombe, dar a biruit. Același lucru și cu credința în viitorul neamului nostru. N-am stat doar veacuri sub stăpânire turcească ? A venit însă odată și ziua Plevnei. Să ne întoarcem aupra noastră înșine, să ne desăvârșim creștinește și românește și, de va trebui să fim o generație de sacrificiu, să fim pregătiți să-l primim. În vara anului 1947, în Munții Apuseni, a avut loc o tabără a conducerii Frăției pe țară. Veniseră cam 40-50 de șefi de Frății și grupuri. Eram triști, viitorul apăsa greu asupra tuturor, dar în tristețea noastră eram fericiți să ne vedeam odată la un loc. Unii pentru prima și ultima dată. Era atâta liniște și pace în munți ! Nu vântul domol, ci parcă veșnicia se prelingea printre cetinile brazilor. Într-o noapte ne-am dus la mormântul lui Avram Iancu, la Țebea. Am stat toată noaptea ascultând susurul vântului ce adia prin frunzele gorunilor lui Horia și Iancu. Cine eram noi să ne așteptăm la o soartă mai bună ? Poate că această ursită e scrisă în istoria poporului nostru. Ne-am despărțit îmbrățișându-ne. Țin minte de o vorbă a celui căruia îi ziceam "Ghiță de la Baia": "Bre, frățiorilor, de murit vom muri noi frumușel, cum se cuvine, dar dați-mi o sfoară să-mi

leg ciubotele ca să pot ajunge până acasă !" Peste câteva luni o carte poștală, scrisă ca din partea unei fete, mă anunța că Ghiță ar fi murit. C-ar fi fost ajutat să moară eram lăsat să înțeleg. O lacrimă pentru un frate, pe care nu l-am văzut decât o dată-n viață și drept mângâiere gândul că mâine îți poate veni și ție rândul. Nu observam în mod deosebit să fiu urmărit în Cluj sau în țară. Pentru prudență nu foloseam niciodată scrisul. Comunicări, sfaturi, totul se făcea oral. Nu trebuia să facă nimeni note, însemnări, memorii, pentru ca, la nevoie, să nu existe dovezi de care să se poată folosi poliția în cazul arestării.

TIMPUL SE GRĂBEA MAI TARE CA NOI

La Brașov cunoscusem un tânăr de care ascultau toți. Bănuiam, după comportare, a fi ofițer deblocat. Nu-i cunoșteam numele. Nici nu trebuia să-l știu. De-abia după Revoluție l-am cunoscut. Era Gheorghe Brahonschi.

Cu toate că activam în Frății, nu eram cu totul izolat de activitatea celor din organizațiile de rezistență. Din discuții sporadice la Cluj cu Pop Gornel, la Brașov cu șeful grupului studențesc Gheorghe Jimboi și la Făgăraș cu Gheorghe Toader și cu căpitanul Sabin Mare, am înțeles că se adunau arme și se depozitau. Gheorghe Toader m-a întrebat o dată dacă-i recomand un loc potrivit pentru depozitare, dar n-a mai revenit cu întrebarea. Dacă se proceda astfel în locuri diferite, era de presupus că totul era condus dintr-un centru unic, că exista un comandament în țară. Din câteva vorbe scăpate de avocatul Virgil Mateiaș și din alte părți am înțeles că prin 1947 era realizată o înțelegere între toate partidele și organizațiile anticomuniste și că exista un plan și un comandament unic.

Deși eram într-o organizație de educație, mi s-a cerut de către studentul de la București, Florea Dumitrescu, să găsesc niște adrese sigure în satele de munte din nordul Ardealului

în care să se adăpostească fraţi parașutaţi din străinătate. Am găsit cu profesorul Vișovan câteva în Maramureș, în județul Bistrița și în Munții Apuseni.

În vara și toamna anului 1947 în Munții Făgăraș exista, în legătură cu mănăstirea Sâmbăta și cu părintele Arsenie, o grupă de oameni din întreaga țară adăpostiți aici. Pe câțiva îi cunoșteam dinainte. Întâlnindu-l pe profesorul Murea l-am salutat prietenește, dar n-a dat nici un semn la salutul meu, ca și când ar fi fost vorba de altcineva. Am înțeles că trebuie să tac și să nu mai recunosc pe nimeni. Spre toamnă au venit în câteva rânduri acasă la mine câțiva frați după alimente, cunoșteam dintre ei pe Țoțea din București. Intrară în legătură cu Andrei Hașiu din Pojorta, care în această toamnă i-a ajutat foarte mult.

După plecarea mea din Cluj, au sosit în vizită la noi acasă într-o seară doi oameni, și au fost primiți de tata. Găsisem la anticariat o carte scrisă de Constantin Gane, "Prin viroage și coclauri", în care erau înșirate amintiri din primul război mondial. M-a impresionat mult, ca de altfel tot ce a scris acest suflet de vioară al literaturii române. Cartea rămăsese la vedere în casă și o citea și tata. Unul din cei veniți era înalt, voinic cu mustăți mari, cu ochii sprâncenați, celălalt era bătrân, slăbuț, scund și fin. Acesta a zărit cartea, a luat-o și i-a spus tatii: "Când vine fiul dumitale,spune-i că a fost aici cel ce-a scris această carte". "Iar de mine spune-i că a fost Pele din Bihor, că știe de cine-i vorba." M-am mirat și m-am întrebat cum s-a produs această simbioză între un urmaș plăpând al boierilor moldoveni (era urmaș al lui Nicu Gane) și acest munte de forță întruchipată în persoana muncitorului bihorean Pele, amândoi veniți în Munții Făgărașului în vederea aceluiași scop: rezistența împotriva comunismului.

La Sâmbăta de Sus lângă mănăstire, într-o cabană, își avea din 1946 domiciliul obligatoriu profesorul Nicolae Pătrașcu, secretar al Mișcării Legionare. Îl vedeam la slujba religioasă, când mă duceam la mănăstire. Masiv, cu mișcări domoale, părea să fie absent la tot ce era în jur, nu vorbea cu nimeni. De altfel lumea îi respecta tăcerea. Nici nu s-ar fi apropiat cineva de dânsul, căci în jur erau permanent câțiva spioni, care ocheau pe toți din jurul dânsului. Inginerul Gheorghe Toader m-a prevenit că la mine ar putea veni cineva

care să se prezinte cu parola: "Brâncoveanu". Eu trebuia să răspund clar: "Cantemir". În toamna anului 1947, au sosit în amurg trei bărbați: doi aveau în jur de 50 de ani și erau cărunți, al treilea, căruia cei doi îi dădeau atenție deosebită putea avea 65-70 de ani. Era cu părul alb. După ținută și comportament sigur erau ofițeri activi sau fuseseră așa ceva. Mi-au cerut să-i conduc la mănăstirea Sâmbăta, dar nu pe căile principale.

"Avem 3 ore la dispoziție." Am mers cu dânșii pe sub poalele pădurii, deasupra satului Lisa. N-au scos un singur cuvânt tot drumul. Când ne-am apropiat de limba de pădure, dintre Lisa și mănăstire au spus: "Acum cunoaștem locul." Am intrat pe o cale de pădure și ne-am oprit într-o poieniță unde cineva îi aștepta. Au mai sosit câteva persoane. Păreau că se cunosc dinainte. Au fost 8-9 oameni în vârstă. Nu mi-a cerut nimeni să mă retrag, dar am socotit că-i de datoria mea să o fac. Azi îmi pare rău, căci ce s-a pus la cale acolo sigur interesa istoria României. După vârsta ce o aveau atunci, e aproape sigur că acești oameni nu mai sunt în viață. Consfătuirea a durat preț de o oră, s-a vorbit numai în șoaptă. M-am întors cu cei trei pe același drum, tot atât de tăcuți. La Calea Prihodeștilor mi-au dat mâna și mi-au mulțumit. Le-am spus "Doamne ajută !" și mi-au răspuns la fel. Altă dată inginerul Toader mi-a dat o scrisoare să o duc generalului Coroamă, ce locuia la Aiud. Mai fusesem la acest general încă de două ori, trimis de generalul Dumitru, ce locuia în Recea. Din toate aceste întâmplări am tras concluzia că evenimentele se precipită și m-am bucurat.

SE APROPIA DICTATURA PROLETARIATULUI

Anul universitar 1947-1948 a început în condiții și mai grele pentru idealul căruia îi slujeam. Chiar și la Agronomie cursurile nu s-au mai deschis cu serviciul religios. Numărul studenților vânduți comuniștilor era tot mai mare și se

manifestau tot mai pe față. În anul I studenții au fost primiți tot cu condiția să se înscrie în partid. Împreună cu anul II formau majoritatea. Înscrierea în U.N.S.R. era aproape totală. Noi nu ne-am înscris, ba s-a dat un ordin să nu ne înscriem. Când s-a văzut că rămăsesem pe dinafară numai noi, s-a făcut marea greșeală că s-a dat ordinul să ne înscriem. Poliția n-a avut decât să ia lista cu cei înscriși așa de tardiv, pentru a avea cu destulă precizie numele celor din organizație.

Detronarea regelui de către regim m-a prins în Brăila, unde eram cu câțiva din conducerea pe țară a Frăției, invitați de studenții Ion Gheorghiu și Florea Dumitrescu, din localitate. Îmi amintesc încă de Vasile Pătrașcu, de Arapu și de Cojocaru. Când, după 30 de ani, mă aflam la securitate în București am aflat că atunci am fost tot timpul supravegheați. Atunci n-am băgat de seamă acest lucru, dar îndată ce m-am întors la Cluj l-am observat evident. Colegul Oțoi, secretarul de partid, se uita la mine ca la un dușman personal. La cantină, când mă duceam la masă, aveam încontinuu câțiva studenți din anii I și II cu urechea întinsă. Pe stradă, inși suspecți se țineau după mine. După vacanța de iarnă m-am mutat din cămin împreună cu Hașiu Laurean și Lungu Valer. După nici o săptămână, chiar și gazda a observat că un cetățean păștea gâștele pe malul Someșului și supraveghea casa. Într-o seară ne-am mutat, dar secretul noii locuințe n-a ținut decât iar câteva zile. Ne-am mutat din nou și iar din nou, găsindu-ne o gazdă în așa-zisul "Texas", un cartier supraaglomerat lângă Someș, cu străduțe întortocheate și înguste. Nu ne întorceam decât pe întuneric acasă. Ziua o pierdeam pe unde puteam. Vedeam că nu arestarea imediată o urmăresc, ci stricta supraveghere. Am început să-mi cunosc toți "îngerii protectori". Boieru, un medicinist ce locuise în cămin, voia să mă însoțească să vadă unde locuiesc. L-am purtat prin oraș cu autobuzul, am coborât undeva la întâmplare, a coborât și el că "tocmai acolo trebuia și el să ajungă". Am intrat în prima curte deschisă și m-am despărțit de el rugându-l prietenește să nu vorbească unde mi-e locuința că eu nu mă prea am bine cu stăpânirea. Am intrat în curtea respectivă și am zăbovit cât mai mult întrebând de o persoană necunoscută, dacă nu locuiește acolo, după care am ieșit din

nou în stradă. Am repetat și în altă zi aceeași figură. Reținn o întâmplare din acel timp. Observ că un tânăr se ține permanent de mine. Intru pe străzi lăturalnice cu el în urma mea și mă întorc după un timp în fața lui:

- Domnule, ce vrei ?

Tânărul zâmbește:

- Domnule Gavrilă, fratele meu (sau vărul meu, nu mai reținn exact), colegul dumitale de la Agronomie, Mureșan Tiberiu, mi-a cerut să vă urmăresc. Eu nu-mi vând sufletul. Voiam să vă previn. Feriți-vă.

La aceasta nu mă așteptam. Fiu de preot din Mihai Viteazul, de lângă Turda, fost ofițer activ; ce-l putea determina să facă acest lucru ? La început nu-mi venea să cred. Dar dacă era o diversiune ? M-am convins însă de tristul adevăr când peste câteva luni umbla prin clase cu poliția dându-și colegii pe mâna acesteia.

În aceste condiții nu-mi mai puteam continua activitatea în Frății. Am cerut conducerii studențești să fiu înlocuit cu cineva nebănuit de poliție, propunând ca înlocuitor pe studentul bănățean Curescu. Îl cunoșteam bine și îi apreciam înțelepciunea și calmul cu care lucra. I-am dat consemnele cu care trebuia să se prezinte la Frății, i-am împărtășit experiența ce am dobândit-o într-un an, dorindu-i mai mult noroc decât am avut eu. Le-am transmis tuturor fraților un ultim rămas bun și m-am întors în organizația de studenți, dar rămânând o vreme izolat. De la secretara Facultății, d-șoara David, am aflat că tot la câteva zile un agent de la poliție cu ochelari negri se prezenta la decanat și se interesa de mai mulți studenți, printre care eram și eu, fiind convins că d-șoara David este de partea lor. În lista agentului eram trecuți mulți dintre noi, dar nu toți, după cum erau mulți trecuți fără să facă parte din organizație, dar aveau o atitudine fățiș anticomunistă. De aici am înțeles că poliția nu știa ceva precis despre noi. O întâmplare avea să mă convingă mai bine. Am aflat că la poliție era comisar unul Maldarescu, care făcuse liceul la Lugoj. Ori cum bunul meu coleg Septimiu Munteanu făcuse liceul la Lugoj, l-am întrebat dacă îl cunoaște pe acest comisar. "Prăpăditul ăla ? A fost cu doi ani mai mare ca mine, bine că mi-ai spus că ți-l iau eu la trei parale. Nu i-e rușine ?" Exact așa a făcut. Numai că peste o săptămână

pe lista neagră era trecut și el, ba și colegul lui de cameră Moț Ioan. Lista ajunsese a fi cunoscută și profesorilor, ceea ce a avut din partea lor și a asistenților un val de simpatie față de noi, cu atât mai mult cu cât exista și o listă asemănătoare cu asistenți și profesori. Aceasta m-a ajutat să-mi pun la punct toate lucrările de laborator restante. Rămâneam în laboratoare în afara orelor oficiale până seara târziu, și de multe ori m-am culcat pe o masă de laborator, simțindu-mă aici mai sigur ca în altă parte. Eram în ultimul an de studiu și-mi alcătuisem lucrarea de diplomă, îmbinând cunoștințele cu cele câștigate la Academia Comercială Brașov. O intitulasem: "Stat agrar, stat industrial". O citisem și în cercul științific studențesc. Susțineam necesitatea industrializării țării, până la limita materiilor prime de care dispune țara, a forței de muncă, a energiei și a necesității de bunuri industriale. Teza, refăcută și dezvoltată, avea să cadă în mâna securității și n-aș fi amintit de ea dacă peste 30 de ani la securitatea de pe Calea Rahovei un procuror (probabil procurorul Republicii) nu căuta să mă convingă că în lucrare eu susțineam idei socialiste și că drumul meu în viață a fost greșit. I-am răspuns că vedeam lupta dintre socialism și contrariul lui, nu pe plan material, ci pe plan spiritual.

În primăvara lui '48, din ziare și de la conducerea Frățiilor, am aflat de căderea Frățiilor din nordul Moldovei. Între numele citate erau multe cunoscute. Câțiva frați reușiseră să scape și veniseră la Cluj, unde le-am dat adăpost prin orașele și satele din Ardeal, unii chiar continuându-și studiile cu ajutorul directorilor de liceu, prieteni cu noi. Printre ei era și unul Hrușcă, care venise cu o pușcă mitralieră germană, demontată.

Observam că poliția continuă să adune date despre noi, unora dintre studenți li se propusese să lucreze pentru poliție. Unii acceptaseră, la sugestia noastră pentru a afla ce se dorea de la ei. Îi interesa în primul rând adresa exactă. Știam că pe masa șefului poliției se afla un plic sigilat, care trebuia desfăcut la o dată pe care aveau să o primească de la București.

Nu am mai rămas la Cluj. Am plecat la Brașov unde era o sesiune de examene. Mă pregătisem și mă duceam la Academie numai în ziua examenului. Dar, ca toți studenții în

situația mea, învățam și dam examene numai în virtutea inerției. Presimțeam că aceste examene, luate chiar cu nota maximă, nu o să ajute la nimic. Ca unul ce studiasem pe Lenin, eram convins că o dată cu alungarea monarhiei, comuniștii vor socoti că este timpul de a se trece de la revoluția populară burghezo-democratică, la revoluția socialistă, la dictatura proletariatului și la ascuțirea luptei de clasă. Că va fi rău nu mă îndoiam, dar ce va însemna într-adevăr pentru întregul popor timp de zeci de ani de-acum înainte, nici prin cel mai pesimist gând nu mi-ar fi trecut atunci. Și eram unul din cei ce mă lăudam că știam ceva despre comunism.

Cei mai nerăbdători dintre studenți au mai pus o dată problema unui atac armat asupra puterii politice în regiunea munților, apoi retragerea în munți pentru o rezistență mai îndelungată. Pentru a câta oară se punea problema aceasta ? Era oare o soluție în situația disperată în care ne aflam ? Mă întreb și azi ca și atunci și nu pot da un răspuns. Destul că lucrurile au rămas să se desfășoare așa cum va voi DESTINUL. Cu fatalismul ciobanului din Miorița și cu înseninarea lui în fața morții. De altfel, care era starea sufletească în grupul Brașov ? E destul să amintesc că numai cu trei săptămâni înaintea furtunii, de Sfântul Gheorghe, doi studenți de aici, Ghiță și Maria, și-au sărbătorit logodna în mijlocul celorlalți, într-unul din crângurile înflorite de pe dealurile ce mărginesc Brașovul. Cine i-ar fi văzut, ar fi putut crede că nu aveau nici o grijă pe lume. Căsătoria celor doi avea să se facă de abia peste 15 ani, după tot atâția ani de temniță.

PRIMA ZI ÎN AFARA LEGII

Prin 9 Mai, după vacanța de Paști m-am reîntors la Cluj. Mai era o săptămână de cursuri, după care trebuia să plecăm în practică, stagiari, fiecare într-un colț de țară. Urma ca în toamnă să ne luăm examenele de anul IV, iar în februarie să susținem lucrarea de diplomă. Mă temeam că, din cauza absențelor de la cursuri, voi întâmpina greutăți cu semnarea

carnetului de student, dar profesorii mi-au iscălit frecvența cu multă bunăvoință.

Era în ultima zi de curs: 15 Mai 1948, mai aveam de audiat un ultim curs care începea la ora 9. Până atunci eu m-am îndreptat spre Poșta centrală, unde aveam de făcut o reclamație: trimisesem un mandat poștal și nu ajunsese la destinație. Colegii mei de gazdă, Hașiu Laurean și Lungu Valer, au plecat la facultate. Ajungând la Poștă observ cât ce intru că la ușă, în interior, era postată o patrulă militară și un civil cerceta actele celor ce ieșeau. Câțiva tineri, ce păreau studenți, erau reținuți. Mă gândeam că la ieșire sigur voi păți la fel. Trebuia găsit altceva de făcut. Știam că la poștă lucrează sora colegului Mărcuș. O chem și o rog să mă ajute să ies afară pe altundeva. Sub motiv că vreau să scriu plângerea m-a introdus în ghișeu, mi-a dat o coală de hârtie și m-am apucat de scris. Între timp ea a găsit soluția. Un coleg de-al ei urma să ducă cu un cărucior niște pachete. I-am ajutat la încărcatul lor și, sub ochii unei alte patrule militare ce se afla în spatele poștei, ne-am îndepărtat trăgând de cărucior. Mulțumindu-i funcționarului că mă scăpase, m-am îndreptat spre stația de autobuz. Mă urc în cel de Mănăștur, când mă trezesc acostat de un student de anul II, al cărui nume nu-l știam și care mă invită să mă dau jos din autobuz să-mi spună ceva: "Nu vă duceți la Facultate, așa mi-au transmis Hașiu și Lungu, că sânteți așteptat să fiți arestat." I-am mulțumit și am pornit pe străzi lăturalnice. Mi-am făcut planul să mă ascund pe la cineva care nu era bănuit și apoi spre seară să mă strecor spre gazdă. Mi-a venit în minte locuința fostului coleg de liceu, medicinistul Muntean Vasile. El nu avea de ce fi bănuit, nefăcând parte din organizație și, fiind căsătorit, soția îi va fi acasă. Trebuind să trec prin cartierul Universității observ grupuri de studenți discutând pe stradă. Întreb un grup care îmi expune situația: în decursul nopții Poliția și Armata au înconjurat căminul "Avram Iancu" și au arestat o mulțime de studenți. Căminul a rămas ocupat de armată, care nu lăsa pe nimeni să iasă din el. Dimineața, în interiorul Universității patrule militare și civili arestau studenții pe baza unor liste. Nimeni nu mai putea să părăsească Universitatea, cei intrați ședeau la geamuri și de acolo anunțau pe studenți să nu intre în Universitate. Cu doi ani în urmă era de neconceput o astfel

de îndrăzneală a Poliției. Acum Poliția putea face ce vrea, fără nici o ripostă, ba pentru studenții din anii I și II lucrul părea ca de la sine înțeles de normal. "Puterea populară" trebuia să îndepărteze din Universitate pe profesorii reacționari, fasciști, obscurantiști, dușmani ai poporului, agenți ai imperialismului, ce se împotriveau fericirii poporului și democrației. Că unii se chemau Blaga, Hațeganu, Lupaș, acesta era un motiv în plus pentru a fi îndepărtați cât mai repede. Și o dată cu ei și pe studenții lor.

Am ajuns la locuința lui Vasile Munteanu și am spus soției că am convenit să-l aștept acasă până vine de la cursuri, fără altă explicație. Nu știa ce se petrecuse în oraș, altfel cred că nu mă primea în casă. Curând a sosit și Vasile, căci nu s-au mai ținut cursuri. Mi-a explicat ce se întâmplase la clinici, bibliotecă și la toate obiectivele studențești. Vorbea de arestări de sute de studenți, asistenți și profesori. Având și după-amiaza cursuri s-a dus, întorcându-se târziu spre seară, lăsându-mă o zi întreagă victimă a cicălelii soției sale. Am aflat astfel prețurile exacte ale tuturor legumelor din piață.

Peste 20 de ani, după ce doctorul Munteanu făcuse 7 ani de închisoare politică, unde a fost unul dintre cei mai optimiști (când era mai sumbră atmosfera în celulele de la Aiud doctorul cânta de joc, iar bătrânul Ieronim Mihai din Bărcut începea să joace; toate frunțile se descrețeau) și era medic în satul lui, toată lumea s-a mirat de ce bunul și tăcutul medic Munteanu nu a găsit altă cale de a ieși din necazuri, pare-mi-se familiale, decât luându-și singur viața.

Am luat o carte de medicină și am încercat zadarnic să citesc. Doamne, cât de lungă a fost prima zi petrecută în afara legii ! Îmi amintesc cel mai mic amănunt, chiar și chipurile din cartea de anatomie pe care o aveam în față. Încercam să-mi aduc gândurile acasă, să cântăresc la rece situația și să iau hotărârea cea mai bună. La lungă durată mă gândeam, dar că voi petrece 29 de ani în afara legii, asta nu. Vasile a sosit spre seară. Venea de la poliție, unde a ajuns cu toți studenții prinși în plasa unei razii în piața Bibliotecii universitare. Soția îl certa de ce s-a dus pe acolo. Stătuse vreo câteva ore la poliție până s-a făcut trierea și i s-a dat drumul. Am plecat o dată cu înserarea, mulțumindu-le pentru adăpost. Ocolind străzile circulate, m-am abătut pe la unii colegi de an, aflând amă-

nunte de la Agronomie. Noaptea, pe la trei, căminul studențesc a fost înconjurat de patrule militare și de poliție îndrumate de mai mulți studenți, între care colegii Oțoi Nicolae și Tiberiu Mureșan. Aceștia, cu lista în mână, intrau din cameră în cameră și arătau poliției pe cei căutați. Cei prinși, cu cătușele la mâni au fost duși la Poliție. Căminul a rămas închis și păzit să nu poată nimeni ieși din el. Dimineața au blocat toate intrările la facultate, arestând după o listă pe toți câți erau trecuți în ea. Se vorbea de 30 de studenți arestați.

Pentru ajutorul dat, Oțoi Nicolae avea să ajungă consilier al ministrului Moghioroș și din minister nu s-a mai dat jos, în plus păstrându-și terenul agricol din Alba-Iulia (peste drum de Peco) unde și-a construit un fel de vilă, care putrezește de vreo 25 de ani, fără ca cineva să se lege de el. În prezent (1990), dacă s-ar valorifica acest teren, ajuns în mijlocul municipiului, proprietarul ar putea deveni cel mai bogat om din Alba-Iulia. Dar să se țină la preț, că acest teren are valoare mare: e preț de sânge ! Căci Ilieș, Gotea, Marușca și alți studenți arestați atunci nu s-au întors din închisoare.

Cine mai știe azi că acum 40 de ani în fruntea unei patrule de polițiști i-a strigat colegului său Popa Dorin: "În numele Republicii Populare ești arestat !" Și i-a pus cătușele.

Celălalt personaj, Țiberiu Mureșan va avea de străbătut o cale mai strălucită. Și el a pus cătușe la mânile colegilor săi. A făcut carieră științifică deosebită. Curând profesor universitar, director al stațiunii de ameliorare a plantelor Fundulea, rector al Institutului Agronomic "N. Bălcescu" București, academician în bună companie cu savantul de renume mondial Elena Ceaușescu, este în prezent președintele Academiei Agricole. Într-un articol de ziar (1991) își acuză pe unul din colegi (pe D. Davidescu) că, pe când era student, și-ar fi vândut colegii securității (vezi ziarul "România Liberă").

Între asistenți, trebușoara murdară a făcut-o Nicolae Giosan, al cincilea asistent la Fitotehnie. O bună parte dintre colegii lui asistenți, mai ales cei imediat superiori lui, câțiva profesori au luat calea închisorilor, de unde unii nu s-au mai întors niciodată. Și conform principiului socialist de răsplată după munca făcută el a avut o înaintare și mai spectaculoasă: profesor universitar, director la Fundulea, rector la "N. Bălcescu", ministru al agriculturii, academician și-apoi prește-

dinte al Adunării Naționale. Mai mare numai în locul lui Ceaușescu ar mai fi putut ajunge. Când i s-a citit rechizitoriul în procesul fostului comitet executiv (1990) a leșinat și apoi s-a sinucis. Ce prostie ! A luat revoluția în serios. Trebuia să mai fi răbdat câteva zile, că nu pățea nimic.

Vânzători de frați din România, nu vă temeți ! Faceți-vă meseria cu încredere, ba chiar cu pasiune ! În România "munca" vă va fi răsplătită. Veți obține tot ce doriți: avere, ranguri, decorații. Nimeni nu se va atinge de "cinstea" voastră. Tineretul neștiutor vă va sorbi cuvintele din gură, închinându-se marilor voastre personalități, dorind să fie și ei tot atât de mari ca și voi. Nu vă temeți nici când veți fi invitați la un simulacru de judecată. Nu veți păți nimic ! Românii nu-i ucid fizicește și sufletește decât pe cei care muncesc și luptă pentru binele țării.

LA BRAȘOV. AVEȚI UN PRIETEN LA POLIȚIE ?

Am intrat cu grijă în "Texas" și, ca să nu mă duc direct la gazdă, am căutat-o, pe Böji, o fată care venea la gazda noastră, a cărei nepoată era. Am întrebat-o dacă a fost pe la mătușa ei. "Abia am sosit de acolo, că m-au alungat colegii tăi, nu știu ce au că-s tare urâcioși. Învață tot timpul." Cei doi plecaseră de dimineață la facultate și, cu prudența obișnuită, au trecut prin curțile laboranților, apărând chiar în spatele facultății. De la geamuri colegii le-au făcut semne să se întoarcă înapoi. Au întâlnit un coleg mergând spre facultate și l-au trimis să-mi iasă înainte la autobuz, iar ei au revenit în "Texas". Gazda noastră, o familie de maghiari catolici, oameni foarte cumsecade, a observat repede situația în care ne aflam. Ne-au cerut să avem încredere în Dumnezeu și în ei și am rămas câteva zile pe loc. De la dânșii am aflat că acolo unde cineva a fost arestat în casă, se instalau polițiștii, aceștia reținеau pe oricine intra și-i trimiteau noaptea la poliție. În-

tr-o noapte, cu bilete de tren cumpărate de gazdă, am apărut în gară tocmai când trenul era gata de plecare. La Teiuș ne-am despărțit de Lungu Valer, ce urma să plece la Brad. N-am mai aflat nimic despre el. La Brașov Laurean Hașiu a luat trenul spre Făgăraș, el crezând că se poate ascunde în satul lui, Breaza. Eu mai speram să dau examene la Brașov, dacă aici ar fi fost liniște.

Știam o gazdă aproape de gară, doamna Perșinaru, femeie în vârstă, care avea o cameră la subsol, ce o închiria studenților. Era foarte înțelegătoare. Chiriașul putea veni cu prietenul său, care la rândul său aducea alt prieten, așa că după o vreme nu mai știa nimeni cine-i chiriașul și cine-i prietenul său. De data aceasta aici locuia numai un elev brănean, pe care-l cunoscusem tot aici. Eram gata să mă dezbrac, căci era noapte, când elevul îmi spune:

- Domnule Gavrilă, cunoașteți pe cineva la poliție aici în Brașov ?

-Nu știu să cunosc pe cineva. De ce ?

-Ieri a fost aici un domn și zicea că-i un prieten al dumneavoastră.

-A zis el că-i de la poliție ?

-Nu, dar îl cunosc eu. A arestat câțiva colegi de-ai mei. I-am spus că n-ați fost de mult pe-aici.

-Nici să nu-i spui c-am fost pe-aici.

Mi-am luat rămas bun de la brănean și am plecat. Știam în Săcele o adresă la un muncitor din organizația de la ASTRA, Dragoș. Acesta își avea casa aproape de pădure și în grădină o căsuță de vară din lemn, "o filigorie", cum i se spunea aici. Originar din Sălaj, avea, ca orice ardelean, o venerație față de Iuliu Maniu. Filigoria aceasta o punea la dispoziția studenților. Scăpat ca prin minune de patrulele de polițiști, care m-au oprit și m-au legitimat, am ajuns spre dimineață în filigorie. Aici se afla studentul ieșean Isac, urmărit pentru activitatea din Moldova. De la el am aflat că la Brașov era încă liniște, dar se vedea bine că erau urmăriți. El riscase să se prezinte la două examene, dar mai mult nu mai vedea prudent să o facă. Prin el am ajuns la șeful organizației de rezistență, Gheorghe Jimboi, căruia i-am arătat ce s-a întâmplat la Cluj. Brașovenii erau hotărâți să se retragă în munți ca singură alternativă posibilă, cel puțin cei siguri că

sunt urmăriți. Ceilalți urmau să alcătuiască grupul de sprijin de la poale. Eu urma să mă întorc la Cluj, să văd dacă au scăpat Frățiile și să aduc niște formulare de practică agricolă cu care speram că se va putea ascunde la vreo fermă agricolă. Peste câteva zile m-am reîntors la Cluj. M-am despărțit de Isac și de Jimboi. N-aveam să-i mai revăd niciodată. Primul, prins curând și dus într-un convoi de la închisoare la tribunalul militar, fuge prin mulțime cu întreg convoiul. Cei mai mulți scapă, dar el cade atins de un glonte, în pădurea de sub Tâmpa, glonte ce i-a perforat ficatul. Dus la spital și păzit, doctorul și personalul sanitar au făcut tot ce le-a stat în putință ca să-l scape. Povestea o soră mai târziu:

-Era atât de tânăr și de împăcat că moare, avea o așa liniște sufletească, că ne-a impresionat pe toate. I-am cumpărat un sicriu și așa l-a luat poliția din spital.

Era în 1948 la începutul calvarului și pe atunci îți mai puteai permite să porți simpatie unui "bandit" și luxul de a fi îngropat în sicriu. Peste numai doi ani, asemenea "rămășițe de mentalitate obscurantistă" nu-și mai aveau locul, iar cine ar fi fost bănuit că le are ar fi sfârșit prin a împărtăși soarta celui osândit.

Gheorghe Jimboi a fost arestat, condamnat și ucis în închisoare în împrejurări pe care nu le cunosc. M-am întors la Cluj și-am tras la doi studenți medicinești: Nicolae Cordea și Francisc Păunescu. Seara m-am dus la profesorul Emil Negruțiu acasă și l-am rugat să-mi dea câteva fișe pentru practica agricolă. Se obișnuia să se facă acest lucru. Îți căutai singur locul de muncă unde-ți convenea, puteai să-ți schimbi acest loc, important fiind să înveți cât mai multe lucruri despre care apoi urma să dai examen la economia agrară. Profesorul, clătinând din cap, mi-a promis că mi le va da, dar să nu mă mai duc eu, ci să trimit pe altcineva să nu fiu recunoscut. I-am mulțumit și i-am promis că voi fi prevăzător. A doua zi fostul coleg de liceu Cordea mi-a adus fișele.

-Cine știe cui îi va veni mâine rândul, mi-a spus profesorul, la despărțire.

Nu i-a venit rândul. Din contră, a ajuns rector la Agronomie la Cluj și mai târziu membru al academiei. Nu știu ce preț a plătit pentru aceste înaintări, dar era o capacitate intelectuală și un om de omenie. L-am revăzut în 1978 la

treizeci de ani de la terminarea facultății. Nu-i venea să creadă că mai exist.

-Asta și datorită ajutorului dumneavoastră, i-am zis.

-Taci să nu ne audă cineva, mi-a șoptit, uitându-se în toate părțile. Îs și eu urmărit de când mi-a plecat fiul în străinătate.

Și eu, care credeam că un academician măcar de atât să fie scutit, să nu-i fie frică că-l aude cineva ce vorbește.

Cu foile de practică în buzunar eram gata să mă întorc la Brașov. Urcam pe strada Piezișă, seara, când dau față în față cu Pop Cornel. Ne crucim ca de o mare minune. Scăpase de arestare la Cluj printr-un noroc, fiind plecat cu Pintea la Târgu-Mureș. Acum era fugit și venea din Târgu-Mureș, în urma unui val de arestări și-n acest oraș.

-Îs sute de inși arestați sau fugiți. Știam că în acest oraș avem o organizație puternică și că mulți moldoveni își găsiseră scăpare aici. Era atât de deznădăjuit că abia se stăpînea să nu plângă.

-Nu puteam muri, cel puțin, dacă tot trebuia să murim, undeva la munte, în luptă ?

Mi-aduc aminte că, de câte ori ne întâlneam în Cluj, îl obseda teama de-a suferi și a muri zadarnic, ca neamul nostru să nu se aleagă cu nimic din jertfa noastră. De la el am aflat amănunte și de la arestările din Cluj și din regiune. M-a întrebat apoi dacă nu vreau să trec în Yugoslavia. "Avem organizată o filieră de trecere. Am trimis până acum vreo douăzeci." Propunerea era ademenitoare, dar nu puteam pleca până nu mă întorceam la Brașov. Mi-a cerut să transmit la Brașov situația de la Târgu-Mureș. I-am spus și ce plan aveam eu. Mă hotărâsem, venind spre Cluj, să merg la practică la Rupea. Mi-a dat o adresă în Cluj unde să scriu și unde se va găsi cineva care va ști de el. Era un nume de fată. Am memorat parola și ne-am îmbrățișat. Eram gata să ne despărțim când mi-a spus cu ochii înlăcrimați: "Să știi că l-au împușcat pe Bubu Pintea." N-a mai rămas să vadă reacția mea. Am plecat plângând în noapte, în față având icoana de arhanghel a acestui tânăr exuberant, pe care nu-l știam decât râzând. Și nu mă gândeam la el, ci la ai lui, la mama care-l căuta în fiecare săptămână la Cluj. Când l-am cunoscut întâi era de-abia un copil și se comporta ca atare. În mijlocul

seriozității celorlalți era un contrast binefăcător. Intrase ca student tot copil, un copil mai mare, chiar așa îi și spuneam. În ultimii doi ani se dezvoltase dintr-odată în tânărul ce-l aveam în minte și pe care nu mi-l puteam închipui mort. Nici pe Pop Cornel nu l-am mai văzut de atunci. Îl cunoșteam de ani de zile pe fiul preotului de lângă Aiud. Îi admirasem inteligența, calmul și judecata sănătoasă. Am dat bacalaureat împreună la Sibiu în 1944, el venind de la liceul din Blaj. Mai tânăr decât toți ceilalți, s-a dovedit cel mai bun din sute de candidați. Se descurca tot atât de ușor la istorie, literatură, filozofie și limbi străine. N-am mai știut de el până ce nu i-am auzit numele în romanul lui Paul Goma "Patimile după Pitești", citit la "Europa liberă". Apoi într-o noapte de veghe cu doctorul Pavel Mârza, fostul meu coleg de liceu, am aflat de la el că din închisoare un număr de cincizeci de studenți între care și Pop Cornel a fost dus prin 1957 și nu s-a mai auzit nimic despre ei.

Despre ce-a fost acolo la Pitești în acei ani nu vor avea dreptul să vorbească și să facă ierarhii de valori decât aceia care au trecut efectiv prin închisoarea Pitești. Ceilalți n-avem decât dreptul de-a tăcea. Eu, care n-am primit nici măcar o palmă de la Securitate, care n-am fost înjurat de nimeni în față, n-am dreptul să vorbesc. În Canada am întâlnit pe mulți care-l consideră pe Pop Cornel ca pe îngerul lor salvator, unul din ei fiind Pop Mihai și soția sa, Vetuța, din Montreal. Pentru mine, Pop Cornel va rămâne același pe care l-am cunoscut la Cluj: tânărul excepțional de bine pregătit, gata de luptă și de jertfă pentru țară și pentru credință, cel care și-a ajutat frații să se salveze, iubindu-i mai mult decât pe sine, cel care a rămas aici în țară în mâna comuniștilor.

A DOUA OARĂ LA BRAȘOV

Am amintit despre I.A.S. Rupea (îi zic I.A.S. pentru a nu-i spune "Reazim" și "Gas" cum i se spunea pe atunci). Pe tren, de la Brașov la Rupea, am întâlnit un om care muncea

la acest I.A.S. lă un atelaj cu cai. După cum se prezenta omul, originar din Bărăgan, arăta a fi mai mult decât un simplu căruțaș. Ca unul ce purtam eu însumi un semn de întrebare, mi-am dat seama că omul avea alt motiv să lucreze tocmai aici. L-am întrebat mai multe amănunte despre I.A.S., și mi-am dat seama că aș putea poposi aici. Cam în acest timp am aflat din ziare despre declarația Cominformului, prin care Tito era excomunicat, el și "banda" lui. Era o primă bucurie, din păcate, cu totul înșelătoare. Însemna că blocul comunist putea avea crăpături. Pentru noi, românii, însemna că la nevoie s-ar putea trece în Yugoslavia, că Tito nu va mai extrăda pe cei trecuți din România. Am ajuns în Săcele, dar aici lucrurile arătau dezastrul organizației din Brașov. Când am dat să intru în filigorie, un polițist a ieșit în locul lui Isac, pe care îl lăsasem și care mi-a șoptit: "Fugi, domnule, unde vezi cu ochii !" N-am așteptat să-mi spună a doua oară. Ieșind prin curte soția lui Dragoș, mi-a spus că soțul ei a fost arestat și cu el o mulțime de muncitori de la ASTRA și din Brașov. N-am mai avut vreme să fac alt lucru decât să mă îndrept spre pădurea din apropiere, unde am rămas ascuns toată ziua. Spre seară am coborât în oraș cu gândul să întâlnesc un student, care nu făcea parte din organizație, dar cunoștea pe mulți dintre ei. În drum spre el era cât pe-aici să fiu arestat. Mă aflam în mijlocul pieței "Schiell" când observ că toate intrările în piață sunt blocate de patrule de miliție și încep să legitimeze trecătorii. Ori mă legitimam cu carnetul de la Cluj, ori cu carnetul de la Brașov, tot aș fi fost reținut. Atunci am intrat la noroc într-o curte cu clădiri multe și am întrebat dacă nu locuiește vreo studentă la această adresă. Am întrebat de studentă pentru că studenți erau mai puțini în Brașov. Spre norocul meu am fost îndrumat la o ușă . Am bătut și a ieșit o fată, căreia i-am spus exact situația în care mă găseam. Din vedere o cunoșteam. Eu i-am arătat carnetul de student, i-am vorbit despre examene, profesori, să se convingă că sunt într-adevăr student. Fata m-a înțeles și m-a lăsat să intru în cameră. Învăța la limba germană și am ajutat-o la traduceri. Pe geam urmăream dacă nu s-a retras poliția. Am putut coborî după vreo două ore.

-Și ce s-ar fi întâmplat dacă ați fi fost prins ?

-Eu știu ? Poate aș fi fost tuns scurt, poate chiar la zero.

-Atunci n-ar fi fost chiar așa de rău, zise fata zâmbind, e cam lipsă de așa ceva, dar pentru atâta lucru nu cred că vă fereați de a fi legitimat.

Am plecat în aceeași noapte din Brașov spre Rupea și a doua zi eram la birourile I.A.S. . Spre marea mea mirare am găsit aici pe colegul meu de la Cluj, Ion Avram. Voiam să renunț și să plec, dar el a fost de părere că-i mai bine să rămân.

-Aici, câți sunt, îs toți cu cântec, începând cu inginerul șef. Într-adevăr în zilele următoare am aflat povestea celor mai mulți dintre angajați. Un coleg, student stagiar, Samoilescu Ion, din Vinerea de lângă Cugir, era fugit de la Iași; câțiva căruțași, printre care și cel întâlnit de mine în tren, erau fugiți din Bărăgan, fiind căutați de la alegeri; alții erau dezertori din armată, alții cu alte păcate, mai mari sau mai mici. N-am mărturisit nimănui păcatele mele, nici măcar lui Samoilescu, căruia îi cer iertare acum pentru acest lucru. Directorul era un muncitor pe care nu-l interesa decât propria lui căpătuială: ocupa cu forța o locuință săsească cu tot ce era în ea și, ajutat de o ceată de țigani din partidul comunist, alunga pe locatari, de obicei bătrâni, cu vechiturile din casă, iar el se instala în noua locuință, rămânându-i și mobila. După un timp repeta operația. În șase luni, cât am stat la I.A.S. Rupea , Malache și-a schimbat locuința de trei ori. Aceste abuzuri erau la vremea aceea o practică foarte obișnuită. Inginerul șef, Popa, un român din Timocul bulgăresc, a împărțit ferma în secții. Eu mi-am ales, secția " Jibert " și iată-mă cu un cal și o șaretă pornind spre noul post prin pădurile care însoțesc acest drum.

"DRITTE TEIL" (a treia parte)

Satul Jibert era locuit în trei părți aproape egale: de români, sași și țigani. Cel mai bine la vremea aceea stăteau țiganii; și nu de acum, ci din perioada 1933-1944. Norocul lor a fost "Hitlăr", cum îi ziceau țiganii. Cine i-a îndrumat, cine

nu, țiganii emigrau în Germania, cumpărau de acolo covoare din celofibră, pe care le vindeau tot în Germania prin sate drept marfă românească din lână curată. Au încercat și sașii să facă acest lucru, dar numai pe țigani îi credeau nemții că sunt din România. Valuta câștigată o vindeau negustorilor români ce importau din Germania, în schimbul leilor pe care îi primeau de la aceștia în țară. Cu banii câștigați și-au construit vile cu balcoane, turnuri și turnulețe, iar în casă lux țigănesc. De altfel casele erau mai mult depozite de mărfuri: covoare persane - pe pereți și pe tavan, mobilă scumpă, aparate de fotografiat, de proiecție, microscoape. Își dădeau copiii la școli, în special fetele, unele adevărate domnișoare, care erau supravegheate strașnic să nu se încurce cu cineva, scopul final fiind de a le mărita la oraș. Multe vor ajunge în curând soții de securiști și de mari activiști de partid. Bărbații, ca de altfel și femeile, nu munceau nimic. Posedau de la reforma agrară cât pământ au vrut, dar nu-l lucrară și acum era înțelenit. Îl arendau ciobanilor să-l pască cu oile. Nu toți țiganii au fost în Germania. Ceilalți ocupaseră casele săsești, jefuiseră tot ce s-a putut jefui, și acum se sileau să țină pasul cu cei din prima categorie, mai ales prin a nu munci nimic, cel mult ca geambași, umblând cu căruțele de la un târg la altul. Erau cu toții înscriși în partid, schimbând primarul și înjurând pe sași de a fi fost "hitleriști" iar pe români "legionari" și "chiaburi". Din cei tineri își va recruta Securitatea bătăușii de care avea nevoie.

Românii, locuind în partea de sus a satului, își aveau gospodării închegate, foarte puțini beneficiind de reforma agrară. Mulți erau socotiți chiaburi și acum începuseră a fi apăsați cu cotele obligatorii de produse agricole, cote care din an în an deveneau tot mai mari și la bunul plac al comuniștilor de la primărie. Cota obligatorie era socotită global pe sat, deci și pe pământul nelucrat al țiganilor, care, având pita și cuțitul, o aruncau asupra gospodăriilor românești. Încă de atunci unii ajunseră la ruină. Se prezentau la primărie, donau pământul statului, apoi își luau lumea în cap plecând în orașe.

Sașii locuiau pe două ulițe lângă biserica lor. Cândva au avut gospodării bogate. Acum totul arăta a paragină. Bărbații și femeile între 20-62 de ani erau în Germania și în Rusia. Acasă nu rămăseseră decât bătrânii și copiii. Băieții de peste

15 ani și chiar și fetele erau trimiși la "muncă voluntară" pe șantierele din toată țara. Veneau spre iarnă, dezbrăcați și fără nici un ban, doar cu boneta de brigadier și cu steaua sovietică pe ea. Pământul le era confiscat în întregime. El era al "firmei". O parte îl puteau lucra cu atelaje improvizate: vaci, cai, bivoli, care și ele erau proprietatea statului, căruia îi dădeau a treia parte din recoltă, așa zisa "dritte Teil". Pe atunci socoteam asta o mare nedreptate, nebănuind că va veni vremea când se va munci în C.A.P. pentru a zecea parte din recoltă. Dar chiar și cu "dritte Teil" ieșeau mai bine decât gospodăriile românești, zdrobite de cote de tot felul. Cel puțin cele două treimi le aparțineau în întregime.

Între 1945-48 sașii trecuseră prin perioade foarte grele. Bărbații erau prizonieri în Rusia sau în Germania, iar gospodăriile jefuite de cine dorea. Șeful jefuitorilor a fost și era încă un sas eliminat din comunitatea săsească pentru beție, care plecat din sat cine știe pe unde, s-a întors în 1945, devenind un dictator fără milă, răzbunându-se în fel și chip pe consătenii săi, dintre care unii, în frunte cu pastorul, au fost siliți să părăsească satul. Pentru o anumită cantitate de băutură puteai cumpăra o "gazdă", adică puteai intra în gospodărie și să jefuiești ce găseai: vite, car, unelte agricole, slănină, haine. De obicei se proceda așa: se intra în curte, se prindeau caii sau vacile la car și se încărca tot ce se putea găsi. Deschideai poarta și nu te mai uitai înapoi. În casă plângea o bătrână și câțiva copii, rămași muritori de foame. În primele momente, unii sași și-au ascuns vitele și bunurile pe la vecinii lor, români, până au crezut că a trecut primejdia. Dar după primul val de jefuitori a urmat altul în anii următori și altele în 1946 până n-a mai rămas nimic de jefuit. În 1947-48 lucrurile s-au mai potolit. Ceea ce câștigau le rămânea în totalitate, iar I.A.S.-ul, prin oamenii lui, le ocrotea măcar recolta. Acum însă a apărut alt jaf. După lege casele și construcțiile de pe curte erau proprietate de stat. Primăria, partidul, conducerea I.A.S., cine se socotea mai în putere, vindea contra bacșiș șurile și construcțiile de pe curțile săsești. Nu prea avea cine le cumpăra că, din păcate, cine să le vândă se găseau destui. În toamna anului 1948 lucrurile se vor înrăutăți. Statul își va comasa terenul, se vor forma I.A.S.-uri, iar sașii vor rămânea numai cu puținul pământ din jurul

casei. Drept urmare tinerii vor părăsi satele, intrând în orașe ca muncitori în fabrici. Rău era de cei ce nu puteau pleca - bătrânii și copiii. Trecând vara, pe câmpuri puteai vedea din nou bătrâne gârbovite și copii rahitici adunând spice de pe câmpurile I.A.S.-urilor. Și se găseau și din cei care le interziceau acest lucru.

Cunoșteam de mic copil pe sași. Bunicul și tata aveau drumuri prin satele săsești și mă luau și pe mine. Ne opream pe la prietenii lor. M-a impresionat întotdeauna ordinea, disciplina, cultul cinstei și al demnității în comună, în biserică sau în viața de toate zilele, precum și dragostea pentru cultură și carte. În 1948, după atâtea zdruncinări, în Jibert, încă se mai păstra modul lor de viață. Nu era copil, nu era tânăr, nu era bătrân care atunci când se trăgea clopotul, să nu meargă la biserică. Nu era sas care să calce în cârciumă. Preotul și învățătorii se bucurau de un respect nepus la îndoială. Dar cel mai important personaj al satului era curatorul bisericii. Nu știu cum se făcea alegerea lui dintre bărbații satului, dar știu că era ascultat și respectat. La el veneau neînțelegerile să le împace, propunerile pentru bunul mers al comunității și numai ce nu putea rezolva el ajungea la preot.

Rostul meu în Jibert era să veghez la lucrarea pământului confiscat și să adun din recoltă "dritte Teil" cât se cuvenea statului. Când am sosit în sat, curatorul Tontsch Martin numărul 14 mi-a propus să lucreze pământul prin organizarea bisericească. Am primit cu bucurie și am rămas impresionat de ordinea, disciplina și mai ales omenia cu care munceau. Primele loturi împărțite și lucrate erau ale orfanilor, văduvelor și bătrânilor, apoi urmau ceilalți. Am căutat să ușurez pe cât posibil viața acestor oameni de o cinste exemplară. Mi-aduc aminte de bătrânul Wagner Mihai 66. Numărându-i cele douăzeci de clăi de grâu și nevrând a-i pune o sarcină mai mică, am zis în germană să nu priceapă trimisul primăriei:

-Ai cinsprezece clăi, bunicule !

-Nu se poate, "domnule inginir", am douăzeci în cap. Eu nu mint, domnule. Is om bătrân și curând voi da seamă pentru orice vorbă spusă.

Mi-am creat în Jibert, atât între sași, cât și între români, multe prietenii trainice, pe care le-am folosit apoi când am coborât din munte. Mai reținpe: Gollner Georg 32, Roth

Martin 155, Tili Arzt 70, Gollner Anna 76 și Gollner Anetta 52. Îi văd și azi înaintea ochilor așa cum erau în zilele de sărbătoare tineri și bătrâni. Le țin minte după 44 de ani și numerele de la casă. Același lucru și de români, deși din prudență mă feream pentru a nu fi cunoscut de cineva dintre ei. Acum i-am cunoscut pe frații Buta: cel mai mare, Gheorghe, ce călăuzise armata română prin păduri în 1916 și pentru care a făcut închisoare la Seghedin și fratele său Ion, ce locuia chiar în marginea satului. Ei ne vor fi sprijinitori de nădejde în anii ce vor veni. Tot aici am cunoscut un om cult, priceput în toate privințele, mai ales în economie, care ne-a mărturisit că e fugar politic. I-am mărturisit atunci că mă aflam într-o situație similară. Îi zicea toată lumea domnul Dimitriu. Era bucovinean. Nu-s sigur dacă într-adevăr îl chema așa. Spre toamnă mi-a făcut propunerea de-a încerca împreună să trecem în Yugoslavia. Dac-aș fi fost singur, m-aș fi angajat, dar, între timp, reușisem să iau legătura cu ceilalți fugari făgărășeni. Între timp trimisesem o scrisoare la Cluj la adresa dată de Pop Cornel. Am primit după câtva timp un răspuns trist, prin care eram lăsat să înțeleg că Pop Cornel nu mai era în situația de a-mi răspunde. Am bănuit ori că fusese arestat, ori că nu mai era în Cluj. Reușisem să-l chem pe Hașiu Laurean, care a venit și a stat câteva zile la mine. De la el am aflat că reușiseră destul de mulți studenți și elevi să scape de arestările din luna mai. Într-o zi m-am deplasat cu șareta în satul Felmer la părinții doctorului Cordea și aici am luat legătura cu notarul Moise Câlțea, al cărui fiu, student, era și el fugar. Tot aici erau fugiți elevul Ion Barcuțean și Gelu Novac. Ei își construiseră niște adăposturi în pământ într-o pădure din apropiere.

De altfel viața mi se desfășura destul de liniștit. Săptămâna o petreceam în Jibert, sâmbătă seara mă deplasam la Rupea. Se ținea o ședință de producție și mă întorceam duminica înapoi. M-a vizitat și mama, care mi-a spus cât sunt de căutat acasă. Mă obișnuisem și cu căutătura bănuitoare a șefului de post și cu prezența activiștilor de partid. Lunile acestea, dacă mă gândesc bine, mi-au fost ca o vacanță plăcută și liniștită. Acte nu-mi mai cerea nimenea, câștigul era prea mare față de cheltuielile mele, bunul meu coleg Avram avea grijă să mă informeze de tot ce se întâmpla la fermă, în-

tr-un cuvânt, după zbuciumul din ultimii ani de la Cluj mă simțeam ca într-o stațiune.

CUM MI-AM CERUT CU MÂNA MEA CONDAMNAREA LA MOARTE

Venise toamna. Într-o sâmbătă, cam pe la începutul lui noiembrie, când m-am dus la fermă am găsit toată conducerea și oamenii din fermă citind "Scânteia". Era iar vorba de un proces gigant pe 8 pagini de ziar cu litere mari. Citesc repede titlul să-mi fac o idee despre ce e vorba. Înțelegeam că ar fi existat un complot pe scară mare al partidelor liberal, național-țărănesc, al celui social-democrat, al mișcării legionare și al unor generali. Ca personalități erau implicați: Ion Bujoi, ing. Ion Pop, prof. Nicolae Mărgineanu, amiralul Horia Măcelaru, prof. Nicolae Pătrașcu, Nistor Chioreanu, prof. Manu ș.a. Pe mulți îi cunoșteam numai din auzite, sau nu le auzisem niciodată numele. Pe prof. Mărgineanu și pe Pătrașcu îi cunoșteam din vedere. Toți cei de mai sus s-ar fi întâlnit la consulul englez din Cluj, unde au complotat împotriva orânduirii populare, urmărind răsturnarea prin forță a regimului. Industriașul Max Auschnitt le-ar fi furnizat mijloacele bănești. De asemenea aceștia ar fi luat legătura cu imperialiștii anglo-americani, vrând să rupă țara de prietena noastră, Uniunea Sovietică și să o înrobească din nou burgheziei apusene. Mă întrebam citind ce era și ce nu era adevărat în acest proces. Urmau apoi alte și alte zeci de nume și de organizații studențești de tip terorist, acțiuni de spionaj, întâlniri, comploturi mai mari sau mai mici. Nu lipsea nici legătura cu Vaticanul. Toate aceste legături erau dirijate de "criminalii" cei mari de la început. Între numele citate era și cel a lui Constantin Oprișan, șeful Frăției de cruce, dar nu era acuzat de acest lucru. Eram cu cititul pe pagina a treia când se amintea de un grup de studenți, câte unul din fiecare centru universitar: București, Iași, Timișoara, Brașov și Cluj,

care se adunaseră undeva și alcătuiseră o organizație de spionaj. Nu recunoșteam dintre ei decât numele de Cojocaru de la Timișoara, dar sub el îmi sare în ochi numele de Gavrilă Ion de la Cluj. Mă uit mai bine la nume, da, eu eram ! M-am ridicat cât mai calm cu putință, am împăturit ziarul și am dat să ies din cantina fermei. În ușă mă întâlnesc cu secretarul de partid cu o foaie de hârtie în mână, în care "oamenii muncii de la Ferma de stat Rupea, indignați de mârșava acțiune a criminalilor complotiști, în unanimitate cer pedeapsa cu moartea pentru toți acești trădători". Urma apoi o listă cu vreo 30 de nume scrise cu litere mari, între care și numele meu. Dedesubt era scris: "Moarte lor ! Moarte lor !". Secretarul de partid îl invita pe inginerul constructor al fermei, un om bătrân, care nu voia să semneze.

-Domnule, eu nu doresc moartea nimănui.

-O să-ți pară rău, îl amenință secretarul.

-Se poate, dar eu nu iscălesc.

-Nici tu ? mă apostrofă secretarul de partid.

-Ba, eu iscălesc, am răspuns și mi-am așezat iscălitura abia la câteva degete sub numele meu. Mă miram că nu le sărise în ochi numele meu, că nu făcuseră nici o legătură între Gavrilă Ion din ziar și propria mea persoană.

-M-am așteptat la mai mult din partea dumitale, mă apostrofă bătrânul inginer. Fără să-i răspund, m-am dus repede la inginerul șef, care și el citea ziarul, și l-am rugat să-mi dea o învoire la Cluj, unde era dus și colegul meu Avram. S-a învoit. Am ieșit în stradă și m-am pierdut în noapte. Desigur îmi ziceam: "N-au făcut încă o legătură între Gavrilă din ziar și cel de la ferma Rupea, dar până la urmă nu se poate să nu observe cineva". În noaptea aceea m-am întors 15 km până în Jibert, pe jos și m-am dus la bătrânul Wagner Mihai 66, căruia i-am explicat situația și care m-a primit cu drag. A doua zi seara colegul meu, Avram, era la mine. Citise la Cluj ziarul și văzându-mi numele a plecat imediat la tren și m-a găsit. La Rupea numai Samoilescu a observat prezența numelui meu. Au trecut două săptămâni și nimeni n-a dat vreun semn că m-ar recunoaște în procesul din ziar.

În zilele următoare (și mult timp după aceea) m-am tot gândit la adevărul și minciuna cu care a apărut acest proces în public. Desigur a existat o înțelegere a forțelor anticomu-

niste din țară și un plan de acțiune comună împotriva regimului. Era de la sine înțeles că o dată ce acest lucru era realizat a fost făcut cunoscut și străinătății apusene, cerându-le ajutor sau măcar informându-i de acțiunea făcută. Dar de unde a aflat securitatea ? Bănuiesc că și de data asta - tot așa cum se va întâmpla în viitor - agenții sovietici din angrenajul serviciilor de informații englez și american își vor fi anunțat stăpânii de la Moscova despre acest complot; aceștia au comunicat Securității românești, care, cu date reale și foarte multă fantezie a scos la iveală acest proces, prin care se urmărea compromiterea tuturor forțelor anticomuniste și totodată distrugerea lor. Prea multe informații nu au avut și atunci au fost nevoiți să inventeze ei acțiuni compromițătoare.

Nu știu ce condamnare am primit în acest proces și dacă m-au condamnat, dar nu s-a dat nici o condamnare la moarte, însă din cei condamnați cu această ocazie puțini au mai ieșit vii din închisorile comuniste.

Liniștit de către colegul Avram, într-o dimineață am apărut din nou la Rupea , chipurile, că veneam de la Cluj. Mi-am luat în primire șareta și calul. Și lucrurile păreau că mergeau normal ca înainte.

INVITAT LA CABINETUL DE PARTID

Se apropia Crăciunul. Cu o zi înainte de Ajun m-am dus la Rupea. Eram toți trei stagiarii la locuința de aici. Am colindat până seara târziu. Ei urmau să plece a doua zi spre casă. Samoilescu ne-a spus că are de gând să nu mai vină și să se ascundă undeva în regiunea Cugirului, lucru pe care l-a și făcut. A fost arestat câțiva ani mai târziu, a făcut câțiva ani buni de închisoare, de unde a ieșit bolnav de inimă. Eu aveam de gând să-mi petrec Crăciunul în mijlocul tinerilor din Jibert, români și sași, fiind invitat și de unii și de alții. Partidul comunist îmi pregătea însă alt Crăciun. A doua zi,

ziua de Ajun, m-am dus la fermă. Am intrat în grajd și am dat calului de mâncare, urmând să-l prind când se va lumina bine de ziuă. Sunt anunțat că sunt chemat la directorul Malache. M-am dus. La director se găseau: secretarul de partid pe întreprindere, contabilul Zuckerman și Curcă, un țigan din Rupea, președintele sindicatului, ce obliga sașii să-i plătească cotizații, pe care și le însușea fără nici un pic de rușine. Vindea apoi tot ce se putea vinde din curțile sașilor: șuri, țiglă, cărămidă. Dacă l-am oprit, i-am devenit dușman de moarte. La intrarea mea au întrerupt o discuție pesemne avută între ei, apoi Curcă, cu un ton marțial, mi-a spus:

-Tovarășe, ești chemat la cabinetul de partid.

Secretar al partidului era un fost prizonier în URSS, venit cu divizia "Horea, Cloșca și Crișan", un înfumurat prost, care la orice vorbă adăuga: "tovarăși, trebuie să judecăm lucrurile în mod bolșevic".

-Eu n-am ce căuta la partid, eu nu-s membru de partid.

-Dacă nu mergi de voie bună, vei merge silit, mi se adresă Curcă și drept argument își mișcă mâna în buzunar ca să pot vedea că are un pistol. N-aveam la mine nici măcar un briceag, dar mi-am făcut planul. Am zâmbit și, cât am putut fi de calm în situația în care mă aflam, i-am spus: "Atunci să mergem !" Încă nu se luminase bine de ziuă. Am plecat eu înainte, Curcă după mine cu mâna în buzunar, practic ca și arestat. Sediul partidului era departe, în oraș și, pentru a ajunge trebuia să trecem o punte peste apa ce curgea pe acolo, în realitate o gârlă plină de noroi. Dacă era să scap, aici era ceva de făcut. Când eram pe punte, m-am întors repede și l-am izbit cât am putut drept în piept aruncându-l în apă, apoi am pornit-o în fugă pe stradă. În urmă îl auzeam pe Curcă înjurând prin noroi. Îl întâlnesc pe Marinov, un tehnician, bulgar de naționalitate, care tocmai ieșea din curte. Îl chem să intre după mine înapoi, omul se întoarce nelămurit, eu încui cu zarul poarta și-l rog să intre în casă și să nu spună nimănui că m-a văzut. Din curte am ieșit în grădină și de aici pe câmp. Nu era zăpadă decât unde și unde, pământul era înghețat, era încă întuneric și ceață și cât mai repede m-am îndreptat spre pădure. Am luat o muche de deal și m-am grăbit să mă îndepărtez cât mai mult. Am mers astfel toată ziua din pădure în pădure. Fiind ajunul Crăciunului nu mă

temeam să mă întâlnesc cu cineva. Mă întrebam atunci cum mă întreb și acum de ce mă chemau la partid și de ce țineau să mă ducă sub amenințarea pistolului. Dacă ar fi vrut să mă aresteze de ce n-au venit cu jandarmii sau de ce n-au anunțat securitatea ? Atunci nu-mi puteam explica. Mai târziu, tot gândindu-mă bine, am găsit o explicație destul de plauzibilă. Cu câtva timp în urmă la fermă venise magazioner un fost plutonier de jandarmi, proaspăt pensionat. După câteva discuții cu Șandru, că așa îl chema, mi-am dat seama că omul acesta știa ceva despre mine. Știuse din jandarmerie numele meu sau reținuse lucrurile acestea din ziarul cu procesul, destul că se manifesta față de mine ca omul care ținea să știu că situația mea depindea de tăcerea lui. N-am dat importanță acestui fapt, socotind că toată lumea era împotriva comunismului. De altfel și Șandru vorbea ori de câte ori avea ocazia în acest sens. Cu o săptămână înainte însă, într-o adunare generală, secretarul de partid, contabilul Zuckerman și Curcă au făcut o demascare a lui Șandru cu fel de fel de acuzații: de furt, dușman de clasă și alte de acest fel. Fostul plutonier Șandru a fost dat afară. A început să predea magazia, când pe neașteptate totul a revenit la normal și Șandru putea fi văzut la braț cu Curcă. Bănuiesc că prețul împăcării am fost eu. Curcă, ca să-și facă merite și mai mari, a ținut să mă prindă cu mâna lui. Așa am bănuit eu că s-au petrecut lucrurile și nu cred că m-am înșelat.

Spre seară eram în pădurea Crihalmei, unde m-am rugat la o cruce de hotar pe care era scris cu litere chirilice că oamenii mulțumeau lui Dumnezeu că i-a ajutat. Se amintea și de un preot cu numele de Bucur. Mi-am amintit atunci de colegul meu Mircea Bucur, poate vreun nepot de-al acestui preot, care fusese arestat în mai și mă întrebam unde va fi fratele său Bucur Ion. Aveam să aflu despre el câțiva ani mai târziu de la "Vocea Americii", când se va anunța că un pilot de aviație și un medic cu numele de Ion Bucur au fugit cu un avion militar în Apus.

Am intrat apoi într-o pădure bătrână cu stejarii mari și groși ca gorunul lui Horia de la Țebea. Nici nu-mi închipuiam să existe o asemenea frumusețe atât de aproape. Dacă această pădure s-a păstrat până astăzi, ar trebui declarată monument al naturii. Se află între satele Dăișoara și Ticușul Vechi. Am

apucat apoi pe o cale de pădure cu lăstăriș de stejar mărunt cu frunzele uscate. Cerul era acoperit de o perdea albă de nori, în spatele cărora se bănuia luna plină ce lumina totul. Începuse să ningă cu mielușei. Bobițele de nea căzând pe frunzișul uscat îl făceau să susure. Era atâta liniște și pace în întreg cuprinsul și atâta frumusețe că-mi lăcrimau ochii. Știu și la ce mă gândeam: odată la o ședătoare literară, elevii de la liceul "Radu Negru" din Făgăraș ne împărțisem în două tabere pentru un vers din Homer în care acesta vorbea despre zgomotul zăpezii ce cade. Profesorul Gheorghe Șerban cu unii elevi erau împotriva zgomotului, iar ceilalți în frunte cu elevul Zaharia Laurean erau de partea lui Homer. Și iată că adevărul lui Homer îl auzeam eu acum în seara Crăciunului, dar cei doi rivali de atunci nu mai erau în viață: profesorul a murit pe front, iar Laurean s-a stins curând după ce venise de pe front. Dacă ar fi trăit ar fi avut soarta noastră, a profesorilor și a elevilor care au apucat să trăiască în era comunistă. Nu știu cât voi fi mers, zăpada acoperise pământul, când, în mijlocul drumului, în față, la o cotitură, o umbră ședea pe picioarele dinapoi și mă privea. Fiorul de spaimă mă trezi la realitate. Primul gând a fost că este câinele unei patrule, dar m-am liniștit judecând că nu poate fi decât un lup. Aveam la mine un lăstar găsit. Știam că în asemenea situație nu trebuie să arăți că ți-e frică. Înaintam spre el cu lăstarul în mână, privindu-l în ochi și înjurându-l. De-abia când am ajuns la câțiva pași s-a tras în desiș destul de fără convingere. Prin minte îmi veneau toate întâmplările cu lupi ce le auzisem în copilărie. Continuam să merg trăgând lăstarul după mine, știind că lupul nu te atacă pe la spate, dacă târâi ceva după tine. Auzeam și, când se deschidea câte un luminiș, vedeam că lupul mă întovărășea la dreapta prin lăstăriș. La un moment dat mi-am dat seama că și pe stânga mă însoțește alt lup. Știam că în cazul acesta nu trebuie să te întorci înapoi, deci mi-am continuat drumul. Calea se deschidea într-o poiană, în mijlocul căreia se afla un al treilea lup. Cei doi care mă însoțiseră plecară spre acesta și alergară înainte toți trei, oprindu-se la cam o sută de metri. Acolo se bănuia a fi un șanț ce traversa calea. Lupii se opriseră și deveniseră nerăbdători, scurmând zăpada cu ghiarele. Știam că lupii atacă mai ales acolo când au posibilitatea să fie ei mai sus decât victima. În

mijlocul poienii era o movilă de hotar între sate și pe ea era crescut un stejar rămuros. Am făcut o curbă mare și m-am îndreptat spre movilă și, alergând ultimii metri, m-am aruncat pe primele crengi ale stejarului. Lupii se apropiară de movilă și rămaseră la vreo 40 de metri. Se așezară pe labele dinapoi și stăteau uitându-se la mine. Din când în când clămpăneau din fălci. Nu știu cât am stat urcat în stejar. Mă umpluse frigul și lupii nu mai plecau. Târziu, să fi fost pe la ora zece, s-a auzit un urlet de lupi în depărtare, în păduri. Lupii mei au răspuns și, fără să-mi mai dea importanță, au pornit-o în goană într-acolo. Am coborât atent și mi-am continuat drumul. Am ajuns în Ticușul-Vechi la fostul meu coleg de la "Radu Negru", Gheorghe Pascu, student la Politehnica din Timișoara. Se îmbolnăvise de piept cu un an în urmă, a întrerupt școala și s-a întors acasă. Am intrat în curte după plecarea unui grup de colindători și am întrebat la ușă tradiționalul: "colindăm ?" Am cântat colindul ce-mi venea mereu în minte pe drumul din pădure:

"Umblă, umblă, se preumblă
Maica Sfântă se preumblă.
C-a sosit vremea să nască
Nimeni în casă n-o lasă
Colo-n margine de sat
O poiată a aflat.
Și-acolo pe fân uscat
A născut mare-mpărat."

Ne-am îmbrățișat, că nu ne văzusem de cinci ani. Așezați la gura sobei în întuneric, să nu se vadă de afară, ne povesteam durerile tristei noastre tinereți, temerile și speranțele noastre despre viitor. De la el am aflat despre fuga Lenuței Faina și a locotenentului Dimitriu de la Brașov și că erau urmăriți prin toate satele din regiune. Ațipind la căldura sobei, la adăpost, marșul de o zi prin pădure, lupii adevărați și oamenii-lupi păreau un vis urât ce poate că nici n-a existat. A doua zi m-am întâlnit cu părintele Pascu și cu doctorul Iosif Crăciun, și ei foști elevi la "Radu Negru". Într-o zi cu ninsoare m-am hotărât să mă întorc în Jibert. L-am îmbrățișat pe colegul meu Ghiță Pascu și am plecat. N-o să-l mai văd niciodată. Vindecându-se, s-a întors la Timișoara să-și termine facultatea. E arestat și moare în condiții pe care nu le

cunosc, adăugând încă un suflet mare numărului de morminte al generației noastre. M-am întors la Jibert în seara ajunului anului nou 1949, tot prin păduri, de data aceasta având drept armă un baltag. Seara am poposit tot la casa lui Wagner Mihai 66, cel care mă găzduise și înainte. Bieții bătrâni erau atât de singuri. Doi băieți erau în Germania, două fete în URSS, ei bătrâni și bolnavi, mutându-se cu bățul de la sobă până la pat. De la ei am aflat și ce se întâmplase în Jibert în lipsa mea. În aceeași zi, când am scăpat de Curcă, a venit o mașină a Securității și mi-au percheziționat locuința de la numărul 52. Hainele, banii și ce mai aveam în geamantane au fost împărțite între țigani, securitatea mulțumindu-se cu manuscrisele mele: proiectul meu de diplomă "Stat agrar, stat industrial" și un studiu intitulat "Dritte Teil", în care arătam exploatarea și nedreptatea ce se făceau populației săsești în acei ani.

Cum s-a schimbat lumea ! În februarie 1990, când scriu aceste rânduri, de-abia întors de la o adunare generală CAP, consătenii mei nu mai știau cum să-i mulțumească domnului Iliescu pentru posibilitatea de a munci pământul pentru 30% din recoltă. În 1948 mi se părea o mare nedreptate ca sașii să lucreze pământul cu 66%, dând numai 33%din recoltă statului. Mi se părea un jaf cu totul nejustificat. Fără să vrei îți vin în minte versurile poetului: "Unii deprinși cu robia, de ea greu se despărțesc". Am rămas în Jibert vreo zece zile, ascuns, apoi, într-o seară am plecat spre casă spre Gura Văii, de sub poalele Munților Făgăraș. De data aceasta aveam drept prieteni un pistol Mauser, o busolă militară Besard și un binoclu Zeiss.

DRUMUL SPRE CASĂ

Primul popas a fost în satul Felmer la un cunoscut, feciorul Vasile Câlțea. Am aflat de la el în amănunt despre soarta colegului meu de liceu, Moise Bărcuțean, fost student

la Timișoara la Politehnică, unde acționase în organizația de acolo. Reușind să scape de arestare în mai 1948, fuge la Brașov și cere adăpost unui văr de-al său, care fusese făcut proaspăt milițian și este arestat în casa acestuia, vândut cine știe de cine. Dus la Timișoara, este condamnat la nu știu câți ani închisoare, ieșind de-abia în 1964 datorită constituției sale robuste (era cel mai bun dintre noi la toate probele care cereau forță). Lucrează ca salahor până obține aprobarea de a fi admis la Politehnică și iese subinginer în construcții. Se căsătorește cu o învățătoare din Mediaș și moare bolnav de cancer prin 1980, convins fiind că ultima dată când a fost chemat la securitatea din Sibiu, a fost iradiat. Atunci, în februarie 1949, părinții nu știau nimic despre el. Fratele său, Ion Bărcuțean, ca și studentul Câlțea Dorin și elevul Gelu Novac erau ascunși în Felmer. Popasul următor mi-a fost în Galați-Făgăraș la bunicii fostului meu coleg de la "Radu Negru", inginerul Gheorghe Toader. Mi-a fost coleg din clasa întâi. Orfan de ambii părinți, îngrijit numai de doi bunici, făcând în fiecare zi pe jos un drum de patru km până la liceu, ajunse să fie cel mai bun elev din clasă, cu mult deasupra tuturor celorlalți, deși continua să se întrețină dând o multime de meditații. S-a înscris la facultatea de chimie industrială București, terminând-o strălucit. A venit în 1946 la Făgăraș pentru a conduce niște fabrici chimice construite pa baza unor invenții ale profesorului Nenițescu. Primul lucru a fost să-și întemeieze un laborator în cadrul fabricii, unde rămânea și după orele de lucru, iar câteodată nici nu se mai ducea acasă. În toamna lui 1946 l-am vizitat în fabrică. Era pe vremea când se constituia organizația de rezistență din Făgăraș, din care făcea și el parte. Și se propunea ca el să ia conducerea ei. El ar fi dorit o viață închinată numai științei.

"Mă cunoști, Ioane, că nu-s născut să fiu erou, eu cred că aș putea servi mult mai bine pe tărâmul științei, nu-s fricos, dar mi-ar răpi mult timp prețios." Cât m-a mustrat cugetul mai târziu că n-am făcut tot ce s-a putut ca acest om minunat să fi fost lăsat să lucreze numai în mediul lui, știința. Pe atunci eram de părere că datoria fiecărui român era ca atunci când țara are nevoie de muncă - să muncești, dar când e nevoie de soldați - să te înrolezi în armată. Azi îmi pare rău de această concepție cazonă. Nu știu dacă totuși Gheorghe Toader ar fi

scăpat nearestat, dar asta îmi era datoria mea de atunci: inginerul Toader trebuia să rămână în afara oricărui pericol. Ca noi, ceilalți, se găseau destui, ca el se nasc foarte puțini. A fost arestat în mai 1948. Poliția, venită noaptea, găsește în Galați doi Gheorghe Toader: inginerul și un văr de-al lui. Socotind că e mai bine să ai doi în loc de unul, sunt reținuți amândoi. Au urmat anchetele, procesul în "Orașul Stalin", cu gloată dusă să strige: "Moartea lor ! Moartea lor !", cu telegrame și scrisori, prin care: "Noi oamenii muncii, strâns uniți în jurul ... cerem pedepsirea exemplară...". Se găsesc și câțiva martori ai acuzării, care demască pe acest "capitalist odios". Urmează sentința (nu prea mare), apoi șiruri de închisori: "Orașul Stalin", Pitești și în 1952 sosește la închisoarea Gherla pe mâna unuia din cei mai mari călăi ai închisorilor, Goiciu. Se înfundase canalul închisorii cu apele de la W.C. și inundase curtea. Era iarnă, pământul era înghețat, dar de sus cădea ploaie și lapoviță. Au fost scoși o grupă de deținuți să desfunde canalul, printre ei fiind și inginerul Gheorghe Toader. Au muncit toată ziua uzi de murdărie și lapoviță. Seara, în loc să fie lăsați în camere, au fost pedepsiți și aruncați la "neagra", pe cimentul înghețat. Va fi mormăit careva ? Va fi făcut Ghiță vreo glumă sinistră, cine știe ? Destul că asta le-a fost pedeapsa. Că s-a îmbolnăvit de pneumonie acolo, că a fost lăsat fără îngrijiri medicale așa ud și murdar cum intrase, astea erau lucruri obișnuite la o închisoare de exterminare. Că peste trei zile căruța închisorii ducea un cadavru înjunghiat la poartă ca nu cumva să nu fie mort de-a binelea, că în acel cadavru a bătut inima unuia din cei mai buni absolvenți ai Politehnicii din București, pe cine mai interesa aceste lucruri, la ora aceea, în Țara Românească ? Peste câtva timp doi bunici de peste optzeci de ani, cu mâinile tremurânde, mângâiau puținele zdrențe ce le-au sosit acasă într-un geamantan rupt. Erau lucrurile trimise de închisoare pe adresa lor.

"Eu gândesc, Ioane, că numai vreau să ne chinuie bătrânețile, că ne-au trimis lucrurile lui, dar el nu-i mort numai nu vreau să mai știm și noi." Așa îi voi găsi pe bunicii lui Ghiță Toader peste trei ani, când voi trece din nou pe la dânșii. "Și eu cred că nu-i mort cu adevărat, am încercat să-i mângâi la rândul meu. Și nu mințeam, căci nici eu, care

umblam cu moartea în raniță în acel an, nu mi-l puteam închipui pe Gheorghe Toader mort.

Poate, dacă ar fi știut fostul lui coleg de clasă de la "Radu Negru" din Făgăraș, medicul Petru Săbăduș și-ar mai fi avut vreo trecere la infirmeria închisorii ar fi putut face ceva să-și salveze colegul. Dar peste doi ani va fi ucis și el tot la închisoarea Gherla. Fiu de țăran din Sânmartinul Gherlei, urmând liceul la Gherla și Năsăud, e silit să se refugieze în 1940 la Făgăraș, o dată cu cedarea Ardealului. Așa ne-a ajuns coleg de clasă Săbăduș Petru, în clasa a șaptea la liceul "Radu Negru", clasă care din 28 de elevi a dat sub dictatura comunistă șapte morți, fie condamnați la moarte, fie necondamnați, dar uciși într-un fel sau altul. Ceilalți, cu excepția a doi sau trei, n-au scăpat nici unul fără închisoare pe termen mai lung sau mai scurt. Înscris la medicină la Cluj s-a aflat în fruntea medicinistilor la grevele studențești și de asemenea în organizația studențească de rezistență. Nefiind prins în mai 1948, împreună cu un alt coleg, Marza Pavel, s-au retras în Munții Apuseni în vara anului 1948, în grupul de rezistență al maiorului Dabija. Au încercat să treacă granița iugoslavă, dar sunt prinși, aduși la Cluj și în procesul din Săptămâna patimilor din 1949 (alături de încă o sută douăzeci de studenți), la Tribunalul Militar, unde președintele era vestitul Vlase, primește doisprezece ani muncă silnică. Trece și scapă cu viață, cu mintea și cu sufletul nepătat prin închisoarea Pitești, e pierdut o vreme de soție la închisoarea Aiud, când nu mai știe prin ce minune Goiciu admite să stea la infirmeria închisorii unde-și ajută camarazii de suferință cu ce poate până în august 1953.

Într-una din zilele lui august din acel an, la închisoarea Gherla sosește un nou convoi de deținuți. Sunt ținuți ceasuri întregi în plin soare în curtea închisorii, până vine Goiciu, directorul, să-i vadă. Era una din plăcerile acestuia să-i lovească cu bastonul de cauciuc în ceafă, cu o lovitură precisă, când cel lovit cade ca trăznit. În scurt timp întregul convoi era la pământ. După câtva timp cel lovit își revine și, de are putere, se ridică cu dureri groaznice de cap. Unul singur nu se poate ridica și rămâne întins pe caldarâm cum căzuse. Goiciu poruncește ca ceilalți să fie duși la celular, iar în ce-l privește pe cel căzut, dă poruncă să fie lăsat să moară acolo. Pe deținut

îl chema Panga Emil, fusese plutonier (era din Alba-Iulia) și era foarte slăbit. Venind de la infirmerie și văzând pe cel căzut, doctorul Săbăduș îl ridică, îl ia în brațe și-l duce la infirmerie. Un gardian îi atrage atenția că ordinul directorului era ca deținutul să rămână în soare căzut, la care doctorul a răspuns: "Sunt medic, domnule !" Într-un târziu, trecând Goiciu prin curte, întreabă ce s-a făcut cu deținutul. I se spune că l-a luat doctorul Săbăduș. Goiciu fierbe de mânie că nu i s-au respectat ordinele și strigă: "Atunci are să moară doctorul Săbăduș. Aduceți-l la mine !" E bătut fără milă, călcat și lovit cu bocancul. E pus pe o targă și ținut trei zile pe coridorul infirmeriei între moarte și viață. E dus în sfârșit la spitalul din Dej, unde doi colegi îl recunosc după acte și nu după figură. Înainte de operație pacientul își revine din comă și este întrebat ce are de spus. "Tot înainte !" au fost ultimele cuvinte ale doctorului Săbăduș. I-au deschis abdomenul, dar numai pentru a-l închide la loc, căci pacientul murise. Faptele au fost povestite soției după doisprezece ani în 1964 de către însuși cel ce căzuse în curtea închisorii și care a reușit să scape cu viață din închisoare, dar numai pentru a muri la foarte scurt timp după aceea în libertate. Afară, în închisoarea cea mare, cum se putea numi România, o văduvă cu doi copii e alungată din loc în loc purtând stigmatul de soție de deținut politic, pentru ca în cele din urmă să i se îngăduie să fie cărăușă la o gospodărie agricolă. Lucrurile acestea s-au petrecut mai târziu. Acum, în februarie 1949 când am poposit la bunicii lui Gheorghe Toader, în Galații-Făgărașului, aceștia mi-au povestit numai cum nepotul lor a fost arestat și cum a decurs procesul. S-au rugat și de profesorul Nenițescu să intervină pentru fostul său student, se pare că a și făcut-o, dar cine punea preț pe rugămintea unui profesor de origine burgheză pe vremea aceea ?

-Oare să mai dureze mult nebunia asta ? mă întrebau bătrânii.

-Nu se poate să ne lase americanii, le-am răspuns drept mângâiere și speranță. Câteva vorbe în care însumi nu credeam deloc.

Am plecat seara din Galați, am traversat orașul Făgăraș trecând fără să știu chiar prin fața Securității, casa doctorului Giurca. Această clădire merită câteva cuvinte. Doctorul Giur-

ca, om bătrân, fusese înainte de primul război mondial doctor în Cehia, apoi a fost unul din cei patru-cinci medici din Făgăraș. Din tot ce câștigase în tinerețe, plus zestrea soției, reușise să construiască o vilă în fața cetății, care, nu prin mărimea ei, ci prin armonia proporțiilor a putut să impresioneze niște locuitori în majoritate săraci și să treacă astfel drept cea mai frumoasă casă din Făgăraș. Azi, când o vezi, zâmbești cu îngăduință, gândindu-te la faima ce o avea. Doctorul Giurca era bătrân. Lumea îl socotea om posac. În realitate era numai bolnav de o boală pe care o ținea ascunsă de ochii lumii. Îl văd și acum cum măsura cu bastonul drumul până la liceu, apoi, trecând din clasă-n clasă și făcând semn celor care trebuiau să se prezinte la camera de consultații. Când eram copil m-a vindecat în vreo câteva rânduri și a refuzat banii oferiți de tata. Până la urmă în vreo doi-trei ani tot nu a scăpat de securitate, pentru care nu era decât un burghez, dar faima casei i-a luat-o înainte. Casa lui a fost prima casă lăcomită de securitate. I s-au pus gratii la ferestre, a fost prevăzută cu uși metalice, celule la subsol, cameră de tortură și tot ce mai trebuie unei " instituții " ce trebuia să bage groaza în unul dintre cele mai dârze centre românești. Dac-ar ști să povestească zidurile acestei case tot ce s-a întâmplat aici în acei ani ! Odată, într-una din bisericile de submunte, în timp ce preotul propovăduia cum vor arăta chinurile iadului, o fată, rămasă nebună în urma câtorva luni petrecute la securitate, a zis în biserică cu voce tare: "Nu acolo-i iadul, părinte, iadul îi acolo unde am fost eu !"

Foarte curând securitatea și-a dat seama că această casă nu era destul de încăpătoare și au fost nevoiți să sechestreze altă casă a unui avocat de pe strada Inului pe care au amenajat-o în același scop, apoi alta. Industria de măcinat oameni cerea spații tot mai încăpătoare. Când am trecut pe acolo nu știam acest lucru. De altfel viscolea și-mi părea bine că nu întâlneam trecători. Am trecut prin fața liceului "Radu Negru", de care era legată întreaga mea copilărie și adolescență. Acum îmi dădeam seama că pe atunci eram fericit. Eram legat mai ales sufletește de oameni, de profesorii de la care am primit zi de zi minte și inimă, de colegii în mijlocul cărora m-am format sufletește și cu care am făcut atâtea planuri și visuri de mărire a neamului nostru

românesc. Pe cei mai mulți dintre ei îi voi aminti în aceste rânduri, iar pe unii îi voi conduce până în ultimele clipe ale scurtei lor vieți.

Prin acest orășel treceam atunci. Ca să-l mai văd o dată am înconjurat cetatea și, aproape de ieșirea din oraș, am intrat la părinții altui coleg de clasă: Ion Bălan. M-a primit cu drag mama lui și mi-a spus că la vremea aceea Ion era arestat la București. În casa aceasta voi mai veni în anii următori. Am trecut prin parcul orașului pe sub brazii ce șuierau în viscol. De câte ori n-am cutreierat acest parc cu marginile lui sălbăticite, atunci când îmi era dor de pădurile copilăriei. Am ajuns în satul Hurez. Am bătut la o poartă cunoscută. Aici locuia o mătușă de-a mea care își mai plângea fiul, învățătorul Nicolae Sasu, căzut pe frontul de la Iași. Deși mulți l-au văzut acolo mort, biata lui mamă tot mai nădăjduia să se întoarcă din prizonierat. Mă gândeam că dacă ar fi fost viu ar fi avut aceeași soartă cu a noastră.

Am rămas apoi vreo săptămână la nenea Nică Sasu, drumarul din Hurez, care mă cunoștea de mic și ținea la mine și aș mai fi stat dacă nenea Nică n-ar fi avut năravul să bea un păhărel mai mult decât trebuia și-apoi să-și descarce sufletul pe uliță până acasă suduindu-i pe comuniști. Încă nu pățise nimic, dar se vedea limpede că până la urmă tot va ajunge la vila din Făgăraș, cum s-a întâmplat mai târziu. Îl sfătuiam să tacă, dar n-aveam cu cine vorbi. "Cum să tac, măi, Ionică, să mă tem eu aici în sat la mine, unde și pietrele cunosc ce-i în inima mea, că uite-o iau și-o pun în palmă și n-are nici o pată ?"

CÂTEVA LUNI ASCUNS

Am ajuns în sat, în Gura Văii, pe la finele lunii februarie și am tras la unchiul meu, fratele mamii, Vasile Lazea. Am aflat că acasă eram căutat regulat de o formație de câțiva inși de la securitate. Când au venit întâi, unul dintre ei, la plecare, a rămas în urmă și i-a șoptit mamei: "Spuneți-i lui Ion să nu

vină acasă. În altă parte nu-l căutăm". Mamii i se păru a recunoaște în acest binevoitor pe colegul meu de clasă, Sabin Motora. Nu-l mai întâlnisem de prin 1946 la Cluj, unde ajunse la clinică, fiind rănit de o bandă de tâlhari ce acționa în secuime. Era tare mândru de isprava făcută. A urmări pe infractori și a face dreptate era visul lui cu care a crescut de mic și din care își făcu un țel în viață. Se pricepea în mânuirea armelor, tatăl său fiind ofițer de jandarmi și având o bogată panoplie. De multe ori, când tatăl său nu era acasă, acest arsenal încăpea pe mâna lui Sabin și a colegilor lui, printre care mă număram și eu. Această ucenicie avea să-mi fie de folos mai târziu, în munți. S-a înscris în poliție cât ce-a terminat liceul. Acum era comisar. Întâlnindu-l în 1946, cât ce ieșise din clinică și-mi mărturisise fericit ce făcuse, văzând că eu nu mă bucur, se opri un pic jignit. I-am spus atunci:

-Mă bucur, Sabine, că ai scăpat, dar mă gândesc că în viitor te vor trimite să mă prinzi pe mine sau pe altul dintre colegi. Și atunci ce vei face ?

-Eu nu voi lucra la Siguranță, fii sigur ! Iată însă că de-abia după doi ani trebuia să mă caute pe mine acasă. Deocamdată el se făcea că mă caută și eu eram liniștit că urmărirea se limita la casa părintească. Nu va trece mult și lucrurile se vor schimba. În vara următoare am aflat că bunul nostru coleg de liceu, cu suflet de copil, a înnebunit. Ce i-or fi poruncit să facă și firea lui bună n-a rezistat ? Ne-am mângâiat atunci, bănuind că se prefăcea numai că este nebun, ca să scape din încadrarea în securitate. De-atunci n-am mai auzit de el.

M-am obișnuit ușor cu noua mea situație. Stăteam într-o bucătărie de vară cu ieșire în pod și de-aici la nevoie aș fi putut sări într-o grădină. M-am apucat să citesc Biblia de la început. Citeam și ziua și noaptea. M-am apucat și de scris. Aveam ideea unei lucrări: "Agricultura la munte". Până în aprilie era terminată. Câteodată aveam un oaspete drag: pe bătrânul Pian, socrul unchiului meu, care, ceasuri întregi, îmi povestea întâmplări de demult din sat, din munți și din războaie. Multe le-am așternut pe hârtie atunci, încă proaspete în memorie. Le-am și intitulat "Oameni de la noi". Le-am pierdut. Am încercat să le refac din memorie, dar nu am reușit să le redau căldura de atunci și m-am lăsat păgubaș.

Noaptea câteodată, când pământul era înghețat și nu era zăpadă, îmi luam câinele, dresat de unchiul meu (fost grănicer), ieșeam prin grădină și mă îndreptam spre pădure. Câteva întâmplări mi le aduc aminte din acest timp. Mai întâi la primărie și la căminul cultural a fost lipită o sentință de condamnare la 19 ani închisoare pe numele meu. Eram invitat să mă prezint să-mi execut pedeapsa sau să fac recurs. Nu știu nici azi cine m-a condamnat, nici unde și nici pentru ce; putea fi de la Cluj, din activitatea din centrul studențesc sau din Frății, putea fi de la Brașov sau mai de grabă din procesul cu Auschnitt. Ce mai conta. Dacă eram prins, soarta mi-ar fi fost aceeași: moartea. Mi-era teamă să nu-i zdruncine prea mult pe ai mei, mai ales pe mama, dar nu s-a întâmplat așa. Ce pericol putea prezenta un petec de hârtie, când mă știau viu și nevătămat, în timp ce atâția alți colegi și cunoscuți din jur erau arestați de aproape un an și ziarele aduceau zilnic vești de condamnări și iar condamnări. Cam acum a apărut procesul grupului luptătorilor din Munții Semenic. I s-a dat în ziare o importanță deosebită. Se vedea limpede că vrea să înspăimânte mai ales prin atât de multe sentințe de condamnare la moarte. Trăia în sat un alt unchi de-al meu, frate cu bunica, Matei Iaru. De mic copil fusese chelner în București, vânzător ambulant, făcuse de toate și, în cele din urmă, prin 1933-1940 era proprietarul unei cafenele. În 1948 a închis cafeneaua și unchiul s-a întors acasă în sat. Într-o zi s-a trezit cu o mașină luxoasă la poartă. Omul s-a speriat, ar fi fugit dacă ar mai fi avut vreme. S-a liniștit când a văzut că în mașină nu era decât un singur personaj bine hrănit și bine îmbrăcat, care-i spune:

-Bună ziua, domnule Iaru, nu mă mai cunoști, nu-ți mai aduci aminte de mine, dar eram mai tot timpul în cafeneaua dumitale, prin anii '39-'40. Calcan mă cheamă.

-Da, îmi amintesc. Începu să își aducă aminte de tânărul fără ocupație, care își târa viața pe atunci, fiind mai tot timpul în cafenea. Îl bănuia că era agent al Poliției.

-Uite ce, Domnule Iaru, dumneata îți amintești că la dumneata în cafenea aducea din când în când niște pachete un tânăr, căruia i se zicea Gicu, dumneata nu știai ce conțin, nu trebuia să știi, apoi de la dumneata eu le luam și le duceam, nu te interesa unde.

Și fiindcă "domnul Iaru" își căznea zadarnic memoria să-și aducă aminte de pachete, domnul Calcan continuă.

-Ai uitat, vezi bine, da, dar așa a fost cum spun eu, așa trebuie să știi și să spui oricui te-ar întreba. Dumneata nu riști nimic și ai totul de câștigat. Eu sunt în momentul actual primarul general al Capitalei, mâine s-ar putea să fiu ceva mai mare. Te pot ajuta ... administrator de restaurant sau ce dorești dumneata. Atâta îți cer în schimb să știi și să spui că primeai pachete de la Gicu, și mi le dădeai mie. Eu nu cred că dumneata vei face altfel, ... ar fi spre răul dumitale ...

Unchiul Matei pricepu ce avea de făcut. Într-adevăr, peste câteva zile l-a vizitat un alt ins, cu ochelari fumurii, care, după multe ocolișuri a ajuns la pachetele cu pricina. Vrând-nevrând, unchiul recunoscu că a avut asemenea pachete, în care nu știa ce se afla.

-Deci, dumneata ai fost un ilegalist , observă omul cu ochelari. Unchiul Matei nu s-a dus în București să-și valorifice noua calitate dată cu forța, găsind că e mai cuminte lucru să nu se amestece în tărâțele altora. Vreo doi ani a urmărit prin ziare cum strălucea steaua lui Calcan, apoi cum se întâmpla și cu alții, chiar și cu cei morți ca Vasile Roaită, dintr-odată, nu s-a mai auzit nimic despre el.

Unchiului Matei, mai precis fiicei sale, i se întâmplă un lucru încă neobișnuit pe atunci. Fata, muncitoare în București, era logodită cu un meșter blănar. S-a dus cu mamă-sa, cu câteva zile înainte de nuntă, pentru a constata că viitorul ginere, ce locuia în capitală, fusese arestat de proaspăta securitate, proaspăt înființată. Orice încercare de a afla ceva despre el a rămas zadarnică. Atunci unchiul Matei a crezut că e timpul să apeleze la "prietenul" său Calcan. După multe greutăți a ajuns totuși la el, dar acesta când a auzit despre ce e vorba, s-a înspăimântat și l-a sfătuit și pe unchi să nu se mai gândească la așa ceva. De abia se născuse securitatea, că-și făcuse deja renumele de intimidare a oamenilor, fie ei cât de sus-puși. Peste câteva săptămâni, numele logodnicului era trecut pe lista condamnaților la moarte și executați, în lotul legat de grupul luptătorilor anticomuniști bănățeni.

De cum s-a anunțat constituirea miliției și a securității s-a observat înăsprirea măsurilor de intimidare și de constrângere. Milițianul intra în curtea omului spărgând

poarta, silind oamenii să-și ducă cotele obligatorii de produse agricole la centrele de colectare. Începuseră bătăile, mai întâi la miliție, apoi pe uliță și, la urmă, chiar în curtea omului. Câțiva s-au plâns zadarnic mai marilor zilei (unii au ajuns până la Petru Groza și la alte mărimi) pentru a le face dreptate, au bătut drumul degeaba, pentru ca acasă să-i aștepte tot șeful de miliție.

A început să circule noaptea duba, la al cărei zgomot te cutremurai, până n-o auzeai depărtându-se de casa ta. La primărie și, mai apoi, la consiliul popular apărură străini de sat trimiși de partid cu fel de fel de probleme. După ce "prelucrau" aici, intrau din casă în casă, forțând porțile încuiate: unii numărau pomii, alții măsurau terenul din curte și grădina, numărau găinile și porcii, trăgeau din țâța vacii să vadă dacă dă lapte, estimau secara și porumbul ce-l aveai în hambar, fânul din fânar și câte și mai câte. Nu era zi să nu-ți pice în ogradă cineva de la consiliul popular cu vreo treabă anume. La început, în sat nu a fost decât un singur comunist: Liță Mesaroș. Auzise că a venit partidul săracilor, era tare mândru de noua sa situație, mai ales când a fost uns primar. Umbla numai gătit ca de sărbătoare, era dus și adus de la oraș cu mașina. Primul lucru care-l făcu a fost de a merge la biserică, de a se așeza în strana primarului, stând tare cucernic, așa cum făcuseră primarii dinaintea lui. După slujbă se oprea să vorbească oamenilor pe treptele bisericii. Oamenii zâmbeau cu îngăduință, că nu făcuse nici un rău. Toate au mers până la seceriș. Mai marii daseră poruncă să se înființeze arii unde oamenii să-și ducă secara și ovăzul. Dar pe la noi oamenii își aveau șuri mari unde îți puteai adăposti bucatele de ploi. Într-o duminică a venit prim-secretarul să vadă cum se treieră, că dase poruncă să se treiere și duminica. Aflând că primarul e la biserică, plin de mânie că nu se treieră și că nici arie nu s-a făcut, a ținut să-l vadă pe primar cu ochii lui. L-a chemat afară, l-a suit în mașină, l-a depărtat de sat și, cu șoferul, i-au tras o mamă de bătaie și l-au înlocuit cu altul, despre care oamenii nici în cel mai urât vis n-ar fi priceput cum ar fi putut să ajungă primar. Așa a început dictatura proletariatului la noi în sat. Simțind că e rost de căpătuială, lichelele și bețivii satului au intrat în partid. Propunându-le și alegându-le deputate, slobodele satului au judecat și ele

bine că acuma-i lumea lor, deci au alcătuit o asociație de femei. Cum era mai ușor să citești "Scânteia" cu ultimele cuvântări ale lui Stalin și ale Anei Pauker, decât să muncești, iată că a apărut și un activist de partid pus să lămurească oamenii din mai multe sate să se înscrie în colectiv. Curând oamenii au observat că anumiți inși ies seara din sat și așteaptă să vină o mașină neagră, unde vorbesc cu niște domni.

Câțiva o pățiră de pe urma unor vorbe ce le-au aruncat și fură auzite de urechi anume întinse. Dușmănii vechi, uitate au fost scoase la iveală și începură să se rezolve, nu la judecătorie, ci la securitate, unde fiecare pâra pe celălalt cu ce-i venea în gând. Oamenii nu mai aveau încredere nici în prieteni, nici în vecini, nici în nevastă și copii, nici chiar în cămașa de pe ei. Unii încercară să se izoleze de lume încuind poarta ziua și noaptea, dar poarta nu se dovedi o stavilă și propagandiștii continuară să intre în curte și în casă, pentru a te lămuri care-i linia bolșevică. Omul băgă de seamă că nu mai e stăpân în casa lui, nici asupra vitelor din grajd, nici asupra pământului din câmp. Unul își găsește vecinul ascultând seara la fereastră: "Stai tu aicea și ascultă, că eu mă duc să ascult la tine". E chemat la adunări și, la început, nu se duce, dar vede că-i luat la ochi; se duce, însă stă ca lemnul acolo și se vede suspectat de vecini și iată-l gata să strige și el, speriindu-i la rândul său pe alții, și să bată din palme: "Trăiască genialul părinte al popoarelor, generalisimul Stalin !" și "Ana noastră ! Ana noastră !"

Și unii tot mai rezistă: se prefac bolnavi, pun nevestele să mintă și să spună că-s plecați de-acasă. Dar au un copil ce vrea să meargă la școală mai departe sau unul ce-i chemat militar. Dacă pe copil îl va însoți o adeverință de origine "nesănătoasă" nu va fi admis în școală sau va fi trimis militar în mină sau la marină pe patru ani. Altul are nefericirea de a avea un unchi plecat în America, fie și cu cincizeci de ani în urmă. Ori altă nenorocire mai mare nu-ți trebuie decât să se știe acest lucru. Și omul se duce să nu se spună că-i agent al americanilor. Ai nevoie de-o adeverință și iată-te cu căciula în mână bătând la ușa vreunui țigan venit cu propaganda, rugându-te sfios să obții prețioasa hârtie.

În șezători vin "doamne de la oraș" și citesc femeilor din

cărți și reviste în care li se descrie viața fericită a colhoznicelor. Și, desigur, așa e, doar există fotografii, montaje și afișe uriașe. La cămin vin filme în care vezi cu ochii fericirea poporului frate și vecin. Până și copiii știu din cărțile de citire de Nazarova, cea care alege cu echipa ei boabele de grâu pentru semănat și de Pașa Anghelina, cea care întrecea pe toți tractoriștii la arat. La radio se cânta toată ziua despre Ilenuța tractorista, cea care face să moară de ciudă pe flăcăii ce nu o pot întrece. Una din femeile satului se simte mândră că tovarășa de la oraș îi acordă încrederea de a citi ea "Scânteia" sau "Săteanca". Se propun apoi deputate la comună, la raion, la regiune. Își vor lăsa soții și copiii baltă să se descurce cum vor ști, ședințele și școala de partid fiind mai importante. Se destramă familii sau, mai rău, nu se destramă, ci bărbat și femeie trăiesc în casă ca doi dușmani, fiecare cu viața lui. Dacă una ajunge deputată, alte zece o dușmănesc, socotindu-se mai în drept să ajungă ele, începe concurența și asaltul de toate felurile asupra instructorilor de partid. Apare în fiecare sat un personaj caracteristic pe vremea aceea: "nana Floarea", gazda instructorilor de partid; chefurile și destrăbălările se țin lanț, noapte de noapte. Ședințele se desfășoară duminică dimineața și autoritățile fac fel de fel de activități pe timpul slujbei religioase. Unii, mai ales cei bătrâni, se mai duc la biserică, dar observă că preotul vine cu pastorale de unde citește, spre mirarea lor, lucruri ce le aud și de la instructorul de partid și bietul credincios nu mai știe ce să mai creadă. Renunță și la biserică, scârbiți de lume și de tot. Noroc că mai există și băutură pe lumea asta. Se bea ca să se uite și curând se va bea de dragul de a se bea.

La școală, copiii învață din cărți traduse din rusește cu aceleași chipuri sovietice, elevul este educat în dragostea nemărginită pentru patria socialismului biruitor, a lui Lenin și Stalin. La grădinițe, tovarășa, după ce îmbracă copiii în haine rusești îi învață să cânte și să se joace: "Nișchi vela, nișchișo, La Rusia haraşo !"

Școala noastră de la sate, cea cu șapte clase, ce scotea în fiecare an absolvenți în stare să citească și să înțeleagă cărți religioase, de agricultură, literatură și istorie, ziare și reviste la care sătenii erau abonați, școala, care învăța pe copii să judece cu capul lor, se vedea redusă la patru clase primare, cu

absolvenți numai buni să bată din palme și să asculte tot ce li se poruncește.

BISERICA DĂRÂMATĂ

Am lăsat mai la urmă un fapt, o tragedie a celor vremuri: prigoana asupra Bisericii unite cu Roma. Această problemă a fost una din principalele obiective ale dictaturii proletariatului. Regimul ateist ura orice fel de credință, dar pentru a distruge Biserica unită era un motiv în plus: statutul Bisericii unite nu admitea aproape nici un amestec al statului în treburile ei interne.

În biserica ortodoxă, dintotdeauna puterea politică a avut un cuvânt greu de spus. Domnitorii noștri, fie lăudați și iertați, își alegeau ei arhiereii care să le păstorească supușii și deci am avut arhierei după valoarea morală și intelectuală a domnitorilor. Când a fost domn Constantin Brâncoveanu, am avut și un arhiereu pe potrivă: Antim Ivireanu. O dată cu modernizarea statului român, dreptul de alegere al ierarhilor a intrat în seama deputaților ortodocși din parlamentul țării. Când s-au făcut acele regulamente nu s-a gândit nimeni că va veni ziua când ierarhii bisericii vor fi aleși pentru distrugerea credinței în Dumnezeu și pentru discreditarea Bisericii.

Or, în Biserica unită acest lucru nu era posibil. Nu se poate spune că uniții au fost mai creștini decât ortodocșii, dar, având o organizare ce exclude intervenția politicului în afacerile bisericii, acest fapt o făcea ca și invulnerabilă. Nu voi urmări aici șirul decretelor guvernului Groza ce au dus la oprimarea Bisericii unite, ci cum s-au manifestat lucrurile în satele din Țara Făgărașului. Se zvonise încă din primăvara anului 1948 că poliția, fie direct, fie prin preoții ortodocși, căuta preoți uniți care să treacă la biserica ortodoxă. Totul s-a petrecut exact ca în Ucraina sovietică. Ierarhii bisericii unite nu conteneau să anunțe pe preoți despre aceste întâmplări și să-i îndemne la suferință și rezistență. Urmarea a fost că

vreo câțiva fricoși au luat-o înainte, dezertând. Alții au anunțat că nu mai vor să fie preoți deloc, dar securitatea i-a luat frumos de guler și, cu amenințări, i-a silit să-și facă serviciul de coadă de topor până la sfârșit.

Părintele Ion David, preotul satului meu, Gura Văii, se aștepta să fie arestat. De câtva timp nu mai dormea acasă, ci în vecini. Fetițele le trimisese la o soră de-a lui. Era în toiul coasei. Ziua, mai cu fereală, mai pe față, se ducea cu noaptea-n cap să-și cosească iarba și să-și uște fânul. Și au venit într-o seară târziu. Jeep-ul de proveniență american (la sfârșitul războiului, aceste mașini au ajuns în slujba securității) s-a oprit cam la două sute de metri de casa parohială. A fost înconjurată grădina și casa. Securiștii au sărit poarta, au spart ușa și au intrat, căutând peste tot. La fel în șură și în grajd. În șură au descoperit un teanc de scânduri și căpriori, pe care părintele le muncise cu mâna lui în pădure. Au tras în șoprul cu fân cu pistoalele și au strigat să iasă afară, apoi au plecat. Au revenit a doua zi cu un camion și au încărcat toate scândurile, ducându-le la securitate. Din astea au construit, în pivnițele vilei doctorului Giurca, celule pentru cei arestați. În urma operațiunii, părintele David se simțea ușurat. Acum știa numai una: era fugar și, deci, trebuia să se comporte ca atare. Cei mai mulți dintre preoți, odată prinși, au fost duși la securitate; a trecut o săptămână și nu li s-a dat drumul. După două zile au fost arestate și preotesele. Pentru prima dată în viață părintele David se mângâie la gândul că nu avea preoteasă: îi murise cu câțiva ani înainte. Norocul părintelui David de a nu fi prins l-au avut și alți preoți, ca Moldovan din Recea, Motoc din Săsciori, Radeș din Berivoi. Și în anii următori pașii noștri s-au mai întâlnit cu ai lor.

SE STRÂNG RĂMĂȘIȚELE

De cum am ajuns în sat, am luat legătura cu ceilalți fugari. Primul a fost colegul meu de facultate, Laurean Hașiu, din Breaza. Încă din liceu era poreclit Leu. Era în anul al

treilea la Agronomie. În toamnă mă vizitase câteva zile la Jibert. Profitând de iarna fără zăpadă, ne întâlneam săptămânal. Avea un aparat de radio acolo unde stătea el ascuns, așa că venea totdeauna cu știrile cele mai noi. De obicei acestea erau rele. Mi-aduc aminte de cea prin care Stalin a anunțat lumii că Uniunea Sovietică a detonat prima bombă atomică.

Cu Leu am mers la Hașiu Andrei din Pojorta. Acesta era fugar de la Arad, de la alegerile din 1946. Fusese muncitor la uzinele de vagoane de acolo. Venise acasă și mai bine de doi ani a stat și nu a stat ascuns. Ziua lucra la joagărul tatălui său tăind scânduri, dar având pușca totdeauna la îndemână. Șeful de post, Mureșan, știa de el, însă nu îndrăznea să-l prindă. De altfel, pe vremea aceea bănuiam că Mureșan era un om de-al nostru. Andrei era omul care nu putea trăi fără să acționeze. Înalt, spătos, cu o sănătate de fier, era veșnic preocupat de o idee pe care voia să o materializeze. Împreună cu fratele său, Ghiță, a modificat joagărul tatălui său, din vertical cu pânză făcându-l orizontal cu două pânze și l-ar mai fi modificat dacă i-ar fi lăsat tatăl lor. Iarna mergea la vânătoare prin mlaștina Parasca din marginea satului. Venea cu fel de fel de planuri cu privire la aceste mlaștini: să le planteze cu plopi sau să le transforme în lacuri pentru păstrăvi. Mă vizita la unchiul Vasile. Dând la mine de o carte de stupărit, s-a entuziasmat de această meserie și s-a apucat să confecționeze lăzi. Era o fire foarte sociabilă, își crea prieteni cu ușurință. Vizitase pe toți preoții și învățătorii din satele din jur, precum și fruntași politici de orice fel. Avea răbdare să asculte părerile altora. Mai găsea timp să și citească mult, ajungând la biblioteca fruntașului țărănist Hariton Moldovan. În acei ani, gazda întrunirilor de noapte era părintele Stanislav din Lisa. Acolo se punea țara la cale și se făceau planuri până târziu. Nu știu de când am început să-i zicem "Baciu", porecla a prins și cu această poreclă a rămas până la moarte.

În Berivoi stăteau ascunși mai mulți fugari, fiecare cu povestea lui. Medicinistul Mihai Maga și studentul de la științe naturale Ion Chiujdea de la Cluj au scăpat din beciurile securității, unde se aflau, în 15 mai, înghesuiți sute de tineri. Un comisar a ieșit cu o listă și a poruncit să se treacă de-a stânga sau de-a dreapta lui, după cum li se cerea când își

auzeau numele. Comisarul chinuindu-se să descifreze lista, ei au trecut în dreapta și nu în stânga, după cum li se poruncise. Ceilalți studenți și soldații ce-i păzeau au observat mișcarea, dar n-au spus nimic. Ajunși afară, n-au mai tândălit locului, ci s-au ascuns până au avut ocazia să plece din Cluj.

Gilu Radeș, student la Politehnică în Timișoara, scăpase nici el nu știa prin ce minune. Gheorghe Șovăială, muncitor la Brașov, absolvent al liceului Astra, era acasă la Berivoi când s-au făcut arestările la Brașov. Surprins în casă de un echipaj, n-a mai avut ce face decât să stea locului și să încerce altă stratagemă. Nu s-a lăsat intimidat și le-a spus celor care-l invitau să meargă la Făgăraș:

-Știu de ce mă cheamă ! Vor să mă trimită în U.R.S.S. Îs tare bucuros să văd Uniunea Sovietică. S-a îmbrăcat frumos și, înainte de plecare, a voit să meargă la W.C. Un ofițer de securitate îl însoțea, dar Gheorghe, în loc să intre pe ușa W.C.-ului, a deschis una alăturată, care dădea în grădină, făcând câteva zgomote în concordanță cu situația. Când însoțitorul și-a pierdut răbdarea și a deschis ușa, era prea târziu, că Gheorghe al nostru era departe. Nelu Novac și Silviu Socol au scăpat de la arestarea din mai 1948. Silviu a văzut mașina securității oprindu-se la marginea satului și, bănuind de ce vin, a alergat la Nelu, dispărând amândoi.

În 15 mai, din Făgăraș au fost arestați și duși la Brașov vreo 40 de inși, între care Virgil Mateiaș și ing. Gheorghe Toader, unii făcând parte din organizația de rezistență, alții numai bănuiți. Între aceștia erau mulți elevi de la liceul " Radu Negru". Atât în Berivoi, cât și-n alte sate erau și alți studenți și elevi fugari, unii fără să se știe vinovați cu nimic. Era destul ca mașina securității să se oprească în uliță, pentru ca toți tinerii din vecini să dispară de acasă. Cu vremea, securitatea și-a schimbat tactica, folosind metode mai rafinate de capturare.

Berivenii se adunau noapte de noapte la marginea satului, schimbând de fiecare dată locul întâlnirii. Relatau noutățile aflate, comentau știrile de la radio, își făceau planuri de viitor și, spre zori, se despărțeau. Am luat legătura cu ei și ne întâlneam, toți nouă, săptămânal.

Care ne erau gândurile ? Ce speranțe aveam pentru viitor ? Începuse, se pare, războiul Coreii. Faptul nu ne-a

bucurat deloc. Nu înțelegeam de ce Apusul dădea mai mare importanță unei foste colonii japoneze decât Europei răsăritene. La vremea aceea ni se păreau țare slabe și țările apusene. Partidele comuniste de acolo obțineau victorii mari în alegeri și se putea aștepta oricând ca o țară occidentală să ajungă sub comunism. Cel mai optimist era Baciu. El judeca așa: "Dacă lagărul socialist a atacat în Asia și americanii au primit lupta, e de presupus că același lagăr va încerca ceva și în Europa". De altfel, orice s-ar fi întâmplat noi trebuia să fim pregătiți. Am început să ne facem un plan. Urma să luăm legătura cu toți fugarii din împrejurimi, să contactăm grupul generalului Dumbravă, despre care se vorbea că duce lupte în Munții Muscelului. Nu știu dacă generalul Dumbravă era una și aceeași persoană cu colonelul Arsenescu. După cum ne va povesti omul care a luat legătura cu el, cel ce-și zicea general era un om cu părul alb, or un colonel activ, cum a fost Arsenescu, nu putea avea vârsta părului albit.

Am luat legătura destul de ușor cu elevii Ion Ilioi din Sâmbăta-de-Sus și Remus Sofonea din Drăguș, și ei scăpați de arestările din 1948. Curând îl vom găsi pe Gelu Novac, fiul profesorului de matematică de la liceul "Radu Negru", care era adăpostit atunci la niște rudenii de-ale lui în satul Mărgineni.

În primăvară l-am găsit pe Marcel Cornea, student la Farmacie în Cluj. Era fiul farmacistului Iacob Cornea din Șinca-Veche. Acesta, tot umblând să ne caute, era gata să fie prins. Povestea când ne-am întâlnit:

-Moșule, pentru tine era gata s-o pățesc. Stam într-un cap de sat în Șinca-Nouă. Știa mai toată lumea dimprejur de mine. Într-o seară vine un vecin și mă strigă, spunând că la el ai venit tu și mă chemi acolo. De bucurie, nici nu l-am întrebat cum arăți, nici pistolul nu l-am luat, nici măcar pe fereastră nu m-am uitat să te văd, ci am alergat cât mai repede în casă. Nu erai tu. Văzând că am căzut în cursă, am mers la noroc. I-am zis:

-Mă duci dumneata la Gavrilă ? Unde-i ? În pădure ?

-În pădure, mi-a răspuns el, mergem acum. I-am promis că merg, numai să-mi iau niște haine și să aduc pe cineva din cei fugiți. Între timp, afară începuse să plouă. Insul avea o pelerină bună de ploaie și mă uitam la ea.

-Ce ploaie zdravănă, zic eu, și uite că am plecat dezbrăcat !...

-Ia, frate, pelerina mea, noi avem destule, ne dau americanii.

I-am luat pelerina și am ieșit zicând gazdei:

-Hai să închizi câinele undeva, să nu ne mai latre când venim.

Ajuns afară la poartă:

-Du-te imediat la miliție și anunță că un partizan a venit la dumneata din pădure și ține-o una și bună că eu n-am fost și nici nu m-ai cunoscut.

Am plecat la gazda mea și i-am expus situația. Mi-am luat lucrurile și am plecat din Șinca. Omul s-a dus la miliție, milițianul a venit cu securitatea și l-au "arestat" pe partizan. A fost luat și omul respectiv, dar s-a întors în aceeași seară acasă. Lucrurile s-au liniștit pentru un timp, desigur că securistul n-a vrut să se facă de râs pentru prostia lui.

Marcel Cornea a ajuns în satul Părău și ne povestea lucruri de-a dreptul minunate, atât de minunate că, împreună cu Baciu și Profesorul (de aici înainte așa-l vom numi pe studentul Ioan Chiujdea), ne-am dus în satul Părău, unde mă găseam în fața unei adevărate epopei. Ca elev de liceu, de la colegii din partea locului, știam că unii oameni din satele lor, bărbați și femei, luptaseră în armata română ca voluntari în primul război mondial. La fața locului, realitatea era și mai grozavă. De ce oare n-a fost scrisă ? Nu trebuia înfrumusețată cu nimic, că nu era nevoie, trebuia numai să fie povestite faptele așa cum s-au desfășurat ele. Câte prostii nu s-au tipărit între cele două războaie mondiale, iar ce ar fi trebuit să rămână a fost dat uitării. Iată cum s-au petrecut faptele: în 1916 armata română intră în Ardeal și prin septembrie ajunge în acest colț din Țara Făgărașului. Aici, în patria lui Aron Pumnul, care s-a născut în Cuciulata vecină, preoții și învățătorii, nepoți de-ai revoluționarului pașoptist, au pregătit poporul pentru ziua eliberării. Așa că n-a fost de mirare că armata română a fost primită așa cum a fost: cu steaguri tricolore și cu prapurii bisericilor, cu flori și pâine albă, în dangăte de clopote. S-a găsit și un comandant militar cu vederi largi, care a primit voluntari pe toți tinerii din aceste sate, băieți și fete de 17-18

ani, băieții în plutoane, iar fetele ca surori de caritate. Câteva fete au ținut morțiș să fie primite (și au reușit până la urmă) ca luptătoare, îmbrăcând uniforma militară, instrucția făcându-se din mers. Așa s-au dus cu armata română prin pădurile pe care ei le cunoșteau așa de bine. Au rămas sub arme și în retragerea în Moldova și au luat parte la luptele de la Mărășești și în împrejurimi, până la sfârșit. S-au întors victorioși câți au mai rămas în viață și, după campania Tisa-Budapesta din 1919, au venit în sat, au pus mâna pe plug și pe furcă, fără să sperie pe cineva că au făcut cine știe ce lucru mare. Până a murit, generalul ce i-a înrolat voluntari (iată că i-am uitat și eu numele !) mai venea în sat ca invitat la sărbători naționale. Oamenii mi-au arătat o mulțime de fotografii îngălbenite de vreme, așezate lângă icoană. Apoi uitarea s-a așternut peste faptele din trecut. Uitarea și nepăsarea. Câțiva invalizi căpătaseră permise gratuite pe C.F.R. și, ca să-și câștige pâinea, se duceau la București ca negustori ambulanți. Acestea le-au fost anulate de guvernul Groza. Când a început al doilea război mondial, Antonescu n-a primit voluntari, dar, după 23 august, fiii celor din 1916 s-au înrolat în armată, mergând până la Tatra. Dintre aceștia s-au recrutat luptătorii dintr-o organizație locală de rezistență împotriva comunismului.

Unul din voluntarii din 1916 era învățătorul Ion Pridon. Căpitan în rezervă, se bucura de autoritate necontestată în fața foștilor voluntari. Ajutat de un dascăl mai tânăr, Boamfă, mai târziu, de Marcel Cornea, au organizat oamenii pe plutoane, pe sate, cu parole, ca pe front, cu jurământ militar. Învățătorul a ținut să ne prezinte câteva plutoane. A dat niște ordine și seara, la o anumită oră, într-o anumită casă, plutonul era prezent: bătrâni potoliți, dar hotărâți și tineri cărora le sticleau ochii de a face lucruri mari. Hotărât lucru, aici exista o tradiție a eroismului și o școală a lui. Era încă vremea șezătorilor. Doamna Pridon ne-a dus într-o astfel de adunare unde erau femei bătrâne (dintre care unele foste luptătoare în 1916), tinere neveste, fete mari și fetițe de pe băncile școlii. După cum am fost primiți, am văzut cât de iubiți erau învățătorul și familia lui în sat și de aceea am fost primiți și noi la fel. Trăind mai mult izolați și veșnic temători, prezența noastră într-o șezătoare ni se părea un vis. Firi

sociabile, Baciu și Marcel, după câteva glume, s-au încadrat repede în veselia generală. Cu firea mea rezervată și pusă pe filozofie, și deci condamnat iremediabil de a nu fi niciodată fericit, mă gândeam privind aceste femei și fete: Doamne, ce zestre sufletească se află-n sânul poporului nostru ! N-am putut rămâne la gândurile mele, că două fete au venit și mi le-au stricat amintindu-mi gluma că "cine stă posomorât, se face fecior urât", și m-au integrat pe post de vârtelniță, punân-du-mi în brațe o jurubiță de tort și iscodindu-mă cu fel de fel de întrebări șirete, până am intrat și eu în ritmul șezătorii.

Învățătorul Pridon se afla în legătură cu unii oameni politici din București și cu militarii de la Brașov, care-i temperau zelul. Dacă ar fi fost după el, ar fi lansat un atac asupra Brașovului cu oamenii ce i-ar fi putut mobiliza. Am convenit ca Marcel Cornea să rămână în continuare la dânșii și să păstrăm o legătură permanentă. Mi-am permis, ca unul trăit și pățit, să-l rog pe învățătorul Pridon să fie mai prudent: să nu se strecoare între ei vreun agent. A râs și m-a bătut prietenește pe umăr: "Dragul meu, în satele noastre nu se nasc trădători." Și-mi pare că învățătorul Pridon avea dreptate. Trădarea și vânzarea vor veni din altă parte, peste un an. Bunul învățător judeca lumea după sufletul lui curat.

Am trecut apoi în satul vecin, Veneția de Jos, unde lucrurile erau la fel ca și în Părău și unde am dat peste fostul coleg de clasă Virgil Radocea, ascuns și el și căutat de securitate. În Veneția de Sus am găsit alți oameni, al căror nume le-am uitat, în afară de cel al colegului de clasă al lui Marcel: Horia Drăghici, omul care ne-a condus apoi în Comana de Jos, unde am stat la un veteran din primul război mondial, pe nume Clem, ce făcuse aici același lucru ca și Pridon în Părău și cu care, de altfel, era în legătură. Am ajuns în satul lui Aron Pumnul, de unde reținut numele familiei Cantor. În Crihalma am tras la un bărbat deosebit, Cornel, și tot aici am luat legătura cu un fost colonel de aviație, Albu, aflat în legătură cu o organizație militară din București. Am trecut apoi în Dăișoara, la familia Vasile Mureșan, ce ne va fi gazdă peste un an. Am trecut dealul pe la cunoscuții mei, români și sași; între ei, neschimbat și dârz rămăsese Gheorghe Buta. Și așa am fi putut merge din sat în sat, străbătând

toată țara. Îmi pare rău că nu mai reținn numele tuturor oamenilor pe care i-am cunoscut în satele acestea cu 42 de ani în urmă.

NE-AM URCAT LA MUNTE

Ne-am întors toți trei la poalele Munților Făgăraș, plini de optimism. Aici, între timp se întâmplaseră câteva lucruri. Mihai Maga, medicinistul, a fost prins printr-o întâmplare stupidă, fără măcar să se poată apăra sau fugi. Neputând fi acuzat de lucruri importante, va fi condamnat și va ieși peste câțiva ani din închisoare, când ne va fi de mare folos.

În schimb, aveam un fugar nou: Ghiță Hașiu, fratele lui Andrei Hașiu, din Pojorta. Ei vor fi cunoscuți între noi cu numele de Ghiță și Baciu. Odată, când nu era acasă, a venit o mașină cu securiști și au făcut percheziție. Greu de înțeles cum aceștia s-au îndreptat direct spre o bucătărie de vară, unde Ghiță avea o ascunzătoare și o armă pe care o ținea pentru noi. Securiștii au plecat râzând, iar Ghiță, informat de ce se petrecuse acasă, s-a ținut departe.

În noaptea de Sfântul Gheorghe, când ne-am întâlnit, am hotărât să ne retragem la munte cu toții. Ne-am dat întâlnire "la Mesteceni", deasupra satului Gura Văii, pentru noaptea de 1 mai 1949. Am fi putut fi mai mulți, căci ar fi fost destul un singur semn și sute de oameni ar fi lăsat totul și ar fi venit alături de noi. Însă ce să fi făcut cu atâția oameni ? Vrând-nevrând, trebuia pornită o acțiune imediată, pe viață și pe moarte. Așa că am hotărât ca toți cei ascunși sau aflați liberi în sate să rămână acolo până când va fi nevoie de ei. Noi nu mai aveam ce pierde, deoarece eram urmăriți și condamnați în contumacie.

Mai întâi am căutat un loc potrivit pentru o tabără. Am găsit un platou neted, așezat la întretăierea dintre două pâraie, pe un picior de munte, cum i se spunea la noi. Locul era camuflat de o pădure tânără de brazi și putea fi bine apărat, chiar dacă am fi fost atacați din toate părțile. Valea

Pojorții era departe, încât nu se auzea aici vuietul apei și aveam vedere asupra tuturor munților din jur. După o zi de muncă, patru corturi tremurau în bătaia vântului, lăsând la mijloc un careu acoperit de mușchi. Din câteva lespezi de piatră am alcătuit mese și scaune. Îi ziceam "masa tăcerii". În două colțuri de tabără făceam de santinelă ziua și noaptea. Deasupra unei vetre de piatră se legăna, atârnat de o cujbă, ceaunul pentru mâncare. Armele erau rezemate pe rasteluri, la ușa corturilor. Haine, fiecare și-a adus fel de fel de boarfe, mai subțiri și mai groase, pelerine, pături. Numai perne nu ne-am luat, le-am confecționat din saci în care am băgat frunze uscate și mușchi. Tot bagajul îl adusesem în două rânduri. Nici vorbă să poată fi mutat la nevoie într-un singur transport. Încă nu ne dădeam seama câte lucruri de prisos aveam. A trebuit să părăsim, în urma ciocnirilor cu securitatea, echipamentul în plus sau să-l lăsăm în seama ursului din peșteri, pentru ca până la urmă să rămânem la o uniformă practică: o pereche de bocanci ușori, care să nu alunece și să nu facă urme; ca haine de corp: o cămașă mai groasă, o haină din postav bine bătut, de culoare gri sau seină, pentru a nu fi pătrunsă de ploi și pentru a se usca repede, cu puține buzunare, cu guler mic sau deloc, fără căptușeală, ca să nu țină umezeală și să nu se agațe de crengi; de asemenea, pantaloni pană din același material de postav, comozi la mers și tari la rupere. Pe timpul verii erau buni cei confecționați din ceea ce pe vremuri se numea prin târguri "piele de drac": o țesătură deasă și tare despre care se spunea că n-are moarte. Pe picior, deasupra bocancilor, o pereche de jambiere de piele îți protejau gambele de lovituri, de apă, de șerpi și de frig. O pereche de indispensabili. În raniță, un schimb de lenjerie de corp și, poate, și o flanelă. Cea mai importantă piesă era cojocul de oaie, confecționat din piei de mioară cu lână de toamnă, tăbăcit fără sare, pentru ca la umezeală să nu absoarbă apa, destul de larg pentru a te cuprinde și destul de lung pentru a-ți acoperi genunchii. Pe cap, o căciulă rusească din blană de oaie, cu pielea moale, pentru a nu sta ca o scândură pe cap. Ca raniță: ranița militară românească, având curele din piele, prinse la colțuri, impermeabilă, pentru ca la nevoie, să poți duce apă în ea și să n-ai probleme când treci râurile. O foaie de cort destul de mare, să te acopere tot,

de ploaie și zăpadă. Toate trebuiau să intre în raniță, lăsând loc pentru o gamelă din aluminiu, eventual pentru ceva de mâncare, câteva unelte (ace, ață, sulă, cuie) pentru bocanci și sfori pentru toate trebuințele. Apoi, cuțit cu teacă și, prin buzunare, chibrituri sau amnar, cremene și iască pentru foc, bine învelite, pentru a nu se uda. Nu trebuia să lipsească o bucată de săpun fără miros, ca să nu fi ușor urmărit de câini.

Trei lucruri le-am socotit de aur pentru viața pe care am dus-o: căciula rusească, rucsacul nemțesc și cojocul românesc. Căciula românească nu-ți acoperă urechile, ți-o dau jos de pe cap crengile, încât noaptea riști să nu ți-o mai găsești sau ești tot cu mâna pe ea, ca să ți-o îndeși pe cap. Căciula rusească o legi sub bărbie, poate bate vântul, poți trece prin frunzișuri și nu îți cade decât cel mult cu cap cu tot. Traista românească și desagii, orice formă ar avea, îs incomode, se agață de crengi, te trag într-o parte și trebuie să tot ții de ele. Rucsacul german e cel mai potrivit pentru a duce greutăți. Încărcătura se mulează pe spinare, se face una cu tine, nu pendulează, îți lasă, mai ales, mâinile libere, te poți strecura cu ușurință printre crengi și prin locuri prăpăstioase, când șezi ai un spătar de care să te rezemi și, la nevoie, poți dormi cu capul pe ea. Și, cum am spus, dintre toate felurile de rucsace, ranița militară românească dinainte de 1944 e cea mai potrivită. Cojocul românesc e cea mai necesară haină. Intrat în el, având genunchii acoperiți, cu căciula pe cap, te poți culca în zăpadă. Se udă greu, dar se usucă ușor și ține cald și când e ud. Din păcate, are volum mare, dar, dacă pielea e bine tăbăcită, se poate strînge mai bine. Cînd ajungeai obosit într-un loc, dacă erai ud, îți schimbai ciorapii și hainele de corp cu cele din raniță, uscate. Le luai pe cele ude pe deasupra, să se usuce, bocancii ți-i puneai la cap sau, dacă era ger, la piept, ca să nu înghețe și să nu te mai poți încălța când te trezeai; îți băgai picioarele în raniță. Dacă ploua, puneai foaia de cort deasupra cojocului, fixai cu patul armei cojocul între genunchi și adormeai cu arma la piept, sub cojoc. Cînd te trezeai, hainele de corp erau uscate, un rând le dădeai jos și le puneai în raniță, te încălțai, îndesai cojocul în raniță, îndoiai foaia de cort sub capacul ei și în cîteva minute erai bun de drum. Dacă aveai timp, sub cojoc erau bune niște frunze uscate sau măcar răscolite cele de la fața locului, sau niște crengi rupte pentru

a nu se atinge cojocul direct de pămîntul ud și pentru a te feri de apa de ploaie ce curgea pe sub tine. Pînă însă să învățăm lucrurile acestea a durat un timp și învățătura s-a făcut cu multă suferință. Inițial am avut pufoaice rusești, dar acestea, odată ude, nu se mai usucă niciodată și, odată rupte sau găurite, îți scot crengile toată vata și zdrențele din interior.

Cam același lucru s-a petrecut și cu mâncarea. La început ne-am luat din sate fel de fel: pâine, slănină, paste făinoase, orez. Ba Gelu Novac a adus și o carte de bucate, cu calculul rației alimentare și cu numărul de calorii. Dar alimentația științifică nu era pentru noi. Mai întâi că aceste lucruri se găseau greu pe atunci, chiar și de cei liberi. Cu timpul am ajuns la o alimentație standard: mămăligă și brânză. Mălaiul se putea procura mai ușor, atît de la ciobani cît și din sat. E destul de rezistent la mucegăire, dar și mucegăit își revine dacă-l pui la soare sau numai dacă-l "ostenești" purtându-l legat deasupra raniței în vânt. Brânza se procura de la ciobani. Pe atunci, în Munții Făgărașului se făcea numai brânză de burduf, care, într-un volum mic, însuma o cantitate mare de energie. Mai era nevoie de sare și de o oală de aluminiu, care, legată deasupra raniței, nu făcea zgomot când se lovea de crengile copacilor. Luciul metalic trebuia mascat permanent de funingine.

Problemele grave rămâneau în seama viitorului. Eram fericiți că eram vii, sănătoși, optimiști și cu toții împreună. Mai târziu îi vom zice acestui timp: "Epoca Romantismului". Am continuat să legăm firul cu forțele anticomuniste, din locuri pe unde n-am fost până atunci. Pe lângă oamenii din satele noastre ne-am găsit repede sprijinitori în Dejani, Recea, Iași, Săvăstreni, Săsciori, Copăcel, Lisa, Voievodeni. Am trecut apoi la așezări mai îndepărtate. La Voila îl aveam pe morarul din sat (numele l-am uitat). În Sâmbăta de Jos, pe Bolovan și, din păcate, pe Gălbingea, în Boholț - pe Cristea, în Cincu-Mare - pe frații Gavrilă și pe frații Comșa, în Merghindeal - pe Dăișoreanu și Leancu.

Se potrivise că tocmai atunci au fost răspândite, prin baloane satelit, manifeste din străinătate. Unele erau iscălite de Consiliul Național Român din Franța, iar altele purtau sigla regelui Mihai. Au fost găsite pe întreg teritoriul Țării Făgărașului. Prin ele se dădea curaj și speranță de salvare de

sub comunism. Oamenii erau bucuroși că românii din străinătate nu i-au uitat. Ce puțin trebuia făcut pentru a ridica moralul și speranța unui popor îngenunchiat ! Dar aceste manifeste aveau și o parte rea. Lumea îndată a și tras concluzia că străinătatea ne va ajuta. Zi de zi, mai aici - mai colo, se ridicau tot mai mulți îndrăzneți. Într-un loc se ardea steagul roșu, într-altul oamenii se împotriveau la formarea ariilor, într-altul era alungat un activist din sat. În Porumbacul-de-Jos, un crud secretar de partid a fost împușcat. Securitatea răspundea dur, dar lumea nu se înspăimânta. Se părea că, într-adevăr, lucrurile mergeau spre o ridicare generală a țării. Ne gândeam că cei din străinătate urmăresc anume acest lucru si că se va da semnalul unei revolte generale, care nu trebuia să ne prindă nepregătiți. Baciu a alcătuit un manifest către oamenii din Țara Făgărașului. Era o chemare la ridicare a tuturor de a pune mâna pe arme pentru a ne apăra libertatea și pământul românesc. Nu mai țin minte conținutul întreg, dar se termina cu versuri de Aron Cotruș :

"Române cel tare, nu plânge,
Răspunde sângelui prin sânge,
Averea, de ți-ar lua-o cineva,
Și nu vei ști de a o apăra
N-a fost nicicând a ta."

Manifestele au fost trase la șapirograf, împachetate și păstrate la doi oameni de încredere, pentru ora când va fi nevoie de ele.

O dorință mare a noastră a fost de-a lua legătura cu luptătorii de peste munți. La vremea aceea numele generalului Dumbravă și al colonelului Arsenescu erau pe buzele tuturor. Nu știu dacă însemna una și aceeași persoană. Circulau, desigur, o mulțime de exagerări: o linie de apărare săpată in stâncă, în Munții Cremenii; arme speciale aduse din străinătate cu avioane care ar fi aterizat acolo; mii de luptători, cărora securitatea, trimisă asupra lor, nu avea ce le face. Se vântura și un cântec :

"Cînd strigă Dumbrav-o dată
Se adună țara toată
Să lupte și să ne scape
De la rău și de la moarte."